

BOUWHISTORISCHE DEELONTLEDING

Vakwerkconstructie woonhuis bouwdeel 3a en 3b

Hoeve de Plum, Harles 1-2 Vijlen

Afstudeeronderzoek BH2
Begeleider: Jan van der Hoeve.

Wiel Felder
2021

BOUWHISTORISCHE DEELONTLEDING

Vakwerkconstructie woonhuis bouwdeel 3a en 3b

Hoeve de Plum
Harles 1-2 Vijlen

Wiel Felder

Colofon

Copyright ©:

Vijlen, 2021

Teksten, vormgeving en illustraties:

ing. W.F.J. (Wiel) Felder
(tenzij anders vermeld)

Afbeelding voorpagina:

Voorgevel en rechterzijgevel
vakwerkwoonhuis in 2019 (foto:
SG Bouwadvies)

Afbeelding voorblad:

Rechterzijgevel en achtergevel
vakwerkhuis in 2019 (foto: SG
Bouwadvies)

Afbeelding Colofonpagina:

Achtergevel vakwerkwoonhuis
2020 ontdaan van de
gevelbekleding met Oud-
Hollandse pannen.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, geluidsband, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteur.

Disclaimer:

Onderliggend rapport is vervaardigd als studieopdracht van Hogeschool Utrecht in het kader van de opleiding Bouwhistorie & Restauratie. Het is uitsluitend bedoeld voor onderwijsdoeleinden. Het intellectuele eigendom ligt bij de auteur van het rapport. Het gebruiksrecht bij de auteur en de Hogeschool Utrecht. Zowel Hogeschool Utrecht als de auteur verklaren dat zij het rapport niet zonder onderlinge afstemming en voorafgaande goedkeuring van de eigenaar van het onderzoeksobject zullen verspreiden of reproduceren, dan wel op andere wijze zullen gebruiken dan voor onderwijsdoeleinden. Hergebruik van informatie uit het rapport geschiedt op eigen verantwoordelijkheid.

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
1. Projectgegevens	5
2. Inleiding	6
3. Introductie onderzoekscomplex	7
4. Samenvatting bouw- en gebruiksgeschiedenis	9
5. Introductie onderzoekspand	13
6. Deelontleding vakwerkconstructie bouwdeel 3a en 3b	21
6.1 Inleiding	21
6.2 Algemeen	21
6.3 Langsgevels	21
6.5.1 Voorgevel bouwdeel 3a	21
6.5.2 Achtergevel bouwdeel 3a	29
6.5.3 1 ^e dwarsgebint bouwdeel 3a	38
6.5.4 2 ^e dwarsgebint bouwdeel 3a	43
6.5.5 3 ^e dwarsgebint bouwdeel 3a	47
6.5.6 4 ^e dwarsgebint bouwdeel 3a	52
6.5.7 Linkerzijgevel bouwdeel 3b	58
6.5.8 Achtergevel bouwdeel 3b (1 ^e dwarsgebint)	62
6.5.9 Rechterzijgevel bouwdeel 3b	64
6.5.9 2 ^e dwarsgebint bouwdeel 3b	67
7. Conclusie en Advies	71
8. Literatuur- en bronnenoverzicht	73
9. Bijlagen	74
Plattegronden, gevels en doorsneden:	
- De vakwerk woning (gebouw 3)	74
Fasering:	
- De vakwerk woning (gebouw 3)	80
Waardestellings-representatietekeningen	
- De vakwerk woning (gebouw 3)	83

Voorwoord

Deze bouwhistorische deelontleding is opgesteld in opdracht van de Hogeschool Utrecht het kader van het afstudeeronderzoek van de opleiding Bouwhistorie en Restauratie (cohort 2019-2021).

Het doel van deze opdracht is een verdieping van afstudeeropdracht 1: de bouwhistorische verkenning en waardenstelling van het afstudeercomplex. Het complex vormt daarbij de voornaamste bron van onderzoek. In dit rapport wordt het advies voor nader onderzoek naar de oorspronkelijke opzet van de vakwerkconstructie van bouwdeel 3a van het vakwerkhuis (bouwdeel 3) uitgewerkt. Daaraan is eenzelfde onderzoek van bouwdeel 3b toegevoegd.

Dank gaat uit naar Peter Schrouff die zo vriendelijk was om mij toestemming te geven en in de gelegenheid te stellen om hoeve de Plum te onderzoeken. Ook Sjef en Jos Schrouff, de vader en broer van Peter, ben ik dank verschuldigd omdat ik bij hen op elk gewenst moment kon aankloppen voor toegang tot het hoevecomplex. Voor tips over relevante literatuur ben ik Angelina Valteau, Birgit Dukers en Jan van der Hoeve dankbaar. Jef Schrouff, Jo en Liesel Kullen en Paul Nicolay voorzagen mij van foto's en informatie over het gebruik, de eigenaren en de bouwkundige ingrepen in de laatste decennia. Willy Merckelbach en René Kremer van heemkundekring de Auw Kapel gaven mij informatie over de bewoners van hoeve de Plum in de 17e en 18e eeuw. Jo van der Meij en Jan Francotte van heemkundevereniging Sankt Tolbert bezorgden mij scans van een 18e eeuws leggerboek en de Perceelsgewijze Kadastrale Legger (PKL). Medestudente Kim Heuvelmans ben ik dank verschuldigd voor het toesturen van scans van de kadastrale deelkaarten en veldwerken. Stephan Groven bezorgde mij de bouwtekeningen van het woonhuis uit 1842 waarvoor begin 2020 een omgevingsvergunning verleend is. Coen Eggen en Sjeng Jehae waren behulpzaam bij de determinatie van de verschillende houtsoorten die gebruikt zijn in de vakwerkconstructies. Coen verschaftte mij daarnaast ook informatie en referentiemateriaal met betrekking tot de strobekleding van de vakwerkgevels. Hendrik Jan Tolboom (RCE) en Jan Nillesen (Geologische vereniging afd. Limburg) hielpen mij bij de determinatie van de Akense blauwsteen.

Tot slot gaat er dank uit naar docent Jan van der Hoeve die mij begeleid heeft. Met name de gezamenlijke veldwerkdag heeft mij veel extra informatie en aanknopingspunten opgeleverd. Dank gaat daarnaast ook uit naar de docenten Ronald Stenvert en Leo Wevers.

1. Projectgegevens

Adres:	Harles 1-2, 6294 NG, Vijlen/Vaals
Status:	Rijksmonument
Monumentnummer:	36661
Categorie:	Boerderij (M)
Inschrijving register:	23 januari 1967
Oorspronkelijke functie:	Boerderij
Huidige functie:	Woning, vakantieappartementen en deels leegstand
Kadastrale gegevens:	Vaals F 971
Coördinaten:	50.775475, 5.976159
Omschrijving monumentenregister:	HOEVE bestaande uit een bakstenen woning, 1842, waarop rechts een ouder vakwerkgedeelte aansluit; haaks hierop links een losstaande grotendeels uit vakwerk opgetrokken schuur, XVIII-XIX, en rechts een kleiner eveneens losstaand vakwerkgebouw, XVIII.
Huidige eigenaar / gebruiker:	Peter Schrouff

2. Inleiding

Hoevecomplex de Plum is gelegen aan Harles 1-2 te Vijlen. Het complex is samengesteld uit vier vrijstaande gebouwen die op zichzelf weer samengesteld zijn uit verschillende bouwdelen (zie fig 3). Van het complex is, als eerste afstudeeropdracht voor de opleiding Bouwhistorie en Restauratie van de Hogeschool Utrecht (cohort 2019-2021) een bouwhistorische verkenning met waardenstelling gemaakt. Daarin is de nadruk gelegd op de grote schuur (gebouw 1) en de vakwerkwoning (gebouw 3).

Voor deze deelontleding, de tweede afstudeeropdracht, is de vakwerkconstructie van de bouwdelen 3a en 3b van de vakwerkwoning nader onderzocht en gedocumenteerd. Doel van dit onderzoek was het zo gedetailleerd mogelijk vastleggen van de samenstellende delen van deze vakwerkconstructies en de daarin aanwezige bouwsporen. Vervolgens is er gekeken of op basis van de analyse en interpretatie van de verzamelde gegevens een beeld gevormd kon worden van de oorspronkelijke opzet van de vakwerkconstructies van de twee onderzochte bouwdelen en de latere aanpassingen daaraan. Daarbij is er gekeken of ook de onderzoeksvragen uit de bouwhistorische verkenning en waardenstelling beantwoord konden worden:

1. Wat is de opbouw van de vakwerkconstructie van de achtergevel en daarin aanwezige oorspronkelijke gevelopeningen?
2. Wat is de opbouw van de dwarsgebinten, met name het eerste dwarsgebint dat onderdeel was van een ouder woonhuis en het derde dwarsgebint met de dubbele schouw?
3. Wat was de (oorspronkelijke) positie van een inpandige toegang naar de kelder?
4. Wat was de (oorspronkelijke) positie van trappen.?
5. Zijn er sporen van een (oorspronkelijke) ruimte-indeling?

Het veldwerk voor dit onderzoek is deels al tijdens het onderzoek voor de bouwhistorische verkenning en waardenstelling uitgevoerd. Aanvullend daarop is ook op 3 en 18 februari 2021 terplekke veldwerk verricht. Het complex stond op deze momenten leeg. Losse inventaris zoals meubilair was, op enkele delen na, verwijderd.

Tijdens het onderzoek is gezocht naar informatie over de samenstelling en indeling van de vakwerkconstructie. Daarvoor heeft op een aantal plekken, rekening houdend met de aanwezige monumentale waarden, beperkt destructief onderzoek plaatsgevonden. Daarbij zijn kleine delen van de wandafwerking verwijderd om achterliggende stijlen, regels of schoren te kunnen onderzoeken. De wandafwerking is daarbij alleen verwijderd op plekken waar deze al beschadigd was of los zat. Om de verkregen informatie vast te leggen zijn de tekeningen van het vakwerkhuis (gebouw 3) gebruikt die al voor de bouwhistorische verkenning waren gemaakt. Daarnaast zijn er foto's gemaakt en een aantal hoofdmaten ingemeten.

In dit rapport worden het onderzoekscomplex en het onderzoekspand op basis van een samenvatting van de bouwhistorische verkenning en waardenstelling opnieuw geïntroduceerd. De vakwerkconstructie van de bouwdelen 3a en 3b is wordt vervolgens per gevel en dwarsgebint beschreven gebaseerd op de huidige toestand. Van alle gevels en dwarsgebinten zijn tekeningen van de vakwerkconstructies gemaakt. Op basis van de

aangetroffen bouwsporen en de interpretatie daarvan zijn verdwenen onderdelen en de niet of slechts deels zichtbare onderdelen ook ingetekend. In deze tekeningen is met kleuren onderscheid gemaakt tussen de verschillende bouwdelen, de oorspronkelijke constructie onderdelen en de later toegevoegde constructie onderdelen. Tot slot worden de conclusies van dit onderzoek vermeld en wordt er een advies gegeven over zinvol geacht vervolgonderzoek.

3. Introductie onderzoekscomplex

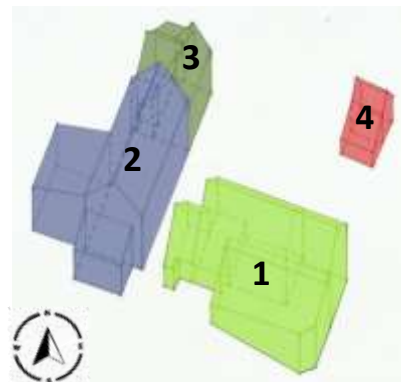
Harles is een buurtschap in de Limburgse gemeente Vaals, gelegen tussen de dorpen Vijlen, Lemiers en Holset. Samen met de hoeves Einrade en Doodleger vormt hoeve de Plum een klein bebouwingscluster tussen de weilanden en akkers langs de verbindingsweg tussen Vijlen en Holset. Hoeve Einrade ligt daarbij in het dal van, en direct naast de

Figuur 1: Luchtfoto 2020. In het blauwe kader hoeve de Plum. Rechts het dorp Holset (bron: GoogleMaps)

Hermansbeek. Hoeve de Plum en hoeve Doodleger liggen iets hoger op de westelijke flank van het dal. Hoeve de Plum wordt vanaf de doorgaande weg bereikt via een zijweg die ooit naar de op het plateau gelegen Vijlenerbossen leidde maar nu voorbij het hoevecomplex in ongebruik geraakt is.

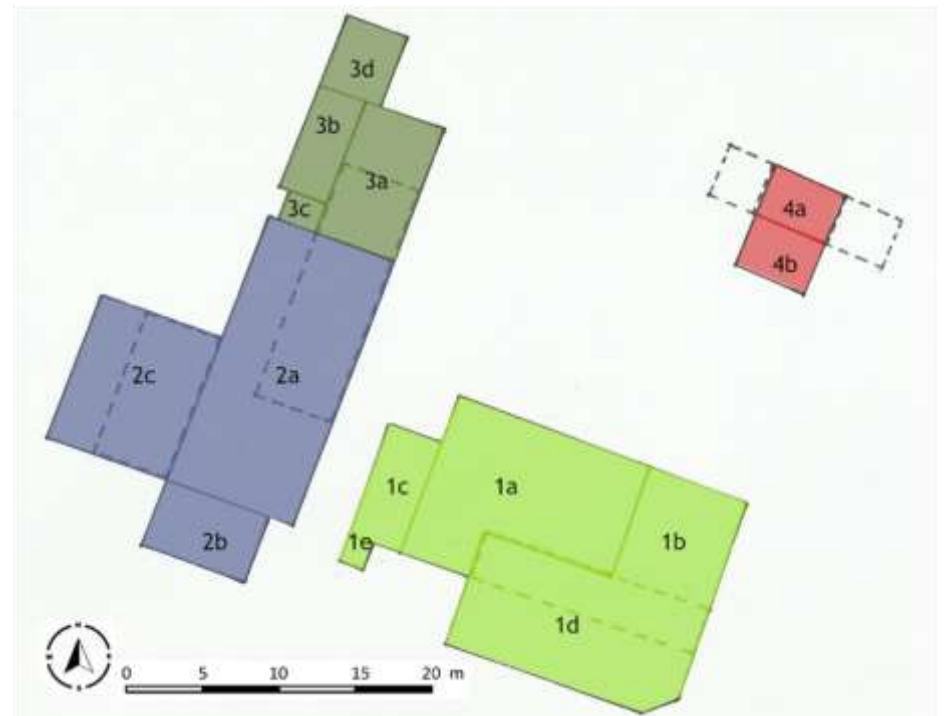
Het hoevecomplex de Plum bestaat uit 4 afzonderlijke gebouwen rondom een erf: de grote schuur (1), de woning met stal in baksteen (2), de vakwerk woning (3) en het bakhuis (4). Bij al deze gebouwen is het hoofdgebouw later voorzien van uitbreidingen. Enkele daarvan zijn inmiddels weer gesloopt. Het bakhuis staat vanwege brandgevaar op enige afstand van de overige bebouwing. Voor dit onderzoek is ervoor gekozen om de nummering van de vier gebouwen uit te breiden met een aanduiding van de verschillende bouwdelen door ze te voorzien van een letter a t/m e (zie fig. 3).

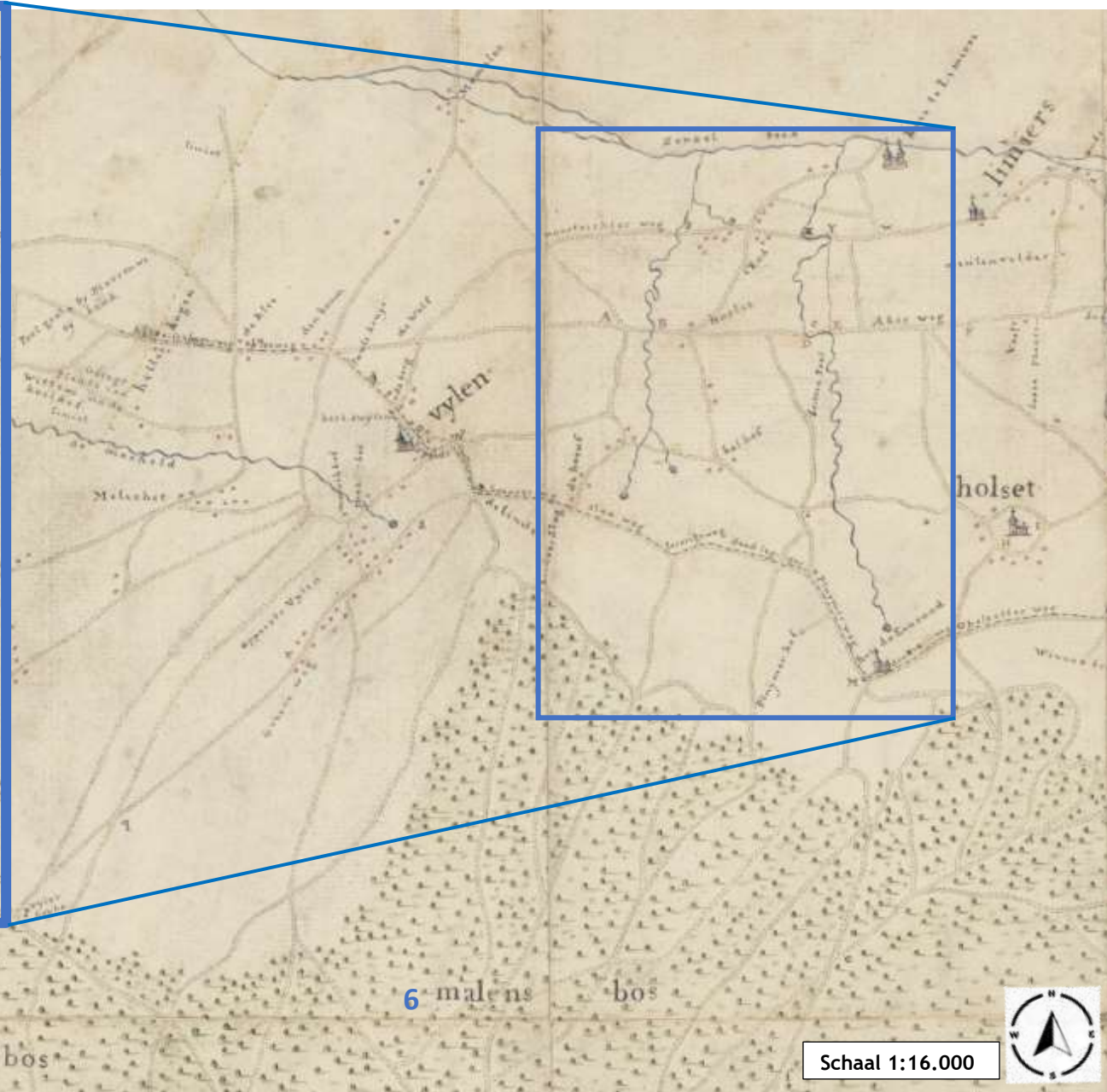
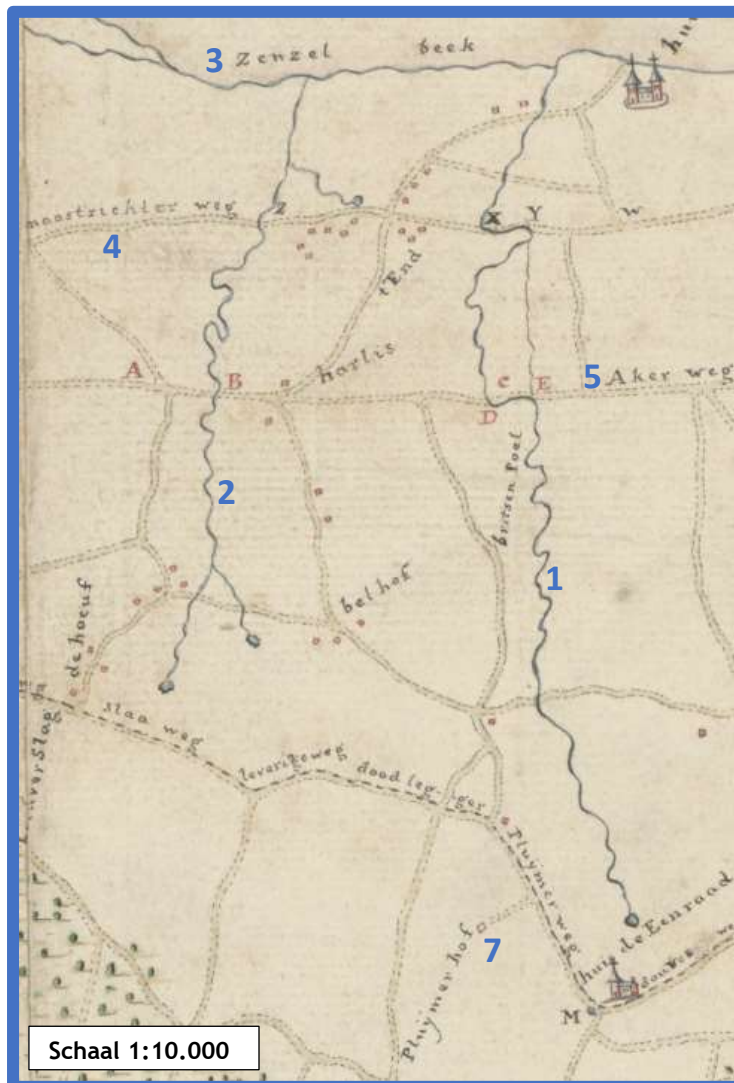

Figuur 2: Isometrie van de aanwezige gebouwen en bouwdelen. De kelders zijn niet ingetekend.

Figuur 3: Boven: Dronefoto van hoevecomplex de Plum met gebouwnummers (bron: Klement Rentmeesters). Beneden: Overzicht van de aanwezige en gesloopte (gestippeld) gebouwen en bouwdelen die samen hoevecomplex de Plum vormen.

Figuur 4: kaart uit 1766. Harles ligt langs Hermansbeek (1) en Harlesserbeek (2). Dit zijn twee zijbeken van de Selzerbeek (Zenzelbeek) (3). Harles wordt doorkruist door de Maastrichterweg (4) en de Akerweg (5). Ten zuiden van Harles ligt het Malensbos (6) met net ten noorden daarvan hoeve de Plum (Pluijmerhof) (7). (bron: NL-HaNA 4.VTHR_4455)

4. Samenvatting bouw- en gebruiksgeschiedenis

Ruimtelijke ontwikkeling

In het gebied rond Harles zijn van alle archeologische perioden sporen gevonden. Dit duidt op een oude en continue bewoningsgeschiedenis.

Vermoed wordt dat het gehucht Harles is ontstaan als nederzetting bij een vroegmiddeleeuws ontginningsbedrijf. De naam zou terug te voeren zijn op het Romaanse Hariliacas dat 'toebehorend aan Harilio' betekend. Harles wordt in een historische akte voor het eerst in 1120 genoemd. De vroegmiddeleeuwse woonplaatsen lagen in de dalen in de directe omgeving van waterlopen of bronnen of op iets hoger plekken aan de rand van het dal.

Hoeve de Plum wordt voor het eerst op een kaart uit 1766 vermeld. De oudste plattegrond van de hoeve geeft de Tranchotkaart uit 1804. De eerste betrouwbare plattegrond toont het minuutplan van de eerste kadasterkaart uit 1829.

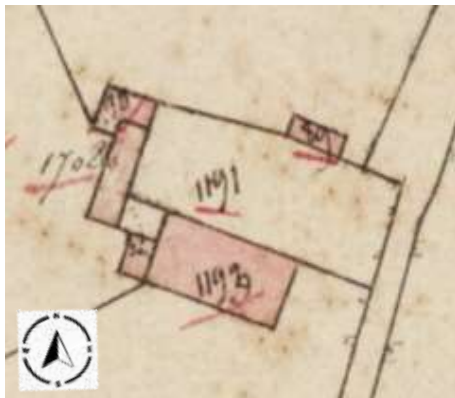
Tot de Tweede Wereldoorlog breidt de bebouwing van de dorpen en gehuchten zich nauwelijks uit ten opzichte van de situatie in het begin van de 19^e eeuw. Vanaf de jaren '50 van de 20^e eeuw groeien de dorpskernen van Vijlen en Lemiers snel. In het gehucht Harles vindt die ontwikkeling, net als in andere gehuchten, niet plaats en blijven de hoeves het beeld tot op de dag van vandaag grotendeels bepalen.

Bouw- en gebruiksgeschiedenis

De eerste bekende bewoners en eigenaren van hoeve de Plum worden vanaf de 17^e eeuw in archiefstukken vermeld. Er lijkt in de 17^e eeuw al sprake te zijn van twee woningen op het hoevecomplex, of in elk geval de mogelijkheid om een tweede woning te bouwen.

De bebouwing op de kadastrale minuut van 1829

Op de kadastrale minuut van 1829 staan al de bouwdelen 1a, 1b, 1e, 3a, 3b en 4a. Daarnaast nog voorgangers van de bouwdelen 1c en 2a. Van bouwdeel 3a is het bouwjaar bekend van de overige bouwdelen kan vooralsnog alleen een relatieve chronologie gegeven worden omdat concreet dateerbare onderdelen ontbreken.

Figuur 5: Hoeve de Plum op de kadastrale minuut uit 1829. Daarop zijn de verschillende bouwdelen goed herkenbaar. De schuur met stal (1a, b en c) nr. 1193, de voorganger van de woning met stal (2a) nr. 1708, de vakwerkwoning (3a en b) nr. 90 en het bakhuis (4a) nr. 89 zijn te zien. De nummers 1189 en 1190 zijn op de kaart ingekort weergegevens als 89 en 90.

Bouwfase 1: Het oude woonhuis (datering onbekend)

Het oude woonhuis dat op de kadastrale minuut van 1829 staat is een smal gebouw ter plaatse van het huidige bouwdeel 2a. Er is van deze woning slechts één gebint bewaard gebleven op de grens van bouwdeel 2a en 3a. Ooit was het gebouw langer en besloeg het ook een deel van de plek waar nu bouwdeel 3a staat.

Bouwfase 2: Het woonhuis in vakwerk (bouwdeel 3a)

Bouwdeel 3a is voor 1829 tegen het gebint van het oudere woonhuis aangebouwd. In eerste opzet bestond gebouw 3a uit een rechthoekige plattegrond met twee bouwlagen en drie traveeën.

Bouwfase 3: Bouwdeel 3b

Daarna is bouwdeel 3b er aan de achterkant haaks tegenaan gebouwd.

In beide bouwdelen is de oorspronkelijke indeling met schouwen, trappen, deuren en interieurafwerking grotendeels bewaard gebleven.

Bouwfase 4: De grote schuur (bouwdeel 1a 1783)

In eerste opzet bestond het gebouw, bouwdeel 1a, uit een vakwerkconstructie met stroleenvulling van drie traveeën op een stenen plint, voorzien van een zadeldak dat gedekt was met stro. De tweede travee bevat een hoge inrijpoort, waardoor een hooiwagen het gebouw in kon rijden. Rechts daarvan bevonden zich op de begane grond de veestallen. Daarboven een tussenvloer voor hooi-opslag. Links van de inrijpoort, in de eerste travee, heeft de schuur over de volle hoogte opslag voor hooi.

Pieter Mathijs Munnix en zijn vrouw Anna Catharina Wierts zijn de bouwers van deze schuur (bouwdeel 1a) in 1783. Hun initialen en dit jaartal staan in de balk boven de poort.

Bouwfase 5: Bouwdeel 1b en 1c

Na 1783, maar voor 1829 wordt de grote schuur (bouwdeel 1a) uitgebreid met de bouwdelen 1b en 1c. Welk van de twee bouwdelen eerder gebouwd is kon niet bepaald worden.

Het bakhuis

Een bakhuis wordt al in 1726 genoemd. De kadastrale kaart van 1829 laat een contour zien die overeenstemt met de contour van het bakhuis zoals dat tot 1960-1962 heeft bestaan.

Periode XVIIIId-XXa

Een aantal veranderingen konden niet specifiek aan een jaartal of relatief korte periode toegekend worden. Wel is duidelijk dat ze gerealiseerd zijn in de periode tussen 1783 en 1932. Het gaat daarbij onder andere om de versterking van gevels en vakvullingen en de verhoging van plinten.

Op de eerste verdieping van de stal van het woonhuis in baksteen (bouwdeel 2a) een knechtenkamer toegevoegd.

Het vakwerkhuis (gebouw 3) is in de 19^e eeuw waarschijnlijk grondig verbouwd. Zo zijn de vensters in het vakwerkhuis (gebouw 3) vervangen en daarbij vergroot.

In de deze periode zijn ook de daken van het vakwerkwoonhuis (gebouw 3), de afzaat van bouwdeel 1a en bouwdeel 1c verhoogd.

Bouwfase 9 (XIXd-XXa)

De scheefstand van de schuur is waarschijnlijk bij het vervangen van het strodak (XIXd-XXa) ontstaan waarbij schoringen van de sporen verwijderd en niet meer teruggeplaatst zijn.

Figuur 9: Ook de gevel van bouwdeel 1d is scheefgedrukt door de schuur.

Aan de zuidzijde is het stalgedeelte van het woonhuis in baksteen (bouwdeel 2a) in 1925 over bijna de volle breedte uitgebreid met een één-laagse aanbouw met lessenaarsdak (bouwdeel 2b).

Figuur 10: Kadastrale deelkaart uit 1925. Bouwdeel 2b (blauw) is net daarvoor gebouwd (bron: Kadasterviewer B2539 archiefnr: 206)

Bouwfase 10: 1932

Bouwdeel 1b was oorspronkelijk aan de achterkant langer. Dit één-laagse bouwdeel in vakwerk onder het verlengde dakschild van het zadeldak van bouwdeel 1a is in 1932 gesloopt om plaats te maken voor bouwdeel 1d. Bouwdeel 1d wordt in handvormbaksteen opgetrokken waarbij dit bouwdeel ten opzichte van het oorspronkelijke bouwdeel naar het zuiden toe vergroot is. Tegelijkertijd wordt de achtergevel van de aflat van bouwdeel 1a vervangen door metselwerk en wordt het buitentoilet gebouwd (bouwdeel 1e). Bij de achtergevel van de aflat wordt dezelfde handvormbaksteen gebruikt als bij bouwdeel 1d. In en voor de derde travee van bouwdeel 1a wordt dan ook een anderhalf steens dikke gemetselde klamp opgetrokken. De opvulling van de derde travee van de voorgevel van bouwdeel 1b is ook in of rond 1932 uitgevoerd.

Figuur 11: Kadastrale deelkaart uit 1932. Aan de noordkant van de vakwerkwoning is dan bouwdeel 3d te zien. Bij de schuur en stal wordt het lage deel aan de zuidkant van bouwdeel 1b gesloopt en wordt op die plaats bouwdeel 1d gebouwd. (bron: Kadasterviewer B2584, B2585 en B2586 archiefnr: 224)

Bouwfase 11: 1953

Op 06-24-1953 werd een bouwvergunning afgegeven voor het herstellen van de schuur.³ Bij de vakken van het vakwerk in de eerste en tweede travee van de voorgevel van bouwdeel 1a en 1b is de oorspronkelijke stroleemvulling in 1953⁴ vervangen door metselwerk in halfsteensverband. De poortvleugels en de staldeuren van gebouw 1 zijn waarschijnlijk ook in 1953 aan de buitenkant voorzien van grenenhouten rabatdelen met messing en groef.

Bouwfase 12: 1960-1976

Circa 1960-1962 wordt de oven van het bakhuis gesloopt.⁵

³ Archief gemeente Vaals invnr: 143 en mededeling Sjef Schrouff

⁴ Mededeling Sjef Schrouff

⁵ Mededeling Sjef Schrouff

Aan de westzijde, achter de eerste 4 traveeën van het woonhuis in baksteen (bouwdeel 2a) wordt een één-laagse loods met lessenaarsdak (bouwdeel 2b) aangebouwd. Voor de bouw van deze loods is op 03-15-1961 een bouwvergunning verleend.⁶ De loods vervangt een oudere, iets kleinere, berging (1866) op die plek.

Bouwfase 13: 1991

In die periode worden de daken van de schuur en stal (gebouw 1) en het woonhuis met stal (bouwdeel 2a)angepakt.

Bij het zadeldak van de grote schuur (bouwdeel 1a en 1b) zijn bij het zuidelijke dakvlak de rondhouten sporen van naaldhout vervangen door grenen sporen met een vierkante dwarsdoorsnede. Daarbij zijn ook alle panlatten vervangen.

Op het dak van het woonhuis in baksteen met de stal (bouwdeel 2a) wordt een nieuw dakbeschot en panlatten geplaatst.

De linkerzijgevel van bouwdeel 1b is in 1991 van een betonnen fundering voorzien. Voor het vernieuwen van deze gevel is in 1991 een bouwvergunning afgegeven.⁷

Boven de tussenbalk is toen ook een betimmering van verticale grenen delen op regelwerk aangebracht. De oorspronkelijke vulling van de vakken in het deel van de gevel onder de tussenbalk is vervangen door houtwolcementplaten die van de buitenkant met cementspecie gestuct zijn.

Ook bij de voorgevel van het bakhuis worden verticale grenen delen op regelwerk aangebracht.

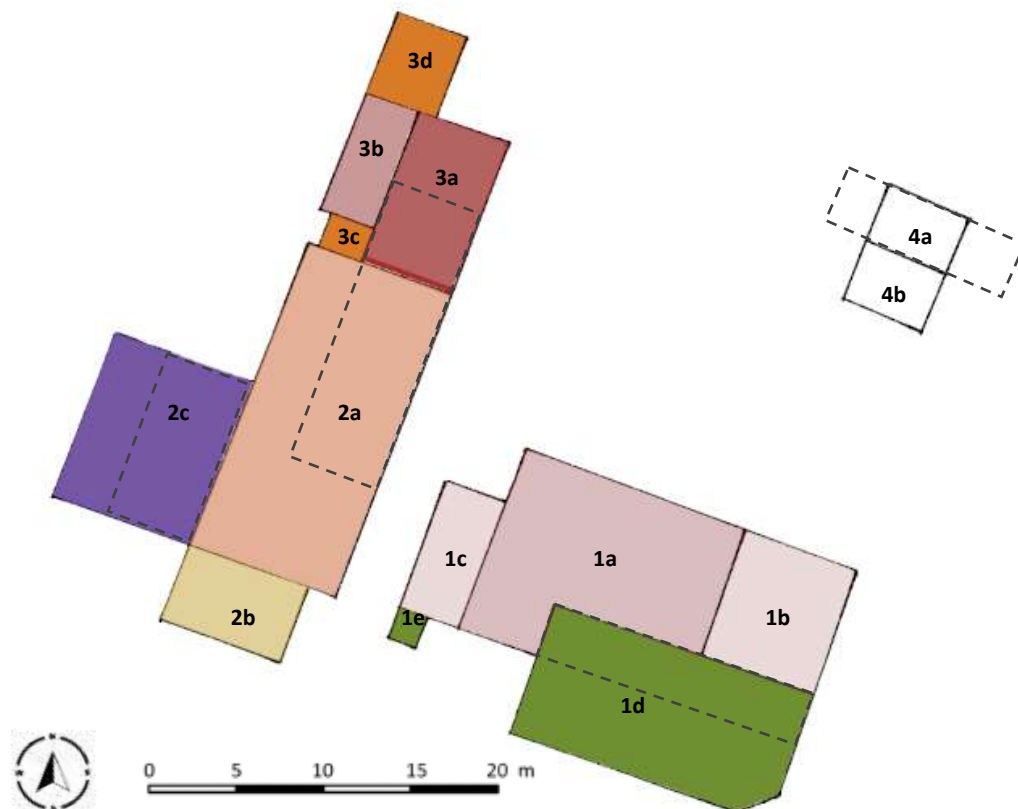
Bouwfase 14: 2020

Vanaf 2019 is Peter Schrouff de eigenaar van hoeve de Plum. Hij heeft in januari 2020 een omgevingsvergunning gekregen voor het verbouwen van gebouw 2 tot woning met 2 vakantieappartementen. Daarbij wordt het interieur tot op het casco gestript

In de grote schuur wordt in bouwdeel 1d de scheidingsmuur met bouwdeel 1a, de voederbakken met stalpalen in kribbebomen en de houten verdiepingsvloer verwijderd. Van de drie spanten van bouwdeel 1d werden de trekbalen en weggehaald. Ook is er een betonnen vloer op de bestaande vloer van bouwdeel 1d gestort. Deze betonvloer loopt door in de tweede travee van bouwdeel 1a tot aan de poort in de voorgevel.

Gebouw 3

Begin 2020 worden de oud-Hollandse pannen van de achtergevel van bouwdeel 3b gehaald. In oktober van dat jaar ontdoen Peter Schrouff en zijn vriendin Sanne Bergmans de voorgevel van de vakwerkwoning van de afwerkklagen.

Figuur 12: Bouwfaseringsplan van de bouwdelen van het hoevecomplex. Het bakhuis en de aanbouwen daaraan zijn niet gedateerd.

Fase 1: <1829	gebint oude woonhuis	rest gesloopt (gestippeld)
Fase 2: <1829	bouwdeel 3a	
Fase 3: <1829	bouwdeel 3b	
Fase 4: 1783	bouwdeel 1a	
Fase 5: 1783-1829	bouwdeel 1b en 1c	1b deels gesloopt (gestippeld)
Fase 6: 1842	bouwdeel 2a	
Fase 7: 1843-1861	bouwdeel 3c en 3d	
Fase 8: 1866	voorganger bouwdeel 2c	gesloopt (gestippeld)
Fase 9: 1925	bouwdeel 2b	
Fase 10: 1932	bouwdeel 1d en 1e	
Fase 11: 1953	herstellen schuur (gebouw 1)	niet ingetekend
Fase 12: 1960-1976	bouwdeel 2c en sloop bakoven* + aanbouw* bakhuis	*gesloopt (gestippeld)
Fase 13: 1991	daken en gevels gebouw 1 en 2	niet ingetekend
Fase 14: 2020	interne verbouwing bouwdeel 2a	niet ingetekend

⁶ Archief gemeente Vaals invnr: 1335

⁷ Archief gemeente Vaals 22-10-1991 BVG/4488

5. Introductie onderzoekspand

5.1 De vakwerkwoning (gebouw 3)

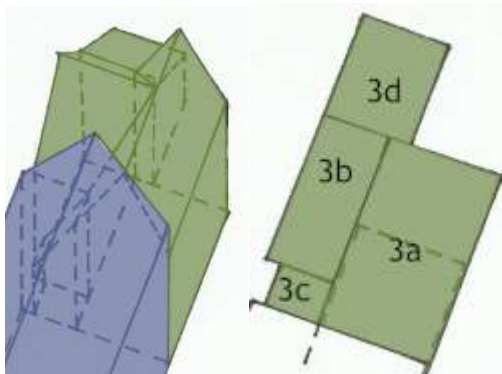
De vakwerkconstructie van de bouwdelen 3a en 3b van de vakwerkwoning vormen het onderwerp van deze deelontleding. In dit hoofdstuk wordt op basis van de bouwhistorische verkenning en waardenstelling een korte beschrijving gegeven van de vakwerkwoning.

5.1.1 Bouwmassa en samenstelling

Het oudste bouwdeel van de woning (3a) heeft een rechthoekige plattegrond en is verdeeld in 3 traveeën. De twee bouwlagen zijn uitgevoerd in vakwerk op een plint van baksteen en een fundering van vuursteenkeien. Het zadeldak is gedekt met oud-Hollandse dakpannen. Onder de 1^e en 2^e travee, gezien vanaf links, bevindt zich een kelder. Dit deel van de vakwerkwoning is voor 1829 gebouwd en sluit aan op de rechterzijgevel (noord) van de woning met stal die in veldbrandsteen opgetrokken is in 1842 (bouwdeel 2a). Haaks op bouwdeel 3a heeft voor 1829, aan de achterkant (westzijde), bij de 2^e en 3^e travee over de volle hoogte een uitbreiding plaatsgevonden (bouwdeel 3b). De gevels van de eerste bouwlaag van deze uitbreiding zijn overwegend uitgevoerd in Vijlense kalksteen. De tweede bouwlaag en de kap zijn in vakwerk uitgevoerd. Hier is eveneens een zadeldak toegepast dat aan de noordzijde gedekt is met oud-Hollandse dakpannen en aan de zuidzijde met Muldenpannen.

In de ruimte tussen woning met stal (bouwdeel 2a) en bouwdeel 3b is tussen 1843-1861 een één-laags tussenlid met lessenaarsdak gebouwd (bouwdeel 3c). Hierin bevindt zich de trap naar de kelder van de woning in vakwerk (bouwdeel 3a).

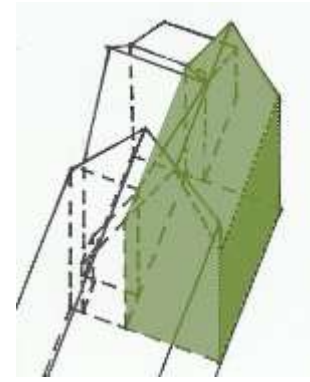
Aan de noordzijde is een één-laagse aanbouw met lessenaarsdak tegen bouwdeel 3b en een deel van bouwdeel 3a aangebouwd. De voor- en rechterzijgevel daarvan zijn uitgevoerd in vakwerk op een plint van baksteen en keien. De aanbouw verschijnt voor het eerst in 1932 op een kadastrale kaart, maar is mogelijk ouder.

Figuur 13: Isometrie complex hoeve de Plum huidige situatie. Uitgelicht bouwdeel 3a

5.1.2 Exterieur

5.1.2.1 Bouwdeel 3a

Figuur 14: Isometrie bouwdeel 3a. De voor- en rechterzijgevel is donker(der) groen.

Voorgevel bouwdeel 3a

De plint in veldbrandsteen in de voorgevel is ooit verhoogd tot onder de eerste wandregels. De vensters en de opgeklampte houten deur in neoclassicistische stijl zijn waarschijnlijk in de 19^e eeuw aangebracht. Voor de deur drie treden van Akense blauwsteen waarvan de bovenste trede tevens de onderdorpel van de deur vormt.

Rechterzijgevel bouwdeel 3a

Bouwdeel 3d overlapt het rechterdeel van deze gevel. De rechterzijgevel van bouwdeel 3a is op de eerste verdieping en de zolder voorzien van een betimmering met verticale houten delen. Die betimmering is niet aangebracht op het deel van de gevel dat zichtbaar is vanaf de zolder van bouwdeel 3d. De twee vensters zijn waarschijnlijk 17^e eeuws. Vanaf de zolder van bouwdeel 3d is nog een houten opgeklampt luik zichtbaar.

Figuur 15: De voorgevel van het vakwerkhuis (3a) voor het verwijderen van het pleister- en schilderwerk. Met blauwe streep stip lijnen zijn de begrenzingen van de 3 traveeën en met witte cijfers 4 dwarsgebinden aangegeven.

Achtergevel bouwdeel 3a (west)

Tegen de achtergevel van bouwdeel 3a zijn de bouwdelen 3b en 3c gebouwd waardoor deze achtergevel nu in zijn geheel een binnenmuur is. Deze gevel is net als de voorgevel en rechterzijgevel opgetrokken in vakwerk. De stijlen, regels, schoren en pennen tekenen zich af achter het pleisterwerk op de wanddelen die zichtbaar zijn vanuit bouwdeel 3b en 3c. Op de begane grond bevinden zich in de achtergevel twee deuropeningen naar bouwdeel 3b. Daarin zitten houten opgeklampte deuren.

Op de verdieping is een houten opgeklampte deur naast de linker hoekstijl geplaatst. Vanuit bouwdeel 3c is naast de rechter hoekstijl een houten opgeklampt luik te zien.

Figuur 16: De rechterzijgevel van bouwdeel 3a.

Dak

Het zadeldak van bouwdeel 3a is gedekt met oud-Hollandse pannen. Het is samen met de andere daken van het vakwerkhuis (gebouw 3) ooit verhoogd. Bij de voor- en achtergevel hebben het een overstek. Bij de achtergevel loopt het dak over in het lessenaarsdak van bouwdeel van bouwdeel 3c. Het zadeldak van bouwdeel 3b sluit haaks op het zadeldak van bouwdeel 3a aan. Naast het snijpunt van de nok van bouwdeel 3a met bouwdeel 3b steekt een in veldbrandsteen gemetselde schoorsteen door het dak.

Kelder

Het tongewelf van de kelder in Vijlense kalksteen is aangezet op muren van vuursteenkeien. De voor- en achtergevel van de kelder zijn eveneens opgetrokken in vuursteenkeien.

Draagconstructie

De draagconstructie van het vakwerkhuis bestaat uit vier dwarsgebinten die onderling aan elkaar gekoppeld zijn door de stijlvoetplaat in de achtergevel, houten tussenregels, de jukplaten, de gordingen en de nok. De stijlvoetplaat in de voorgevel, waarop de dwarsgebinten waren aangezet, is weggehaald toen de gemetselde plint werd verhoogd tot onder de eerste regels. Alle constructiehout is middels pen-en-gatverbindingen met toognagels met elkaar verbonden tenzij hieronder ander vermeld.

Eerste dwarsgebint

Het gebint van het vakwerkhuis dat direct grenst aan de woning met stal (2a) is een restant van het bouwdeel dat in 1842 gesloopt is ten behoeve van de bouw van de woning met stal. Van dit verdwenen bouwdeel is de contour op de kadastrale kaart van 1829 te

zien. Het gebint wijkt af van de overige gebinten van de aansluitende drie travéeën van het vakwerkhuis.

Figuur 17: De kelder van bouwdeel 3a.

Figuur 18: Het kapgebint van het eerste dwarsgebint van bouwdeel 3a. Een restant van een voorganger

Vloeren

De begane grondvloer bestaat uit houten balken die op een ondergrond van leem zijn geplaatst. Daaroverheen zijn houten vloerplanken aangebracht.

De eerste verdiepingvloer en de zoldervloer worden gevormd door de kinderbinten die op de ankerbalken en dekbalken van het 2^e, 3^e en 4^e dwarsgebint zijn geplaatst. Bij het eerste dwarsgebint, dat oorspronkelijk geen onderdeel uitmaakte van deze constructie, zijn op de dekbalk korte stijlen aangebracht die de moerbalk dragen waarop de kinderbinten van de zoldervloer zijn geplaatst. Aan weerszijden van de haardplaatsen in het 3^e dwarsgebint en ten behoeve van de trap naar de eerste verdieping zijn ravelingen aangebracht tussen de kinderbinten van de verdiepingvloer.

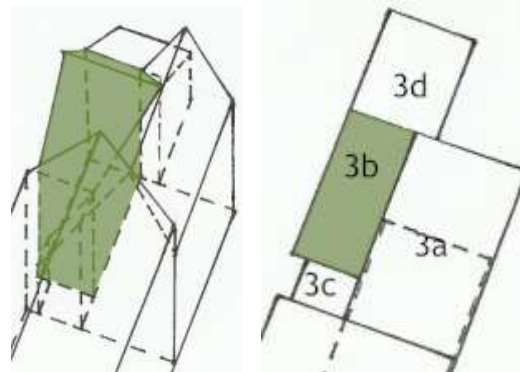
Figuur 19: Ankerbalk van het 3e dwarsgebint met de kinderbinten van de 1e verdiepingvloer

Figuur 20: De rechterzijgevel van bouwdeel 3b gezien vanaf de zolder van bouwdeel 3d. Met op de rechter foto de dichtgezette luikopening

5.1.2.2 Bouwdeel 3b

Haaks op de achtergevel van bouwdeel 3a is bouwdeel 3b gebouwd. De gevels op de begane grond is opgetrokken uit Vijlense kalksteen op een fundering van vuursteenkeien. Op de verdieping zijn de gevels opgetrokken in vakwerk.

Figuur 21: Isometrie en plattegrond bouwdeel 3b.

Rechterzijgevel bouwdeel 3b

Tegen de rechterzijgevel is bouwdeel 3d gebouwd. In de vakwerkgevel op de verdieping is een met stroleem dichtgezette luikopening te zien.

Achtergevel bouwdeel 3b

In de hoekketting met de linkerzijgevel komt naast Vijlense kalksteen ook Akense blauwsteen en steen van Holset voor. Bij de andere hoek is iets boven het aansluitende maaiveld alleen nog een restant van de hoekketting in de vorm van een forse zandsteen (steen van Holset) te zien. Op de verdieping was de stroleem als pleisterlaag over het constructiehout doorgezet. In enkele vakken zijn nog sporen te zien van horizontale rijen strobundels die in de stroleemvulling van het vak waren opgenomen. De hogere rijen overlapt daarbij de lagere rijen en het constructiehout. Aan de buitenkant was de vakwerkconstructie van de gevel tot in de zomer van 2020 voorzien van een regelwerk waarop oud-Hollandse pannen waren bevestigd. In het geveldeel van Vijlense kalksteen op de begane grond bevinden zich twee dichtgezette vensteropeningen. Op de eerste verdieping zijn secundair twee houten draairamen aangebracht. Op zolder zijn links naast de nokstijl in de boven- en onderregel en de tussenstijl luikopening te zien. Dat ook hier het dak later verhoogd is, is hier nog goed te herkennen aan de korte vitsen op de beide nokstijlschoren.

Linkerzijgevel bouwdeel 3b

Tegen de linkerzijgevel is bouwdeel 3c geplaatst. Op de verdieping is het stroleempleisterwerk over het constructiehout doorgezet. Daarin zijn horizontale rijen strobundels opgenomen. Aan de buitenkant, boven het dak van bouwdeel 3c, is de gevel ook nog betimmerd met verticaal geplaatste grenen planken op een regelwerk. Rechts in de gevel, op de begane grond, verbindt een houten opgeklampte deur in een houten kozijn bouwdeel 3b met 3c.

Figuur 22: Figuur 67: Linkerzijgevel van bouwdeel 3b. Rechtsboven 1: Leemvulling waarin stro gedrukt is als wandafwerking. Hoekketting met 2: steen van Holset, 3: Akense Blauwsteen. In de Fundering 4: vuursteen keien

Dak bouwdeel 3b

Het zadeldak van bouwdeel 3b sluit haaks aan op het zadeldak van bouwdeel 3a. Het noordelijke dakvlak is gedekt met oud-Hollandse pannen. Het zuidelijke dakvlak is met Muldenpannen gedekt. De nok is voorzien van een afwerking in zink. Zink is ook toegepast op de houten windveer van het noordelijke dakvlak. Bij het zuidelijke dakvlak is op de houten windveer een houten waterbord geplaatst. Aan de noordkant gaat het dakvlak over in het lessenaarsdak van bouwdeel 3d. Aan de zuidkant een overstek boven het lessenaarsdak van bouwdeel 3c.

Figuur 15: De achtergevel van bouwdeel 3b. Midden: voordat de bekleding met pannen werd verwijderd. Rechts: Nadat de pannen werden verwijderd.

Constructie bouwdeel 3b

Op de in Vijlense kalksteen opgetrokken gevels van de begane grond is een vakwerkconstructie geplaatst. Die vakwerkconstructie bestaat uit twee dwarsgebinten. Het eerste dwarsgebint maakt onderdeel uit van de achtergevel van bouwdeel 3b. Het tweede dwarsgebint geplaatst is op de jukplaat van de achtergevel van bouwdeel 3a.

Vloeren

De kinderbinten van de houten vloeren van de eerste verdieping en de zolder zijn opgelegd op de stijlvoetplaat en jukplaat van de linker en rechterzijgevel. Tussen deze zijgevels is bij elke vloer op de helft van de overspanning een eikenhouten moerbalk

geplaatst. Daarvoor is in de vakwerkconstructie van de achtergevel van bouwdeel 3a een extra stijl toegevoegd.

Figuur 23: Het 2e dwarsgebint van bouwdeel 3b op de achtergevel van bouwdeel 3a.

Figuur 24: De kelder van bouwdeel 3a.

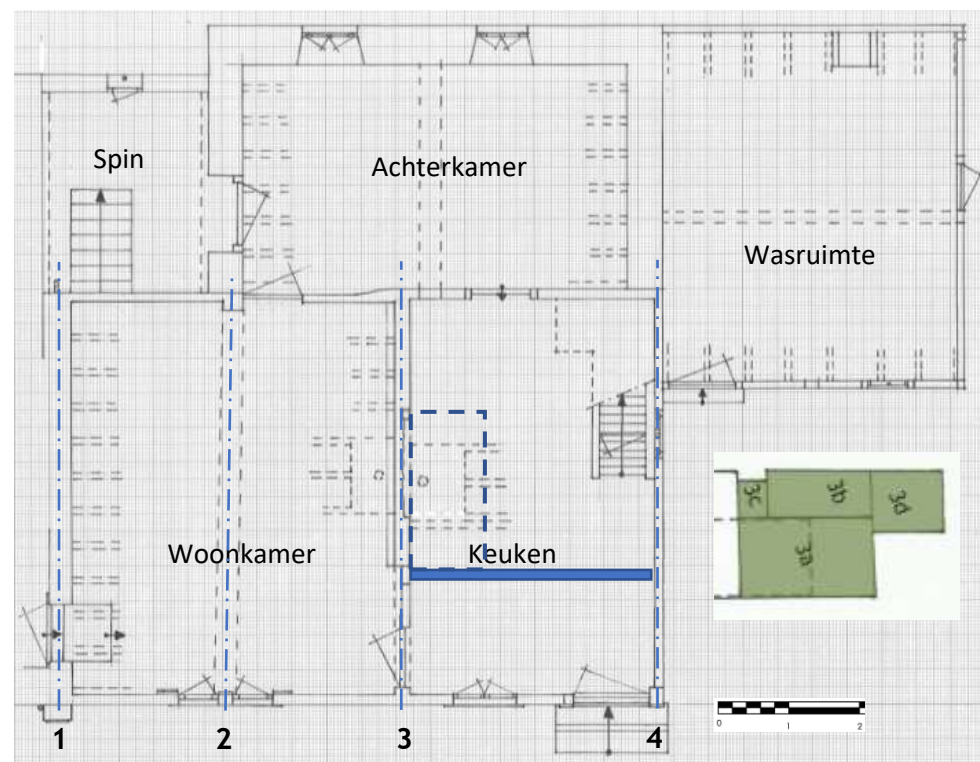
5.1.3 Interieur

5.1.3.1 Kelder

De keldervloer is van op de vlakke kant geplaatste gebakken klinkers. Het opgaande metselwerk en het tongewelf zijn witgekalkt. In de voor- en de achtergevel zijn onder de gevelopeningen vierkante kaarsnissen gemaakt. In het plafond van het tongewelf smeedijzeren haken voor houten latten/balkjes waaraan voedselvoorraden opgehangen konden worden.

5.5.3.2 Begane grond

De begane grond van het vakwerkhuis (bouwdeel 3a) wordt door de muur met de dubbele haardplaatsen bij het derde dwarsgebint in twee ruimtes verdeeld. De woonkamer bevond zich in de eerste twee traveeën. De derde travee was als keuken ingericht. Hier bevindt zich ook de trap naar de verdieping. Tussen het 3^e en 4^e dwarsgebint heeft ooit een vakwerk binnenwand gestaan. Hierdoor werd een hal gevormd tussen voordeur en de keuken.

Figuur 25: Begane grond van bouwdeel 3a met in de eerste twee traveeën, links van de wand met de dubbele schouw, de woonkamer en in de derde travee (rechts) de keuken. In blauw de verdwenen muur tussen de gang en de keuken. Gestippeld de geschatte positie van de rookvang in de keuken.

De woonkamer kan ook vanuit de woning in baksteen met stal (bouwdeel 2a) bereikt worden. In de derde travee bevindt zich ook de trap naar de verdieping. Vanuit de woonkamer en de keuken kan door twee deuren de ruimte in bouwdeel 3b bereikt worden. Deze ruimte diende waarschijnlijk als achterkamer. Vanuit deze ruimte geeft een deur toegang tot de ruimte in bouwdeel 3c waarin zich de trap naar de kelder bevindt. De ruimte, een spin genoemd, werd gebruikt als voorraadruimte. De ruimte op de begane grond van bouwdeel 3d kon alleen van buiten bereikt worden. De stookplaat met schoorsteen duiden mogelijk op een functie als was- kookruimte.

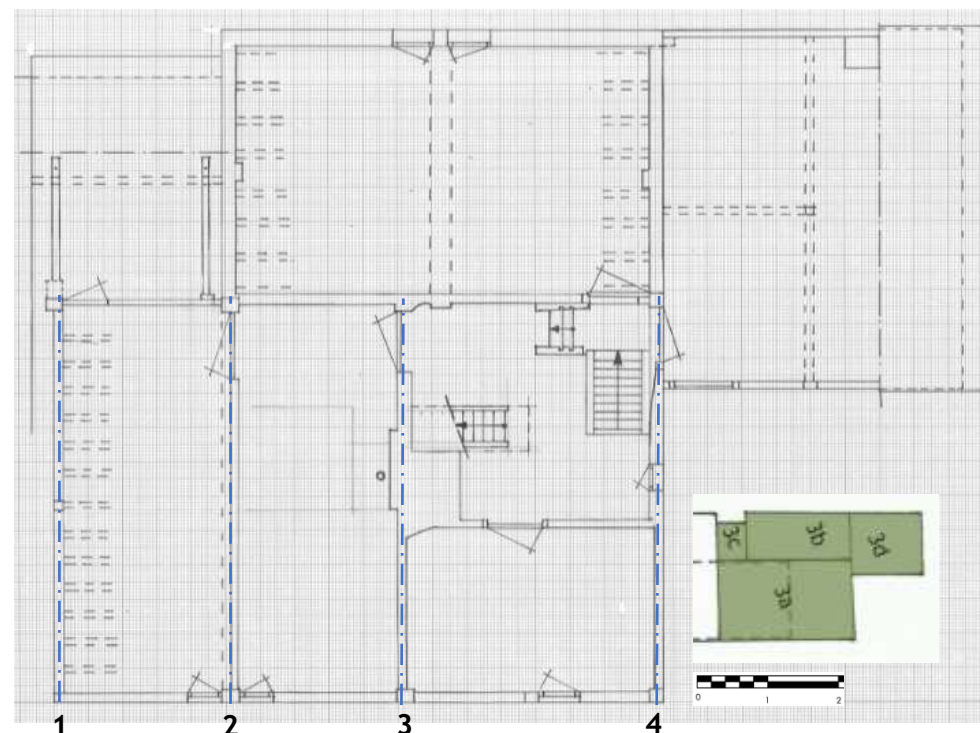
Figuur 26: Links: De trap van de begane grond naar de eerste verdieping. Rechts: de laddertrap naar de zolder. Op de achtergrond het rookkanaal van de schouw.

De begane grondvloer van de bouwdelen 3a en 3b bestaan uit houten balken die geplaatst zijn op een ondergrond van leem. Op de balken zij houten vloerdelen gespijkerd. De wanden zijn afgewerkt met stroleem met daarop lagen kalkwitsel en behang. De plafonds zijn gespelderd.

De begane grondvloer van de bouwdelen 3c en 3d is uitgevoerd in gebakken klinkers. De wanden en plafonds in deze ruimten zijn witgekalkt

5.5.3.3 1^e verdieping

Via de overloop op de eerste verdieping kunnen twee van de drie slaapkamers in bouwdeel 3a, een slaapkamer in bouwdeel 3b en de zolder van bouwdeel 3d bereikt worden. In die overloop bevindt zich ook de laddertrap naar de zolder. De slaapkamer in

Figuur 27: 1^e Verdieping van het vakwerkhuis (gebouw 3).

de eerste travee van bouwdeel 3a wordt bereikt via de slaapkamer in de tweede travee. Vanuit de eerste travee kan via een luik de zolder boven bouwdeel 3c bereikt worden.

In de overloop is tegen het midden van het derde dwarsgebit een rookkanaal aanwezig. Aan de andere kant van het dwarsgebit is slechts een 10 centimeter diepe verdikking achter de wandafwerking te zien. Het oorspronkelijke rookkanaal is hier waarschijnlijk gesloopt net als op zolder.

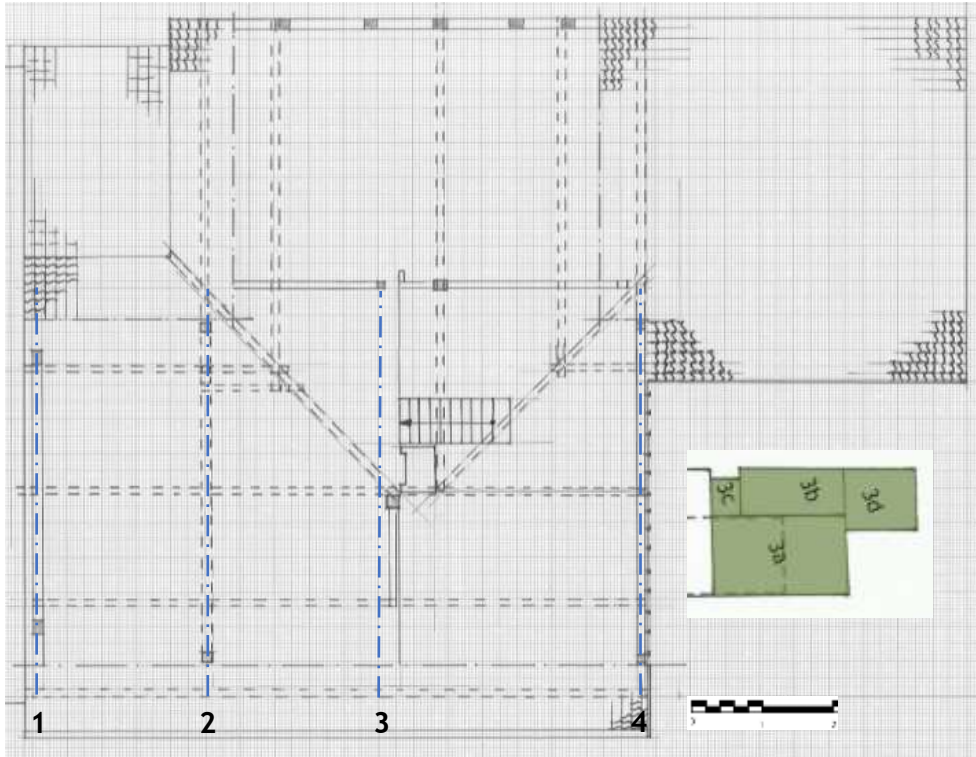
Binnenwanden

De binnenwanden tussen de overloop en de slaapkamer in de eerste travee is een vakwerkwand. Tussen de slaapkamers in de eerste en de tweede travee is een lichte scheidingwand van grenenhouten planken op grenenhouten stijl- en regelwerk getimmerd onder de dekbalk van het tweede dwarsgebit.

5.5.3.4 Zolder

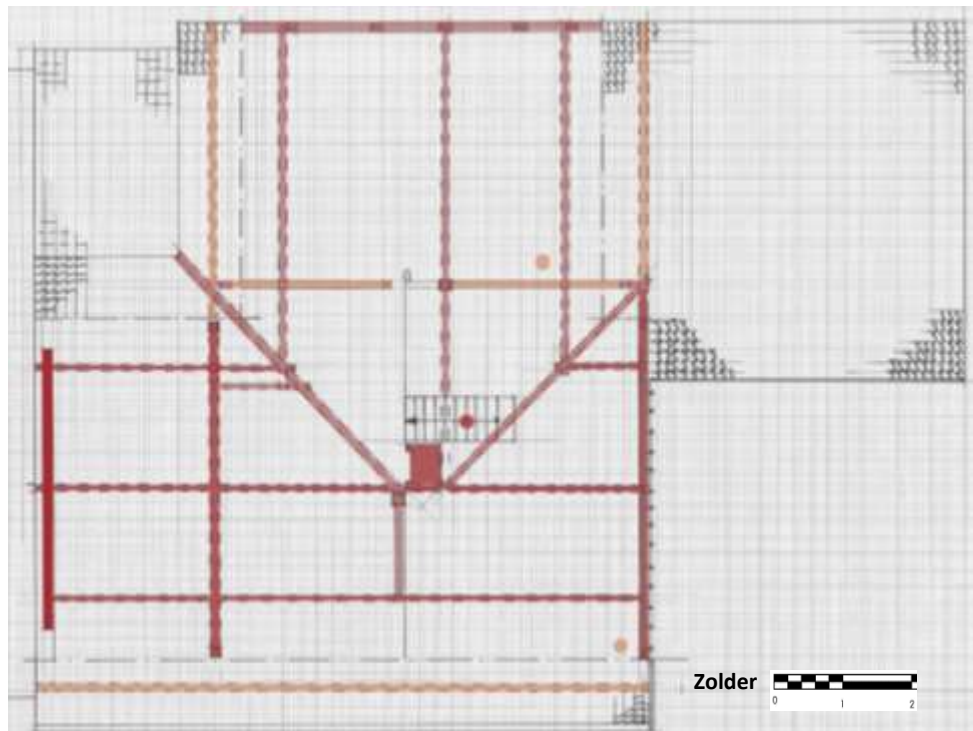
De zolders van de vakwerkwoning hebben allemaal vloeren van grenenhouten delen. Bij de zolder van bouwdeel 3c zijn de wanden gepleisterd met stroleem. Dat stroleempleisterwerk is aangebracht voordat het dak werd verhoogd. De zolders hebben verder geen afwerking. Ze zijn alle drie waarschijnlijk alleen voor opslag gebruikt.

Figuur 28: 1^e Zolder van het vakwerkhuis (gebouw 3).

De schoorsteen bij het derde dwarsgebint van bouwdeel 3a is op de zolderverdieping opgemetseld in veldbrandsteen. Het rookkanaal aan de zuidkant is gesloopt.

Fasering: Plattegronden vakwerkhuis (bouwwerk 3)

- Fase 1: <1829 oude woonhuis
- Fase 2: <1829 bouwdeel 3a
- Fase 3: <1829 bouwdeel 3b
- Fase 6: 1842
- Fase 7: 1843-1861
- Fase 10: 1932
- Fase 6: 1991
- Vloerafwerking
- × Plafondafwerking

6. Deelontleding vakwerkconstructie bouwdeel 3a en 3b

6.1 Inleiding

Voor deze deelontleding van de vakwerkconstructie van de bouwdelen 3a en 3b worden de gevels en de dwarsgebinten elk afzonderlijk beschreven. Eerst komen de langsgevels van elk bouwdeel aan bod gevolgd door de dwarsgebinten. De reden daarvoor is dat positie van de dwarsgebinten ten opzichte van elkaar in langsgevels goed aangegeven kan worden. De dwarsgebinten in de rechterzijgevel van bouwdeel 3a en de achtergevel van bouwdeel 3b worden als onderdeel van de dwarsgebinten beschreven.

De vakwerkconstructie is al in de bouwhistorische verkenning met waardenstelling globaal beschreven. Voor dit rapport is de constructie gedetailleerder onderzocht. Daarvoor is, na weging van de monumentwaarden, op enkele plekken het pleisterwerk verwijderd zodat de achterliggende vakwerkconstructie onderzocht kon worden. De beschrijvingen, analyses en conclusies uit het eerdere onderzoek wordt aangevuld met de resultaten van dit onderzoek en waar nodig gecorrigeerd.

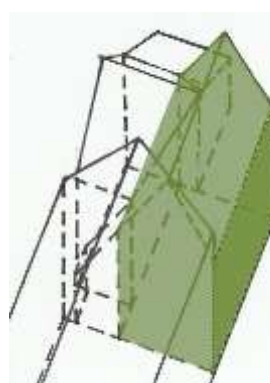
De gevels worden aangeduid met voor-, linker-, rechter- en achtergevel. De voorgevel is daarbij steeds de gevel waarin de huidige hoofdtoegang van het betreffende gebouw ligt. De gevels en dwarsgebinten worden daarbij beschreven van links naar rechts en van beneden naar boven.

6.2 Algemeen

Bij de verbindingen van de oorspronkelijke houten constructiedelen is er gebruik gemaakt van pen-en-gatverbindingen met houten toognagels. Enige uitzondering daarop zijn de nokschoren en de jukplaten. De nokschoren werden aan de onderkant met smeedijzeren spijkers op de stijl bevestigd en de jukplaten met een houten pen die door de jukplaat in de dekbalk vastgezet werd. Bij latere toevoegingen werd het oorspronkelijke constructieonderdeel ingekeept ten behoeve van een halfhoutse verbinding of werd het nieuwe constructie deel in zijn geheel tussen de oorspronkelijke constructiedelen geplaatst. In beide gevallen werden ze met smeedijzeren spijkers vastgezet aan de oorspronkelijke constructie.

6.3. Langsgevels bouwdeel 3a

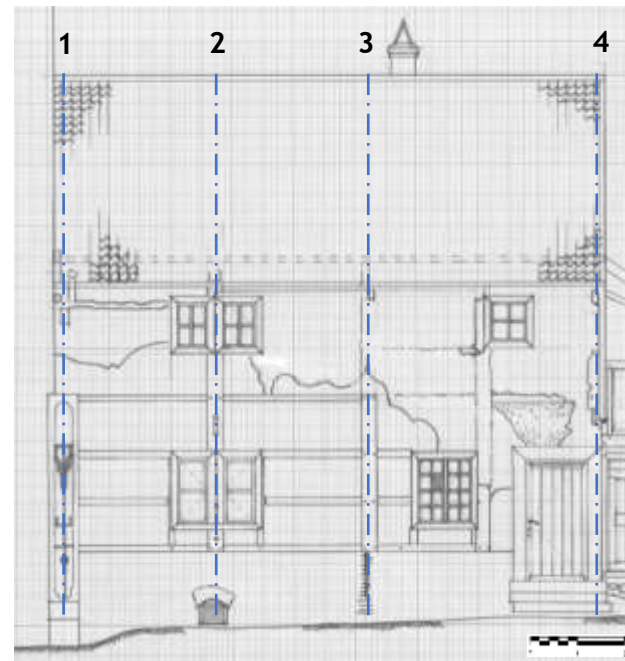
6.3.1. Bouwdeel 3a voorgevel

Figuur 29:

Boven: Isometrie bouwdeel 3a. De voorgevel is donker(der) groen.

Rechts: Tekening van de voorgevel voordat het pleisterwerk werd verwijderd. Met daarin aangegeven de posities van de 4 dwarsgebinten.

De voorgevel van dit bouwdeel (fig. 29) is opgetrokken in vakwerk van eiken op een in veldbrandsteen gemetselde plint. Vier dwarsgebinten verdelen de gevel in drie travéeën. De rechtertravee is breder dan de overige twee en is uitgevoerd met een tussenstijl. De stijlen van het 2e, 3e en 4e dwarsgebint eindigen, bij de dakvoet, tegen een dekbalk van de zoldervloer. Daarbovenop is een houten jukplaat geplaatst. De stijl van het 1e dwarsgebint is korter dan de rest. De tussenstijl in de derde travée eindigt direct tegen de jukplaat. Bij de stijl van het 2e en 4e dwarsgebint steken de pennen van de ankerbalken van de verdiepingsvloer uit. Bij beide ontbreken de sleutels (wiggen). Boven op de oorspronkelijke jukplaat is de gevel later verhoogd door een rij vakken toe te voegen doormiddel van korte houten stijlen met daarop een tweede, rondhouten jukplaat van wilde kersenhout.

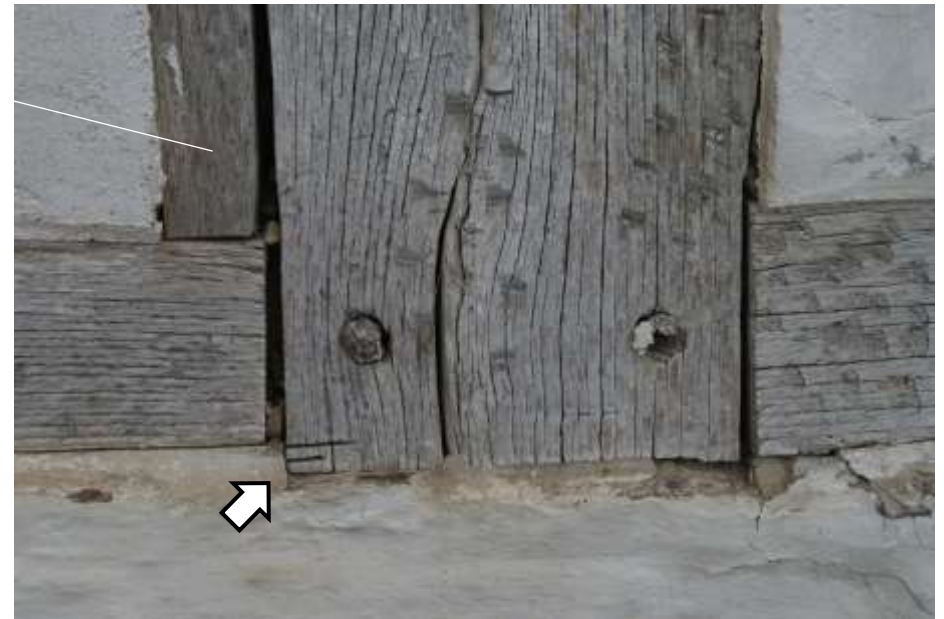
Verticaal wordt de gevel door eikenhouten wandregels in zes vakken verdeeld. In de vakken zijn de vitsen, witsen en stroleemvulling nog aanwezig. De buitenste laag van de stroleemvulling is vervangen door cementpleister die witgeschilderd is. Op de stijlen en regels waren tot oktober 2020 sporen van een afwerking met kalkwitsel zichtbaar en in de scheuren van de eikenhouten stijlen zaten nog resten van stroleem. De gevel is in oktober 2020 schoongemaakt waarbij het aanwezige kalkwitsel en de verf op de vensters en deur weggehaald is (zie fig. 30). Daardoor werden nieuwe sporen zichtbaar.

Figuur 30: De voorgevel van het vakwerkhuis (3a) voor en na het verwijderen van het pleister- en schilderwerk.

Verdwenen voetstijlplaat

De stijlen van een vakwerkconstructie werden geplaatst op een stijlvoetplaat. Een stijlvoetplaat is een horizontale balk die op een gemetselde plint is geplaatst en waarop de rest van de vakwerkconstructie werd geplaatst. Door de stijlen niet rechtstreeks met de kopse kant op het metselwerk te plaatsen maar boven op de stijlvoetplaat werd inrotting tegen te gaan. De stijlvoetplaat van de voorgevel van bouwdeel 3a is niet meer aanwezig. De gemetselde plint is verhoogd. Daarbij zijn, op de hoekstijl rechts na (4^e dwarsgebint), de stijlen ter hoogte van de onderkant van de eerste rij wandregels doorgezaagd. De nieuwe plint sluit aan op deze wandregels. Dat het hier om wandregels gaat en niet om de stijlvoetplaat is te zien aan de dimensie van de wandregels die gelijk is aan de overige wandregels en het feit dat ze met een pen-en-gatverbinding met toognagel in de stijlen zijn geplaatst en niet onder de stijlen doorlopen. Aan de onderkant van de tussenstijl in de 3^e travee zijn zaagsporen te zien op de plek waar de stijl aan de onderkant is doorgezaagd. Uitgaande van de hoogte van de overige vakken zat de stijlvoetplaat circa 65-70 cm onder de eerste wandregel. De stijlvoetplaat in de voorgevel zat daarmee circa 30-40 cm lager dan die in de rechterzijgevel en achtergevel van bouwdeel 3a. Dat heeft mogelijk te maken met het aansluitende hellende terrein. Van de hoekstijl rechts is dan ook een stuk van de onderkant, tot aan de onderkant van de stijlvoetplaat van de rechterzijgevel (4^e dwarsgebint) weggehaald.

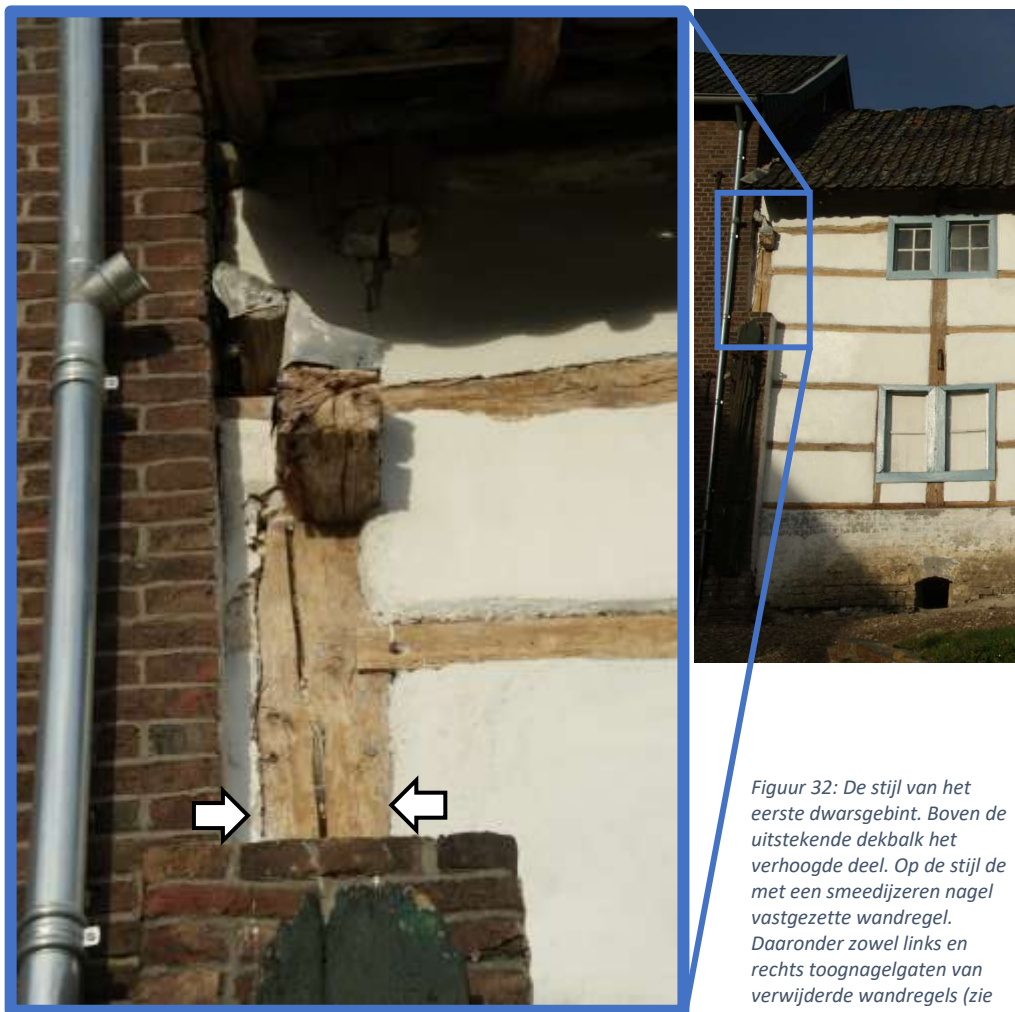

Figuur 31: Zaagsporen (pijl) waar de tussenstijl van de derde travee aan de onderkant van de wandregels is doorgezaagd.

1^e dwarsgebint

De dekbalk boven op stijl van het eerste dwarsgebint zit ten opzichte van de rest een stuk lager. In de stijl zijn toognagelgaten te zien die zowel links als rechts van de stijl duiden op de aansluiting van inmiddels verdwenen regels (zie fig. 32). De aansluiting van de nog aanwezige regels op deze stijl wordt, op één na, aan het oog onttrokken door de waterpomp. De zichtbare regel is later aangebracht met een smeedijzeren spijker. Uit het onderzoek voor de bouwhistorische verkenning en waardering is gebleken dat dit eerste gebint een restant is van een vakwerkconstructie die is gesloopt t.b.v. de bouw van de woning in baksteen in 1842. De jukplaat die op de dekbalk is geplaatst loopt door tot tegen de stijl van het venster links van de stijl van het 2^e dwarsgebint.

Figuur 32: De stijl van het eerste dwarsgebint. Boven de uitstekende dekbalk het verhoogde deel. Op de stijl de met een smeedijzeren nagel vastgezette wandregel. Daaronder zowel links en rechts toognagelgaten van verwijderde wandregels (zie witte pijlen).

Paringstekens

Op de vakwerkconstructie van de voorgevel zijn op enkele plaatsen aftekenlijnen zichtbaar. Telmerken ontbreken. Nadat de gevel in oktober 2020 werd ontdaan van de afwerking werden er op de hoekstijl rechts paringstekens zichtbaar ter hoogte van de 3^e, 4^e en 5^e wandregel (zie fig. 33). Het zijn schuin over de stijl ingekraste lijnen, respectievelijk //, /// en ////. Ze zouden normaliter door moeten lopen over de wandregels, maar daarop zijn ze niet te zien. Bij de 5^e wandregel zit het toognagelgat met toognagel waar de paring bij hoort hoger dan het toognagelgat van de wandregel. Hiervoor is geen verklaring gevonden.

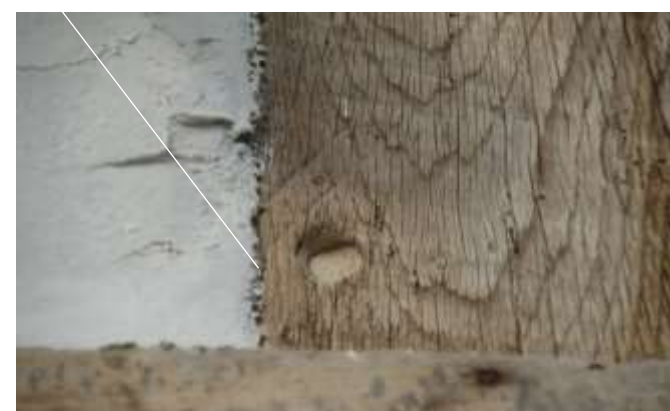
Ook is hier rechts in de stijl nog een pengat met een pen te zien. Het zou de pen van een wandregel in de rechterzijgevel kunnen zijn. Maar het is vreemd dat deze pen dan als enige helemaal door de stijl heen is geplaatst. Het is bovendien ongebruikelijk. Door het stroleempleisterwerk aan de binnenkant en de gevelbetimmering aan de buitenkant konden de andere zijden van de hoekstijl niet onderzocht worden. Mogelijk gaat het bij het toognagelgat en het pengat om een fout van de timmerman. De leemstuc en kalkwitsel maskeerden dan de vergissing.

Schoor of deur

Ook bij de 3^e wandregel zit het toognagelgat boven de plaats waar de wandregel op de stijl aansluit. De aansluiting van de wandregel op de stijl is door de betimmering rondom de deur niet zichtbaar. Hier zou het toognagelgat van een schoor kunnen zijn. In de voorgevel komen namelijk verder geen schoren (meer) voor en voor de stabiliteit was een schoor wenselijk. In de achtergevel is in de 3^e travee wel nog een schoor te zien. Als de voor- en de achtergevel een vergelijkbare opzet hadden, dan kan op deze plek in de voorgevel ook een schoor gezeten hebben. De schoor is dan verwijderd ten behoeve van de plaatsing van de deur. Er zijn geen aftekenlijnen zichtbaar op de stijl die uitsluitel kunnen geven of het hier om de aansluiting van een wandregel (met horizontale aftekenlijnen) of een schoor (met schuine aftekenlijnen) gaat.

Tegen de theorie van de schoor verzet zich de plaatsing van de 2^e wandregel tussen de rechterhoekstijl en de tussenstijl. Deze wandregel is namelijk hoger geplaatst dan de naastgelegen wandregels. De wandregel eindigt nu tegen de stijl van de deur, maar in de hoekstijl is aan de binnenzijde nog een toognagelgat op dezelfde hoogte zichtbaar. Deze verhoogde wandregel doet eerder een deur, kleiner dan de huidige, vermoeden. Op de plek waar het toognagelgat van de 1^e wandregel in de rechterhoekstijl zou moeten zitten zit nu de duim van het onderste geheng van de deur. Het is niet aannemelijk dat de duim een voormalig toognagelgat maskeert. Het toognagelgat en het achterliggende pengat zouden de stijl te zeer verzwakken om de duim stevig te kunnen bevestigen. De ruimte tussen de verhoogd geplaatste 2^e wandregel en de niet meer aanwezige stijlvoetplaat wordt op ongeveer 1,70 meter geschat. Dat correspondeert qua hoogte met de verbrede en verhoogde deurvleugel in de voorgevel van bouwdeel 3d. Dat wil geenszins zeggen dat deze, in bouwdeel 3d, secundair gebruikte deur eerste in de voorgevel van bouwdeel 3a zat. Het illustreert enkel dat deuren met deze hoogte toegepast werden.

Door de afwezigheid van de stijlvoetplaat en de betimmering rondom de huidige deur kon de rest van de constructie niet volledig op sporen onderzocht worden.

Vensters

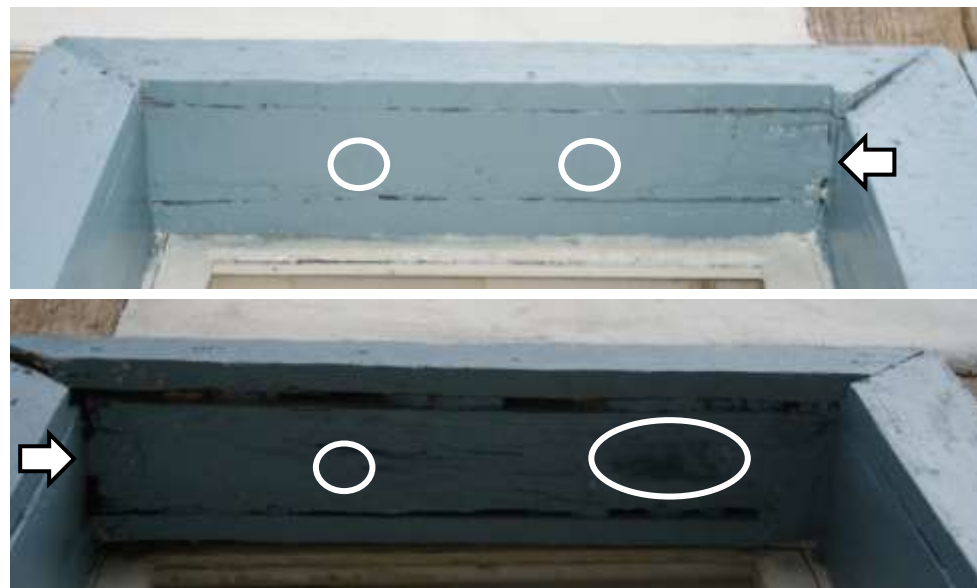
De kozijnen van de vensters in de vakwerkconstructie worden gevormd door de regels en stijlen van de constructie. Ze zijn veelal aan de buitenkant, binnenkant en in de dagkanten voorzien van een betimmering.

Op de begane grond, links en rechts naast de stijl van het tweede dwarsgebint een houten 2-ruits draairaam (XIX). De stijlen links en rechts zijn met een pen-en-gat verbinding en toognagel met de 1^e wandregel verbonden. De gevelopeningen op deze plek horen daardoor zeer waarschijnlijk bij de oorspronkelijke opzet.

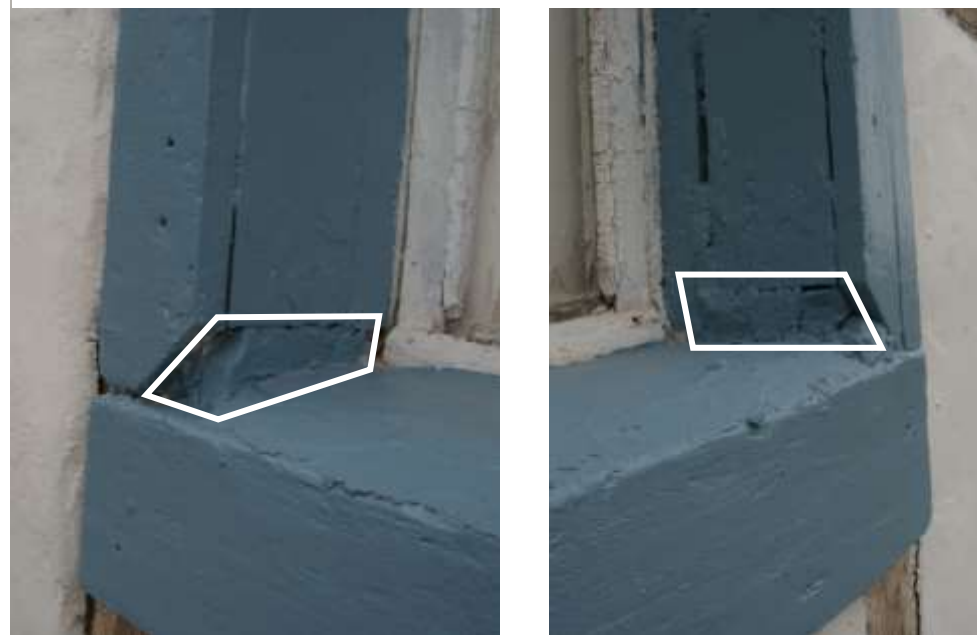
De onderregel van het venster is door spleten in de betimmering te zien. Daar waar de betimmering van de stijlen in verstek is gezaagd is onder de betimmering in de dakkanten te zien dat de onderregel ooit iets is ingezaagd om hem uit te diepen. Waarschijnlijk is dat gedaan om de ramen die er nu in zitten te laten passen. Aan de rechterkant is bij het weggezaagde deel de pen van de onderregel te zien.

Figuur 34: Toognagels van de pen-en-gatverbinding van de stijlen van het venster met de 1^e wandregel op de begane grond bij het 2^e dwarsgebint

Figuur 35: De gaten en sleuf voor de diefijzers (cirkels en ovaal) en de pennen van de bovenregel in de stijl van het 2^e dwarsgebint (witte pijlen)

Figuur 36: De doorgezaagde onderregel zichtbaar bij de stijlen van de vensters bij het 2^e dwarsgebint.

In de wandregel boven de raamvleugels zijn drie ronde, later opgevulde, gaten en een ondiepe sleuf zichtbaar. Het gaat daarbij om gaten voor diefijzers. De sleuf is mogelijk gehakt om een van de diefijzers te verwijderen. Bij deze bovenregels is tevens een stukje van de pennen te zien waarmee ze in de stijl van het 2^e dwarsgebind zijn geplaatst omdat de boven regels daarvan iets losgekomen zijn.

Op de 1^e verdieping links en rechts van de stijl van het 2^e dwarsgebind zijn twee kleinere houten 4-ruits draairamen (XIX) geplaatst. Bij het rechter venster zijn in de dagkanten van de stijl van het dwarsgebind en de onderregel luikspinningen en pengaten zichtbaar die duiden op een kleinere voorganger van dit venster. Die voorganger hoorde bij de oorspronkelijke opzet. Bij het linker venster ontbreken vergelijkbare sporen. Dit venster

Figuur 37: De luikspinning (wit kader) in de stijl en onderregel en de pengaten (pijl) met daarin nog de pennen van een kleiner venster.

Figuur 38: De luikspinning in de onderregel, de vierkant gaten voor de diefijzers en het pengat met daarin nog de pen van de stijl van een kleiner venster op de verdieping naast de stijl van het 2^e dwarsgebind.

is dan ook waarschijnlijk pas toegevoegd toen het rechter venster vergroot werd. In de onderregel zijn tevens vierkante gaten voor diefijzers te zien. Door de plaatsing, onder andere tegen het pengat van het oorspronkelijke venster, is duidelijk dat de, vermoedelijk houten, diefijzers bij de vergrote vensters horen.

Zo'n zelfde draairaam komt op de verdieping ook nog rechts naast de tussenstijl van de derde travee voor (XIX). In de planken in de dagkant van de onder- en bovenregel zijn 2 vierkante gaten te zien op de plekken waar ooit diefijzers zaten. Bij de rechter stijl is geen toognagel in de onderregel te zien. Ook dit venster hoort dus niet bij de oorspronkelijke opzet, maar is later toegevoegd.

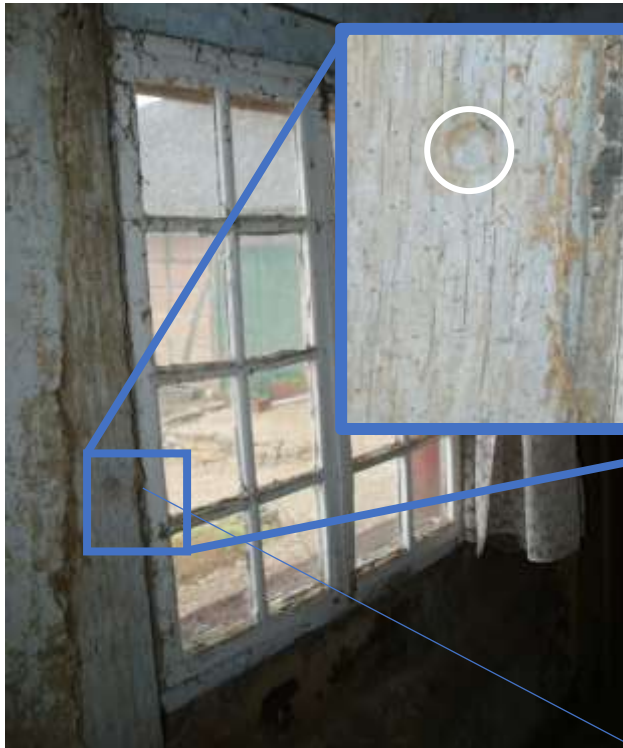
In de derde travee op de begane grond links van de tussenstijl is een houten stolpraam bestaande uit twee 8-ruits vleugels geplaatst. Tegen de tussenstijl van de 3^e travee is aan de pinnenkant een dunne stijl geplaatst. Bij de stijl links van het venster is bij de onderregel geen toognagel zichtbaar. Ter hoogte van de 2^e wandregel is op de tussenstijl, aan de binnenzijde, een toognagelgat zichtbaar. Ook dit venster is dus later geplaatst.

Overige

In de 1^e wandregel van de 3^e travee zit een gat waarvan niet duidelijk is waar het voor heeft gediend. Het is groter dan een toognagelgat. Een vlotgat t.b.v. transport van het hout via een rivier, is hier onwaarschijnlijk omdat het hout zeer waarschijnlijk uit het nabijgelegen bos komt. Desalniettemin kan het om een gat gaan dat gerelateerd is aan houttransport. Eggen oppert de mogelijkheid van een gat dat houvast moest bieden voor het gereedschap voor oprichten van de constructie (richtgat) of een gat voor een stok waaraan een ladder werd opgehangen.⁸

⁸ Eggen 2019 p. 129-130

Figuur 39: Toognagel in de tussenstijl van de 3^e travee ter hoogte van de 2^e wandregel. De wandregel is doorgezaagd t.b.v. de plaatsing van het venster.

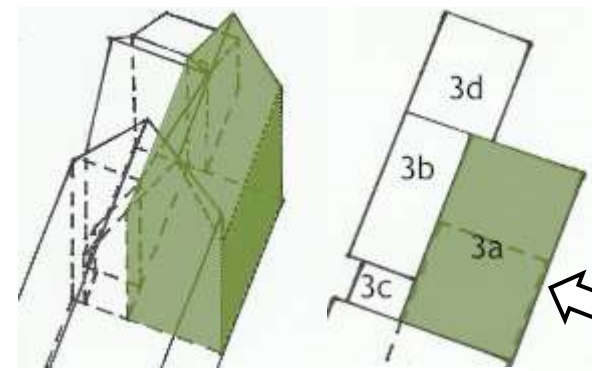
Figuur 40: Het gat (met houten plug) in de 1^e wandregel van de 3^e travee. De functie is onbekend.

Figuur 41: Vierkante gaten voor diefijzers in de planken in de dagkanten van de boven- en onderregel van het vensters op de verdieping in de derde travee.

Voorgevel bouwdeel 3a

Positie voorgevel bouwdeel 3a

kapconstructie

verhoogde geveldeel

vakwerkconstructie
voorgevel

Figuur 42: De vakwerkconstructie van de voorgevel (schaal 1:50). Niet zichtbare of verdwenen constructiedelen zijn gestippeld. Toognagels zijn alleen daar aangegeven waar ze ook daadwerkelijk waargenomen zijn.

Helemaal links, in groen, het dwarsgebint dat als enige over is gebleven van het gebouw dat voorheen op deze plek stond.

In de derde travee is op de begane grond zowel de mogelijkheid van een schoor als die van een deur ingetekend.

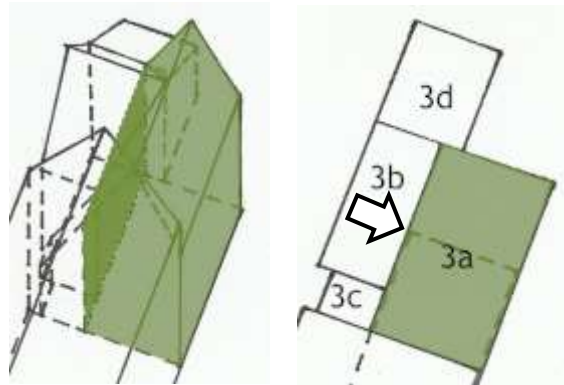
Op de rechter hokstijl zijn bij de 3^e, 4^e en 5^e wandregel telmerken zichtbaar.

Oorspronkelijke plint

6.3.2. Achtergevel bouwdeel 3a

Figuur 43: Isometrie en plattegrond bouwdeel 3a. Achtergevel donkergroen.

Tegen de achtergevel van bouwdeel 3a zijn de bouwdelen 3b en 3c gebouwd waardoor deze achtergevel nu in zijn geheel een binnenmuur is. Deze gevel is net als de voorgevel opgetrokken in vakwerk. Ook hier verdelen de vier dwarsgebinten de gevel in 3 traveeën. De stijlen van de dwarsgebinten zijn op een stijlvoetplaat geplaatst. De stijlvoetplaat, die nog maar deels aanwezig is, is op vloerhoogte geplaatst op een fundering van vuursteenkeien. De stijlen eindigen bij de dakvoet onder de dekbalken van de zoldervloer. Ook hier zit de dekbalk van het 1^e dwarsgebint lager dan de rest. Boven op de dekbalken is een houten jukplaat geplaatst. Boven op die jukplaat is de gevel verhoogd door een rij vakken toe te voegen doormiddel van korte houten stijlen met daarop een tweede, rondhouten jukplaat van wilde kersenhout. Bij de aansluiting met bouwdeel 3b is op de oorspronkelijke jukplaat het kapsant van bouwdeel 3b geplaatst (zie ook par. 6.3.10).

Bij de stijl van het 4^e dwarsgebint steekt de pen van de ankerbalk van de verdiepingsvloer uit. Bij beide ontbreken de sleutels (wiggen).

Verticaal wordt de gevel door eikenhouten wandregels in zes vakken verdeeld. In de vakken zijn de vitsen, witsen en stroleemvulling nog aanwezig.

De vakwerkconstructie gaat op de begane grond en op de verdieping grotendeels schuil achter de wandafwerking van stroleempleisterwerk, kalkwitsel en behang. Daar waar de stijlen en wandregels, of delen daarvan, niet rechtsreeks zichtbaar zijn tekenen ze zich vaak af in de wandafwerking door scheurtjes of een verdikking. Om de opzet van de vakwerkconstructie te kunnen onderzoeken is plaatselijk de afwerking verwijderd.

Achtergevel 3a vanuit begane grond 3b (zie fig. 44 t/m 52)

Vanuit de ruimte op de begane grond van bouwdeel 3b zijn de 2^e en 3^e travee van de achtergevel te zien. In de 3^e travee is een schoor geplaatst tussen de stijl van het 4^e dwarsgebint en de stijlvoetplaat (fig. 45). Op de schoor sluiten ook de 1^e en 2^e wandregel aan die zich deels in de wandafwerking aftekenen. Deze wandregels zitten iets hoger dan de wandregels in de 1^e en 2^e travee. Bij de aansluiting op de stijlvoetplaat is een deel van de schoor afgezaagd om plaats te bieden aan de secundair geplaatste stijl van de deur naar de keuken. Ook de andere deurstijl is later toegevoegd. Rechts naast deze tweede

deurstijl is een stijl deels in en deels tegen de vakwerkconstructie van de achtergevel geplaatst. Deze stijl draagt de moerbalk van de verdiepingsvloer van bouwdeel 3b (fig. 47). Rechts van deze later toegevoegde stijl tekent zich de stijl van het 3^e dwarsgebint achter de wandafwerking af. Tussen deze stijl en de toegevoegde stijl voor de moerbalk tekenen zich geen wandregels af. De wandregels zijn in deze 35-40 cm brede tussenruimte niet meer herplaatst.

In de stijl van het 3^e dwarsgebint zit circa 30 cm onder het plafond een keep. Onder de keep is de stijl fors ingehakt.

De deuropening in de 2^e travee hoort bij de oorspronkelijke opzet van de achtergevel. In die oorspronkelijke opzet, voor de bouw van bouwdeel 3b, fungeerde deze als buitendeur. De rechter stijl worden gevormd door de stijl van het 2^e dwarsgebint. Daarin is een sponning aangebracht. De bovendorpel wordt gevormd door de 2^e wandregel. Ook hierin is een sponning aangebracht. Dat de linker stijl onderdeel uitmaakt van de oorspronkelijke opzet blijkt uit de pen-en-gatverbinding met toognagel met de 1^e en 2^e wandregel (fig. 50 en 51). Ook in deze stijl is een sponning aangebracht. Deze deur gaf toegang tot bouwdeel 3a toen bouwdeel 3b nog niet gebouwd was. Kepen in de stijlen ter hoogte van de 1^e wandregel en gaten voor vitsen in de onderkant van de 2^e wandregel duiden er echter op dat de deuropening op enig moment een keer is dichtgezet (fig. 51 en 52). Bij de kepen werd een nieuwe wandregel met een halfhoutsverbinding en smeedijzeren spijkers geplaatst. De vakken werden met vitsen, witsen en stroleem gevuld (fig. 49). De deuropening is mogelijk heropend na de aanbouw van bouwdeel 3b.

Achtergevel 3a vanuit begane grond 3c (fig. 53 t/m 55)

Vanaf de begane grond van bouwdeel 3b is de 1^e travee van de achtergevel te zien. Hier is in de stijl van het 1^e dwarsgebint, op 1,15 meter boven de vloer, de pen met sleutels (wiggen) van een ankerbalk te zien (fig. 54). Deze pen en hoekstijl horen bij het gebint dat een restant is van een vakwerkconstructie die is gesloopt t.b.v. de bouw van de woning in baksteen in 1842 (zie ook: 6.3.3).

Boven de doorgang naar de kelder is de stijlvoetplaat van de achtergevel te zien. Daarin is de toognagel zichtbaar van de aansluiting van de stijl van het 1^e dwarsgebint (fig. 55). In de wandafwerking tekenen zich de wandregels af. De stijl van het luik op de verdieping lijkt zich hier ook af te tekenen (fig. 53).

Figuur 44: Boven: De aansluiting van de 2^e wandregel op de schoor. In de witte cirkels de toognagels

Figuur 45: Links: De schoor en wandregels van de 3^e travee tekenen zich af in de wandafwerking.

Figuur 46: De 1^e wandregel tekent zich af door scheuren in de wandafwerking.

Figuur 47: De toegevoegde stijl die de moerbalk van de verdiepingsvloer van bouwdeel 3b draagt (1) en de stijl van het 3^e dwarsgebint (2) tekenen zich af in de wandafwerking.

Figuur 48: De 1^e en 2^e wandregel tekenen zich af naast de deur in de wandafwerking in de 2^e travee.

Figuur 49:
Rechts: De gaten
voor de vitsen in
de onderkant van
de 2^e wandregel
bij de deur in de
2^e travee.

Figuur 50: Rechts: De verbinding van
de linker stijl en de 2^e wandregel
t.p.v. de deur in de 2^e travee. De
toognagel (witte cirkel) en de
sponning (wit kader) zijn zichtbaar

Figuur 51: De keep (wit kader) in de linker deurstijl naast de 1^e
wandregel. En de toognagel van de wandregel (witte cirkel)

Figuur 52: De keep (wit kader) in de rechter deurstijl (stijl 2^e
dwarsgebint) t.h.v. de 1^e wandregel.

Figuur 53: Zicht op de achtergevel van bouwdeel 3a vanuit bouwdeel 3c. Stijlvoetplaat (1), 1^e wandregel (2), ankerbalkpen (3) en de stijl die op de verdieping te zien is naast het luik (4).

Figuur 54: Pen en sleutels (wiggen) van de ankerbalk van het eerste dwarsgebint.

Figuur 55: Detail van de stijlvoetplaat onder de stijl van het 1^e dwarsgebint. Van de onderlinge verbinding met pen-en-gat is de toognagel te zien (witte cirkel)

Achtergevel 3a verdieping bij bouwdeel 3b

Op de 1^e verdieping van bouwdeel 3a tekenen de stijlen, wandregels en jukplaat zich aan de binnenkant van de achtergevel af als verdikkingen achter het pleisterwerk en behang (fig. 57). De stijl die later in deze gevel geplaatst is om de moerbalken van de vloeren van bouwdeel 3b te dragen is hier ook zichtbaar. Tussen deze stijl en de stijl van het 3^e dwarsgebint ontbreekt de wandregel. Herplaatsen van die wandregel werd waarschijnlijk niet nodig geacht omdat de horizontale afstand tussen de twee stijlen slechts iets meer dan een halve meter is en het vlechtwerk daartussen aangebracht zonder dat de wandregel nodig was.

Op de zolder van bouwdeel 3d zijn de sleutels (wiggen) van de pen van de ankerbalk van de rechterzijgevel bij de hoekstijl zichtbaar (fig. 56).

Bij de doorgang naar bouwdeel 3b in de 3^e travee is de bovenkant van de verbinding van de gebintsschoor met de hoekstijl zichtbaar (fig. 58). Vanuit de ruimte op de verdieping van bouwdeel 3b is boven op die hoekstijl de uitkraging van de dekbalk zichtbaar. Die uitkraging is ook bij het 2^e dwarsgebint te zien. Bij het 3^e dwarsgebint is deze uitkraging waarschijnlijk afgezaagd. Hij tekent zich namelijk niet af in het wandvlak (fig. 58). De hoekstijl van het 4^e dwarsgebint is aan de binnenkant voorzien van een plank die de aanslag voor de deur vormt. De andere stijl en de bovendorpel zijn later in de constructie geplaatst. De stijl is met een halfhoutse verbinding in een keep in de jukplaat vastgezet met een smeedijzeren spijker. De oorspronkelijke wandregel halverwege de wand sluit hier koud tegen aan. De wandregel iets boven de vloer is iets eerder doorgezaagd. Op deze wandregel sluit vanaf de onderkant nog een stijl aan met een pen-en-gat verbinding, herkenbaar aan de toognagel. Deze stijl hoort mogelijk bij een dicht gezet venster dat, als dit het geval was, hoog in de gevel vlak onder de vloer zat.

Onder de moerbalk van de zoldervloer van bouwdeel 3b is een stuk van de later geplaatste stijl zichtbaar. In de stijl van het 2^e dwarsgebint zijn de toognagels van de wandregels te zien.

Figuur 56: De sleutels van de ankerbalk van het 4^e dwarsgebint. Gezien vanaf de zolder van bouwdeel 3d.

Figuur 57: De stijlen en wandregels en jukplaat van de achtergevel tekenen zich af onder de wandafwerking op de verdieping.

Uitkragende dekbalk en hoekstijl van het 4^e dwarsgebint

De stijl van de deur in de keep van de jukplaat

Uitkragende dekbalk (pijl) van het 2^e dwarsgebint. In de witte cirkels de toognagels van de verbinding van de stijl met de wandregels

Figuur 58: Aanzicht van de achtergevel van bouwdeel 3a vanaf de ruimte op de verdieping van bouwdeel 3b. Met cijfers zijn de posities van het 2^e, 3^e en 4^e dwarsgebint aangegeven.

Het bovenste deel van de schoor die aansluit op de hoekstijl van het 4^e dwarsgebint

De onderste wandregel met de aansluiting op de stijl. Mogelijk een vensteropening. In de cirkel de toognagel.

Achtergevel 3a verdieping bij bouwdeel 3c (fig. 60)

Vanaf de zolder van bouwdeel 3c is de 1^e travee van de achtergevel van bouwdeel 3a te zien. Op deze zolder zijn de stijlen, regels en de stroleemvulling van de vakken niet gewit of voorzien van behang. De stijl van het 2^e gebint die ook vanuit de kamer op de verdieping van bouwdeel 3b te zien was is hier ook zichtbaar, net als de uitkraging van de dekbalk. Die dekbalk is aan de bovenkant ingekeept en in die keep is de jukplaat van bouwdeel 3b geplaatst.

Op de stijl van het 1^e dwarsgebint is ook een dekbalk geplaatst. Net als in de voorgevel zit deze dekbalk lager dan de dekbalken van de andere dwarsgebinten. Daarnaast tonen een pengat en een toognagelgat in de stijl van het 1^e gebint aan dat hier ooit een wandregel op aansloot van het bouwdeel dat gesloopt is voor de bouw van de woning met stal in 1842. Een andere aanwijzing dat het hier om een gebint gaat dat bij een ouder bouwdeel hoort is de aansluiting van de regels aan de andere kant op de stijl. Net als in de voorgevel is de stijl iets ingekeept en is de wandregel met een halfhoutse verbinding en een smeedijzeren nagel bevestigd.

Dit deel van de gevel is net als de voorgevel later verhoogd. Boven op de oorspronkelijke jukplaat is een vak toegevoegd doormiddel van korte houten stijlen met daarop een tweede jukplaat.

Luikopening

Links naast de stijl van het 1^e dwarsgebint is later een luikopening toegevoegd (fig. 59 en 60). Daarvoor is er een stijl tussen de 2^e en 4^e wandregel toegevoegd. Deze stijl is met een halfhoutse verbinding in een keep in de 4^e (bovenste) wandregel geplaatst. De stijl tekende zich ook op de begane grond als een verdikking in het pleisterwerk af. De onderdorpel van het huidige luik zit ter hoogte van de 3^e wandregel en wordt gevormd door een houten regel die tussen de linker stijl en de stijl van het 1^e dwarsgebint is geplaatst en is vastgezet met smeedijzeren spijkers. Ter hoogte van de 3^e en 4^e wandregel zijn in de stijlen naast het luik gaten te zien. Het gaat waarschijnlijk om voorgeboorde gaten voor smeedijzeren duimen voor gehengen. Een voorganger van het huidige luik, mogelijk met twee luikvleugels, heeft ooit aan de buitenkant gezeten. De huidige luikopening tussen de 3^e en 4^e wandregel zit vlak boven de verdiepingsvloer van bouwdeel 3a. De gevelopening liep daarvoor waarschijnlijk door tot op de verdiepingsvloer van bouwdeel 3c. In de bouwhistorische verkenning is geopperd dat hier mogelijk een trapgat voor een laddertrap gezeten heeft vanwege de aangetroffen aangeheeld vloerplanken op deze plek. Waarschijnlijker is echter dat de zolderruimte van bouwdeel 3c ooit bereikbaar was via een trap van enkele treden in de vloer van bouwdeel 3a ter plaatse van de aanheling van de vloerplanken. De vrije doorloophoogte zou dan ca. 1,3 meter zijn geweest ten opzichte van de hoogte van ca. 70 cm van de huidige luikopening.

Aansluiting dak bouwdeel 3c

In de stijl van het eerste dwarsgebint is een pengat gemaakt waarin de dekbalk van het dakgebint van bouwdeel 3c is geplaatst. Aan de andere kant is daarvoor een extra houten regel op de gevel gezet.

Figuur 59: De aangeheeld vloerplanken terplaatse van de luikopening in 1^e travee in de achtergevel. Hier zat mogelijk ooit een trap naar de zolder van bouwdeel 3c.

De uitkragende debalk op de stijl van het 2^e dwarsgebint. De toognagel van de pen-en-gatverbinding is te zien. Op de later ingekeepte debalk is links de jukplaat van bouwdeel 3b geplaatst.

De debalk van het 1^e dwarsgebint op de stijl vastgezet met 2 toognagels. De balk is bewerkt met een bijl.

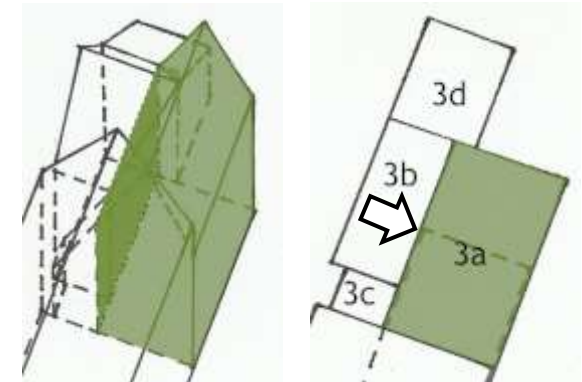

Pengat en toognagel van een verdwenen wandregel in de stijl van het 1^e dwarsgebint

Figuur 60: Aanzicht van de 1^e travee van de achtergevel van bouwdeel 3a vanaf de zolder van bouwdeel 3c. Met cijfers zijn de posities van het 1^e en 2^e dwarsgebint aangegeven. Ook hier is de wandregel, net als in de voorgevel, met een smeedijzeren spijker op de stijl van het 1^e dwarsgebint vastgezet (pijl)

Achtergevel bouwdeel 3a

kapconstructie

Positie achtergevel bouwdeel 3a

verhoogd geveldeel

vakwerkconstructie
achtergevel

RENVOOI:

1° dwarsgebint

Bouwdeel 3a oorspronkelijke constructie

Bouwdeel 3b oorspronkelijke constructie

Later toegevoegde constructieonderdelen

Maalveld

Vloer

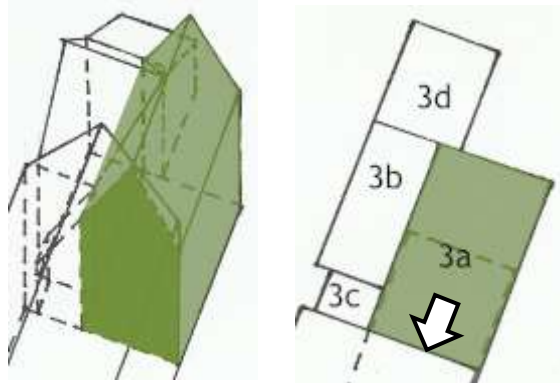
Figuur 61: De vakwerkconstructie van de achtergevel van bouwdeel 3a (schaal 1:50). Niet zichtbare of verdwenen constructiedelen zijn gestippeld. Toognagels zijn alleen daar aangegeven waar ze ook daadwerkelijk waargenomen zijn.

Helemaal rechts, in groen, het dwarsgebint dat als enige over is gebleven van het gebouw dat voorheen op deze plek stond.

plint

6.3.3. 1^e dwarsgebit bouwdeel 3a

Figuur 62: Isometrie en plattegrond bouwdeel 3a. 1^e dwarsgebit donkergroen.

Het gebint van het vakwerkhuis dat direct grenst aan de woning met stal (2a) is een restant van het bouwdeel dat in 1842 gesloopt is ten behoeve van de bouw van de woning met stal. Het gebint wijkt af van de overige gebinten van de aansluitende drie traveeën van het vakwerkhuis. Op basis van dit onderzoek kan het eerste dwarsgebit beschreven worden als een etagegebit bestaande uit een ankerbalkjuk met daarboven een dekbalkjuk. Op het dekbalkjuk is een nokstijlspant met dekbalk en schoren geplaatst.

In de doorgang van bouwdeel 2a naar bouwdeel 3a is, op het laagste vloerniveau, een deel van wat mogelijk de stijlvoetplaat van het 1^e dwarsgebit is te zien. Naast de doorgang is ten behoeve van dit onderzoek een kijkgat gemaakt (fig. 63). De stijl die in de voorgevel aan het zicht onttrokken wordt door de gemetselde poer waarop de pomconstructie bevestigd is blijkt vanaf de voetstijlplaat tot aan de aansluiting van de ankerbalk te zijn weggerot.

In bouwdeel 3c is op 1,15 meter boven de vloer in de hoekstijl de pen met sleutels (wiggen) van de ankerbalk te zien (fig. 54). De ankerbalk heeft over de volle breedte van het gebint doorgelopen en is later aan de onderkant ingezaagd om de huidige doorgang van bouwdeel 2a naar 3a mogelijk te maken. Onder de ankerbalk is metselwerk van Vijlense kalksteen aangetroffen. Boven de ankerbalk is een stroleemvulling aanwezig. Bij de stijl in de achtergevel is een toognagelgat aangetroffen voor de aansluiting van een inmiddels verdwenen wandregel die halverwege tussen de voetstijlplaat en de ankerbalk geplaatst was (fig. 60). De wandregel met een vulling van vitsen, witsen en stroleem is vervangen door metselwerk in Vijlense kalksteen. De relatief korte afstand tussen de ankerbalk en de vermeende voetstijlplaat doet vermoeden dat de oorspronkelijke voetstijlplaat veel dichterbij het maaiveld zat (zie fig. 66)

Op de verdieping is de dekbalk van dit gebint op 1,15 meter boven de vloer aangetroffen (fig. 64). De uitkragende kopse kanten zijn in de voor- en de achtergevel zichtbaar. Bij de stijlen van dit oudste gebint zijn aan de kant van bouwdeel 2a toognagelgaten en een pengat zichtbaar op de plek waar het gesloopte bouwdeel aansloot op dit gebint (fig 60). De regels van het vakwerkhuis (3a) zijn op deze hoekstijlen niet met een pen-en-gatverbinding maar met smeedijzeren nagels bevestigd (fig. 32 en 60). De nu nog

aanwezige 3 traveeën van bouwdeel 3a zijn hier dan ook later een keer tegenaan geplaatst.

Ook zijn op de verdieping nog de gebintstijlschoren van dit gebint zichtbaar. Naast de linker gebintstijlschoor is nog een stijl aangetroffen. Op de dekbalk zijn links en rechts ook de onderste stukken van de spantbenen van het kapsant te zien. Tussen de constructiedelen is stroleempleisterwerk, mogelijk op vitsen en witsen aangetroffen. Op en tegen de dekbalk zijn later korte stijlen aangebracht die de moerbalk dragen waarop de kinderbinten van het huidige plafond liggen. Die moerbalk is tegen de schoren van het kapsant geplaatst. Hij zit iets lager dan de jukplaten van de verhoogde delen van de voor- en de achtergevel. Het verhogen van de voor- en achtergevel moeten dan dus voor of gelijktijdig met aan aanbrengen van de moerbalk uitgevoerd zijn.

Op de zolder van bouwdeel 3a is te zien dat boven op het dekbalkjuk een nokstijlspant met dekbalk en schoren staat (fig. 65). Op de spantbenen zijn middels een pen-en-gatverbinding met toognagels korte houten nokken geplaatst oorspronkelijk bedoeld ter ondersteuning van de gordingen. Inmiddels geven de nokken steun aan korte houten stijlen die als doel hebben het dak te verhogen. Boven op die stijlen is de gording herplaatst. Ook de nokbalk is omhoog geplaatst boven op de pen van de nokstijl. Het lijkt erop dat de oorspronkelijke nokbalk bij het herplaatsen een kwartslag om zijn eigen as gedraaid is. Aan de zijkant zijn namelijk schuin ingezette houten toognagels te zien waarmee ooit sporen aan de nokbalk bevestigd waren. Om de juiste hoogte te bereiken is in de eerste travee boven op deze nokbalk een tweede nokbalk geplaatst.

De schoren tussen de spantbenen en de dekbalk van het kapsant zijn in de dekbalk met een pen-en-gatverbinding met een toognagel bevestigd en bij het spantbeen met een stuiknaad en een smeedijzeren spijker. De schoren van de nokstijl zijn ook met een pen-en-gatverbinding met toognagel aan de dekbalk van het kapsant bevestigd. Aan de nokstijl zijn ze met een smeedijzeren spijker vastgezet. Boven deze aansluiting zijn aan beide kanten van de nokstijl nog pengaten met toognagels te zien van een oudere aansluiting van schoren. Op de dekbalk van het kapsant zijn sporen van bewerking met een bijl te zien. Op de spantbenen zijn zaagsporen te zien die door de hoek van de zaagsnede duiden op het gebruik van een kraanzaag.

Aan het kapsant van dit oudste gebint is ook te zien dat hier nooit een vulling van vitsen, witsen en stroleem in gezeten heeft. De gaten en sleuven daarvoor ontbreken namelijk. Dit was dan ook niet het gebint van een buitengevel. Nog een aanwijzing daarvoor is een toognagelgat in de hoekstijl van de voorgevel aan de kant van de vakwerkwoning (zie ook fig. 32). Dit toognagelgat zit op dezelfde hoogte als een van de hiervoor al genoemde toognagelgaten aan de andere kant van de stijl. De nieuwe regel die met een smeedijzeren nagels is bevestigd zitten hoger op de stijl. Dit betekent dat ook ter plaatse van, in elk geval een deel van, het vakwerkhuis (bouwdeel 3a) sprake was van een gebouw of een deel daarvan in vakwerk dat gesloopt is voordat bouwdeel 3a gebouwd werd. Dit bouwdeel maakte waarschijnlijk deel uit van het vakwerkgebouw dat in 1842 gesloopt is om op die plek het baksteenhuis met stal (bouwdeel 2a) te kunnen bouwen. Het eerste dwarsgebit van het huidige vakwerkhuis (bouwdeel 3a) is dan ook het enige resterende gebint van dit gesloopte gebouw. Het kapsant van dit gebint duidt op een open zolder. Op de beganegrond en de 1^e verdieping was wel sprake van een wandvulling.

De aansluiting van de ankerbalk op de stijl in de voorgevel is grotendeels weggerot.

In de stijl van de achtergevel is een toognagelgat aangetroffen van een verdwenen wandregel die halverwege de voetstijlplaat en de ankerbalk liep.

Figuur 63: Op de begane grond is op een aantal plaatsen de constructie van het 1^e dwarsgebint vrijgelegd door de wandafwerking te verwijderen. In de doorgang naar bouwdeel 2a is waarschijnlijk de stijlvoetplaat (1) te zien. De ankerbalk, met daaronder metselwerk van Vijlense kalksteen is rechts naast die doorgang aangetroffen (2).

Figuur 64: Uit 6 foto's samengesteld overzicht van de wand op de verdieping met daarin de constructie van het 1^e dwarsgebint (blauwe stippellijn). Boven deze overzichtsfoto details van de verbindingen. 1. Het spantbeen links op de debalk, 2. de stijlen en de schoor onder de debalk, 3. De later toegevoegde stijl waarop de moerbalk van de vloer steunt en 4 het spantbeen rechts op de debalk. Na het verhogen van de vloer is waarschijnlijk ook de constructie boven de debalk voorzien van een vulling met stroleem op vitsen en witsen. In het kapspant op zolder is namelijk te zien dat daarin nooit een vulling gezeten heeft.

De nokbalk geplaatst op de pen van de nokstijl en de aansluiting van de nokstijlschoren met daarboven de pengaten met toognagels van een oudere verbinding.

De nokbalk, die bij herplaatsing een kwartslag gedraaid is waardoor de toognagels te zien zijn waarmee ooit sporen op de nokbalk bevestigd waren.

Zaagsporen van een kraanzaag op het spantbeen

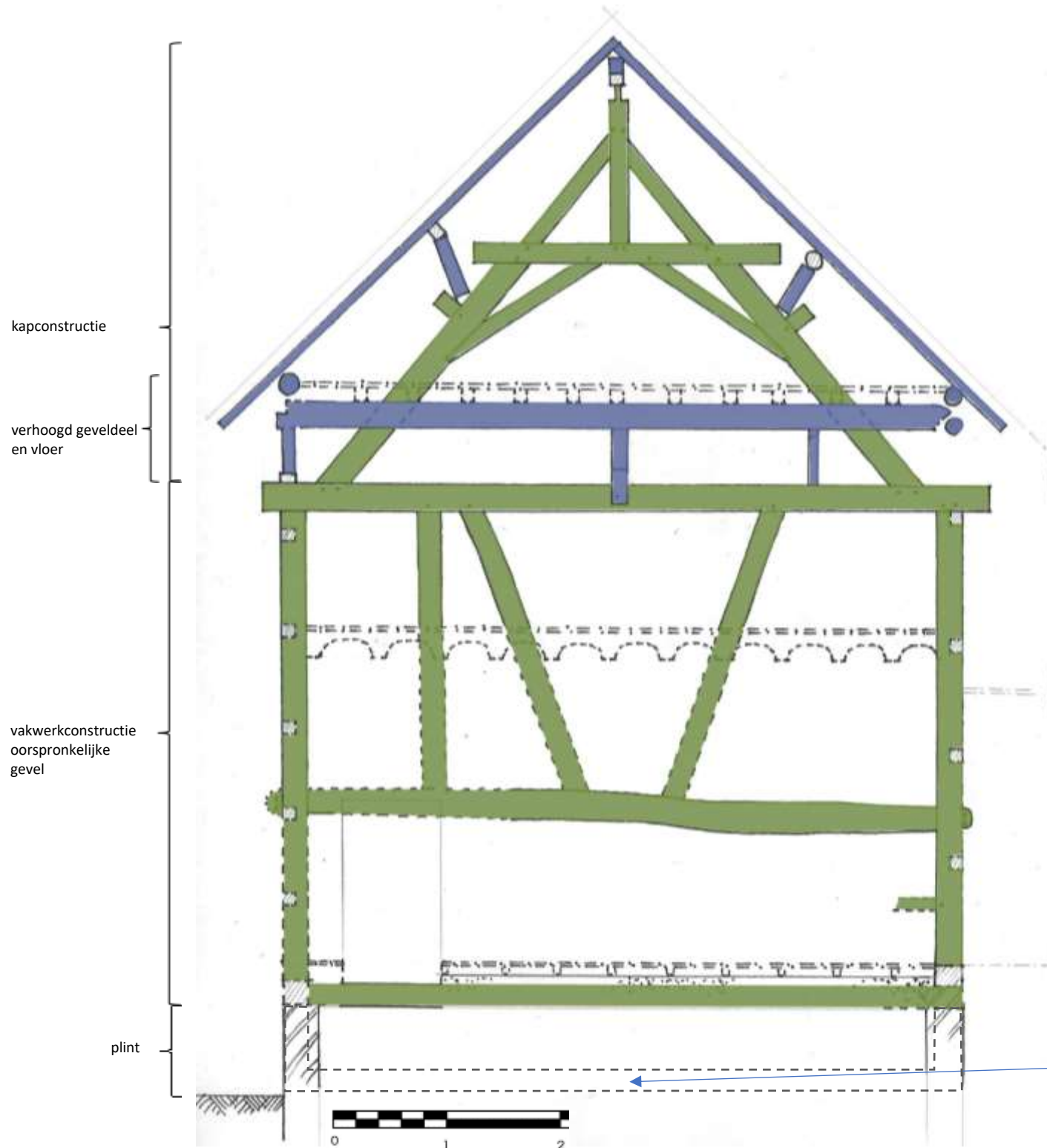
Figuur 65: Rechts: het nokstijlspant met tussenbalk en schoren van het 1^e dwarsgebint op zolder tegen de vakwerkgevel met een vakvulling van metselwerk in veldbrand van bouwdeel 2a

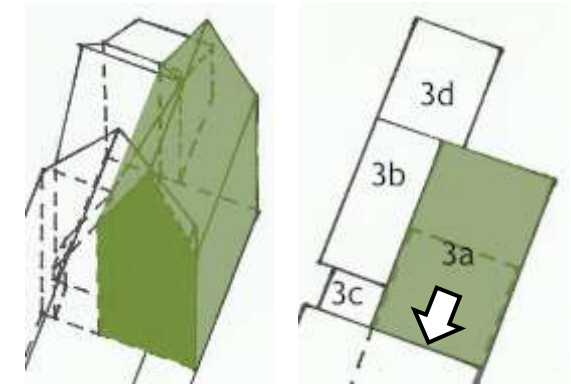
Sporen van bewerking met een bijl op de tussenbalk

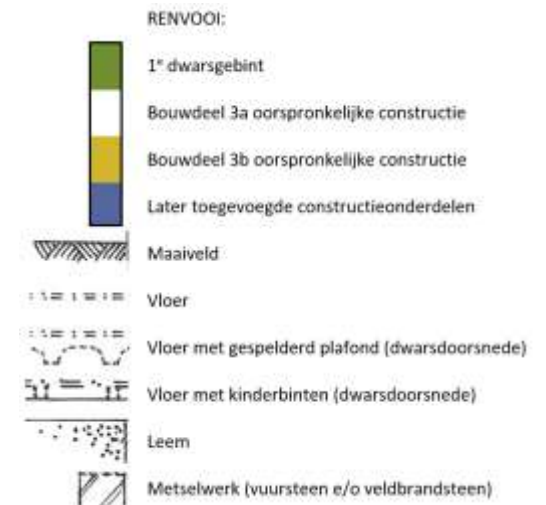
De aansluiting van de nokstijl op de dekbalk van het kaspant met bijgesneden toognagels.

1^e dwarsgebint bouwdeel 3a

Positie 1^e dwarsgebint binnen bouwdeel 3a

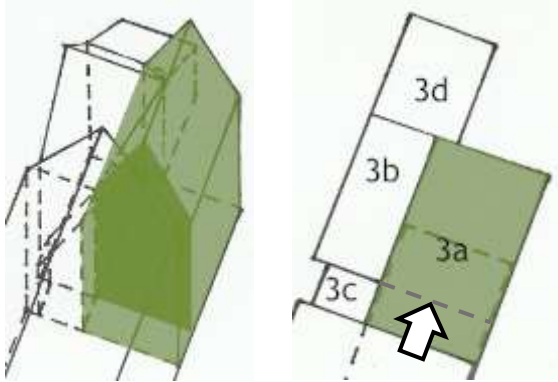
Figuur 66: De vakwerkconstructie van het 1^e dwarsgebint (schaal 1:50). Niet zichtbare of verdwenen constructiedelen zijn gestippeld. Toognagels zijn alleen daar aangegeven waar ze ook daadwerkelijk waargenomen zijn.

In groen het dwarsgebint dat als enige over is gebleven van het gebouw dat voorheen op deze plek stond.

Vanwege de relatief lage hoogte van de ankerbalk boven de huidige vloer is het mogelijk dat de oorspronkelijke stijlvoetplaat van dit gebint veel dicht bij het maaiveld zat.

6.3.4. 2^e dwarsgebint bouwdeel 3a

Figuur 67: Isometrie en plattegrond bouwdeel 3a. 2^e dwarsgebint donkergroen.

Tweede dwarsgebint

Het tweede dwarsgebint is een etagegebint bestaande uit een ankerbalkjuk met daarboven een dekbalkjuk. Het kaspant boven op de dekbalk bestaat enkel uit twee spantbenen. De dekbalk is in de stijl bij de voorgevel geschoord met een korte schoor. Beide jukken hadden en hebben verder geen constructieve invulling. Ze overspannen dan ook vrij een ruimte op de begane grond en de verdieping die in de eerste en tweede travee. Op de verdieping is later tussen de anker- en dekbalk een lichte houten binnenwand van stijl en regelwerk uit grenenhout geplaatst. Op de spantbenen van het kaspant zijn middels een pen-en-gatverbinding met toognagels korte houten nokken geplaatst waarop oorspronkelijk direct de gordingen lagen. Inmiddels zijn er tussen de nokken en de gordingen een paar houten klossen geplaatst met het doel het dak te verhogen. Voor het plaatsen van de nok zijn de spantbenen aan de bovenkant ingekeept.

Figuur 68: De ankerbalk en de stijl (tussen de vensters) van het 2^e dwarsgebint op de begane grond in de voorgevel.

Figuur 69: De ankerbalk en de stijl van het 2^e dwarsgebint op de begane grond in de achtergevel.

Figuur 70: De ankerpen zonder sleutels (wiggen) in de stijl van het 2^e dwarsgebint in de voorgevel

Figuur 71: Overzicht van het dekbalkjuk van het 2^e dwarsgebint gezien vanuit de eerste travee op de verdieping. Aan de andere kant van de deur is de plaatsing van de dekbalk op de stijl in de achtergevel te zien (1) Links en recht in de dekbalk zijn de toognagels van de pen-en-gatverbinding van de spantbenen met de dekbalk te zien (2 en 3). Tussen de dakbalk en de stijl in de voorgevel is een korte schoor geplaatst (4).

Figuur 72: Het kapsant van het 2^e dwarsgebint dat enkel bestaat uit twee spantbenen met daarop een nok (witte pijlen) ter ondersteuning van de gording

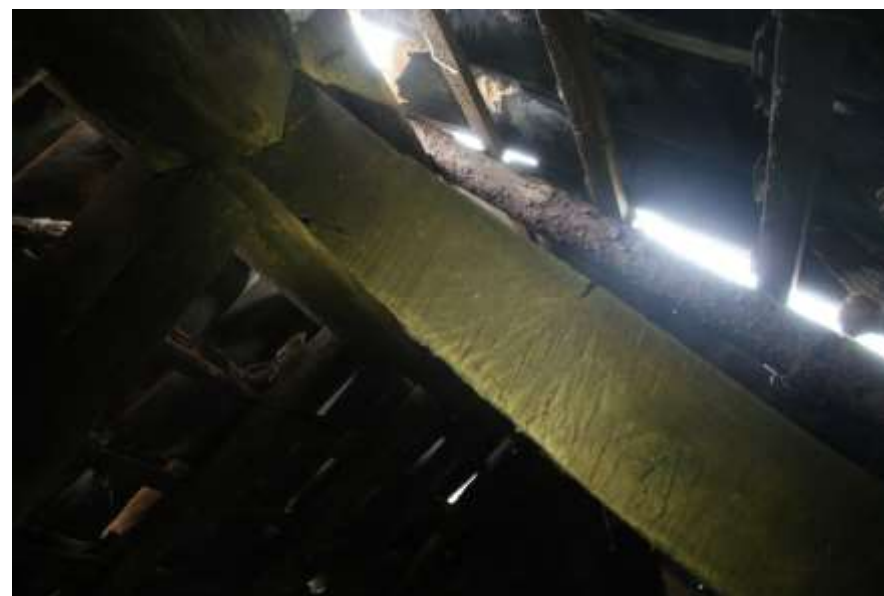

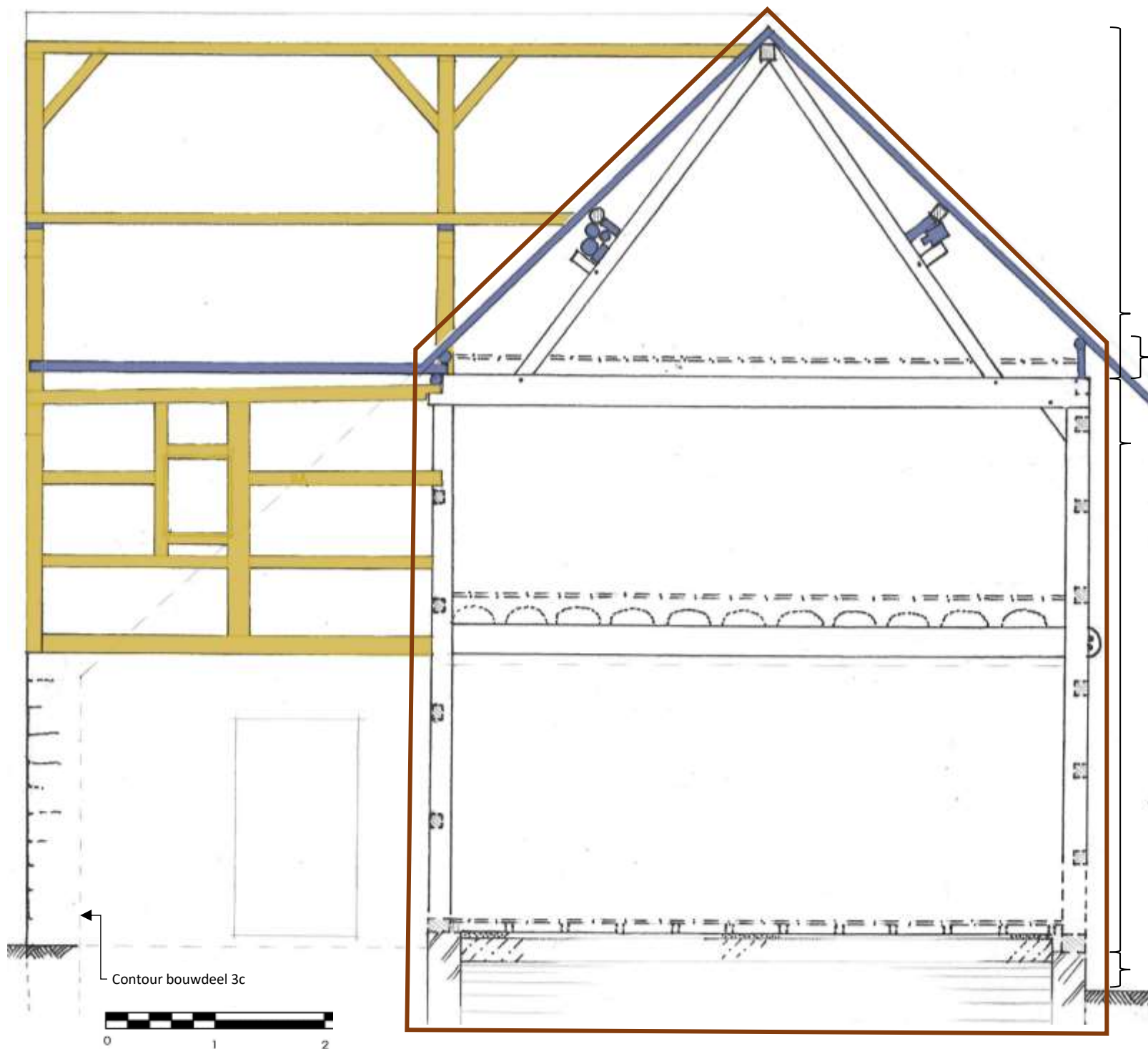
Boven: Op het spantbeen van het kapsant van het 2^e dwarsgebint bewerkingssporen van een dissel.

Beneden: Aansluiting van de spantbenen op de nokbalk. Aan deze kant van het spantbeen zijn zaagsporen van een kraanzaag zichtbaar. Daarnaast zijn de mergstralen van het eikenhout te zien.

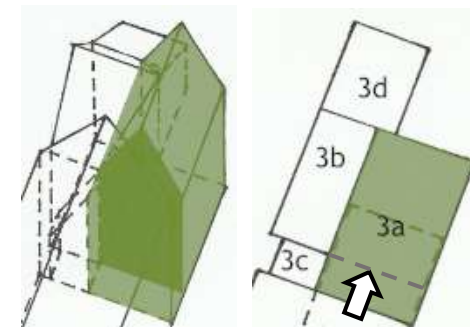

De nok op het spantbeen. De gording is hoger geplaatst door houten klossen van hergebruikt constructiehout tussen de nok en de gording te plaatsen

2^e dwarsgebt bouwdeel 3a

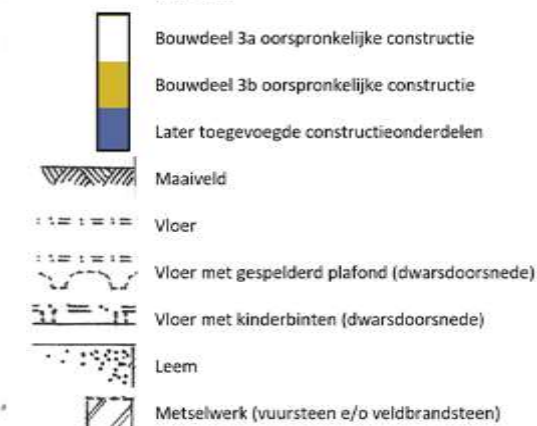
Positie 2^e dwarsgebt binnen bouwdeel 3a

kapconstructie

verhoogd geveldeel

vakwerkconstructie
oorspronkelijke
gevel

RENVOL:

Figuur 73: De vakwerkconstructie van het 2^e dwarsgebt binnen het rode kader (schaal 1:50). Niet zichtbare of verdwenen constructiedelen zijn gestippeld. Toonagels zijn alleen daar aangegeven waar ze ook daadwerkelijk waargenomen zijn.

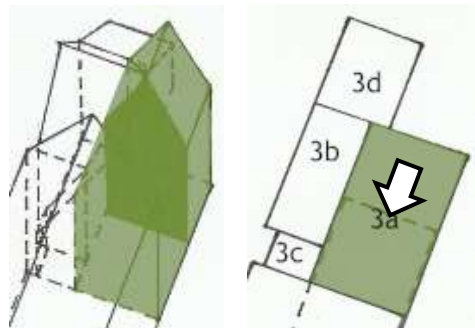
oorspronkelijke plint

Contour bouwdeel 3c

6.3.5. 3^e dwarsgebit bouwdeel 3a

Figuur 74: Isometrie en plattegrond bouwdeel 3a. 3^e dwarsgebit donkergroen.

Derde dwarsgebit

De opbouw van het derde gebint is niet helemaal duidelijk. Delen ervan gaan namelijk schuil achter de wandafwerking. Die afwerking is op een paar plaatsen weggehaald om de achterliggende houtconstructie zichtbaar te maken, maar grote delen gaan nog schuil achter de afwerking. Ook hier is sprake van een etagegebit. Maar in tegenstelling tot de overige dwarsgebinten is het onderste juk een tussenbalkjuk en geen ankerbalkjuk. Het tweede juk is net als bij de rest een dekbalkjuk. Op de begane grond zijn in tussenbalkjuk twee houten stijlen geplaatst waartussen een in Vijlense kalksteen gemetselde achterwand van een dubbele haardplaats of schouw aanwezig is. Als metsel-specie is leem gebruikt omdat die beter dan kalkspecie bestand is tegen de hitte van de haardplaats. Vanuit de keuken is in de linker stijl, op ongeveer 1,5 meter vanaf de vloer, een hoog pengat met drie toognagelgaten zichtbaar. In de rechterstijl, waarvan alleen de zijkant te zien is, zijn ook vier toognagelgaten te zien. De bovenste twee horen bij een vergelijkbaar groot pengat dat op dezelfde hoogte is gemaakt als in de linker stijl. Mogelijk waren hierin schoren geplaatst die de constructie van een brede rookvang droegen. Boven het pengat in de linker stijl is een tweede pengat te zien van dezelfde omvang. Het is dichtgesmeerd met stroleem. Aan de onderkant van de stijl een kleiner pengat van een wandregel voor een verdwenen binnenwand tussen de keuken en de gang in de derde travee. Van die binnenwand zijn in de kinderbit gaten voor vitsen en kepen voor stijlen te zien. In de gebint-schoor van het aan de andere kant gelegen 4^e dwarsgebit zijn ook twee pengaten van wandregels voor deze binnenwand gevonden.

Links op de linker stijl in het 3^e dwarsgebit sluiten twee wandregels aan. Van een derde verdwenen wandregel, tussen deze twee wandregels in, is in de zijkant van het grote pengat een kleiner pengat te zien. De bovenste wandregel is met pen-en-gatverbinding met een toognagel in de stijl bevestigd. Op dezelfde hoogte is rechts in de stijl ook een toognagel aanwezig die daar duidt op een verdwenen wandregel die hier zat voordat de nu nog aanwezige wand in Vijlense kalksteen werd geplaatst. Deze wand in Vijlense kalksteen is dus secundair. De wandregel aan de linkerkant is naast de deur op een stijl geplaatst. De toognagel van de pen-en-gatverbinding is nog net zichtbaar. Bovenop de regel is een balk geplaatst die waarschijnlijk doorloopt als bovendorpel van het deurkozijn, maar daarvoor dan wel aan de onderkant ingezaagd zou moeten zijn. Dat is door de betimmering rondom de deur niet te zien. Voor de onderste wandregel is de

linker stijl ingekeept. Waarschijnlijk is deze wandregel later geplaatst en vastgezet met een smeedijzeren spijker, maar dat is door pleisterwerk niet te zien.

In de rechter stijl is op dezelfde hoogte als de bovenste wandregel in de linker stijl aan beide kanten ook een pengat en toognagel gat respectievelijk zichtbaar en voelbaar. Ook hier duidt de verwijderde wandregel links van deze stijl erop dat de wand in Vijlense kalksteen, en daarmee ook de schouwen, later geplaatst zijn. Aan de onderkant van de rechter stijl is een wandregel met een smeedijzeren spijker vastgezet op vrijwel dezelfde hoogte als dat bij de linker stijl gebeurd is. Tussen de stijlen in het eerste juk van het 3^e dwarsgebit en de voor- en achtergevel is geen metselwerk, maar een vulling van vitsen, witsen en stroleem aangebracht. In het rechter deel zijn boven de wandregel 2 korte stijlen waargenomen. Hoe ze aan de wandregel en de tussenbalk bevestigd zijn is door het pleisterwerk niet te zien. Mogelijk duiden ze op een wandopening.

Op de eerste verdieping verhuult de wandafwerking grotendeels de opbouw van de invulling van het tweede juk. Gezien vanuit de kamer in de derde travee tekent zich in de afwerking met onder het plafond de dekbalk af. Zo'n 60 cm uit de voorgevel is de bovenkant van een stijl vrijgemaakt. Hij is met een pen-en-gatverbinding in de dekbalk geplaatst getuige de houten toognagel die in de dekbalk te zien is. Bij de deur rechts is de dekbalk met twee smeedijzeren spijkers in de linker stijl van de deur geplaatst. De dekbalk is waarschijnlijk op die plek doorgezaagd en daarna aan de secundair geplaatste stijl bevestigd. In die stijl zit aan de rechterkant op dezelfde hoogte als de dekbalk een toognagelgat. Mogelijk was de oude doorgang lager.

Een oorspronkelijk kaspant is boven op de dekbalk niet meer aanwezig. De nok wordt nu ondersteund door twee schoren die tegen de zijkant van de stijl gespijkerd zijn. Deze stijl is met een halfhoutse verbinding en smeedijzeren nagels op een balk bevestigd waarmee de dekbalk is verhoogd. Deze verbinding, twee toognagelgaten aan de bovenkant van de stijl en een pengat aan de zijkant tonen aan dat het een hergebruikt stuk constructiehout betreft. De gording in het voordakvlak ligt op een houten regel die op een korte stijl is geplaatst en in de zijkant van de nokstijl is gepend.

Dat de kapconstructie bij dit juk in het achterdakvlak is vervangen is te verklaren door de aanbouw van bouwdeel 3b. De oorspronkelijke dakconstructie heeft hier plaatsgemaakt voor twee kilkepers ten behoeve van de aansluiting van het zadeldak van bouwdeel 3b op het zadeldak van bouwdeel 3a. Als het oorspronkelijke kaspant van bij dit derde dwarsgebit net als bij het tweede dwarsgebit enkel uit twee spantbenen bestond die de nok droegen dan is het ter verklaren waarom ook het spantbeen in het voordakvlak vervangen is. De twee spantbenen vormden samen met de dekbalk waarop ze geplaatst waren een onvervormbare driehoek. Door het weghalen van één van de spantbenen wordt die onvervormbare constructie instabiel. De bovenkant van de dekbalk kan echter niet onderzocht worden op pengaten voor de verbinding met de spantbenen omdat die aan de bovenkant afgedekt met de al hiervoor genoemde balk waarop de nieuwe nokstijl is geplaatst en aan de andere kant door vloerplanken.

Bij het rookkanaal is aan de onderkant gemetselde Vijlense kalksteen aangetroffen en aan de bovenkant een houten regel. De opbouw van het rookkanaal is niet verder onderzocht.

De achterwand van de haardplaats. De Vijlense kalksteen is met leemspecie gemetseld

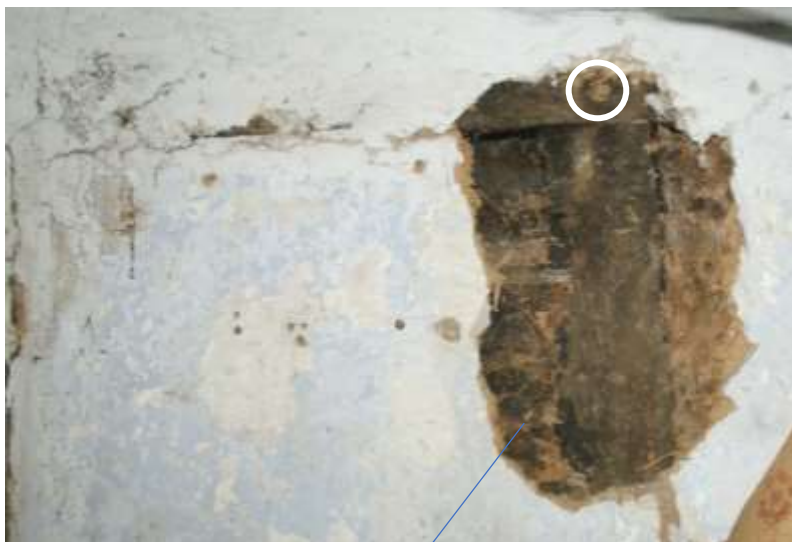
Het onderste van de twee grote pengaten in de stijl. In het pengat zijn de twee toognagelgaten te zien. Daar tussen een pengat van een wandregel waarvan ook de toognagel in de stijl te zien is.

Figuur 75: Overzicht van het 3^e dwarsgebit op de begane grond gezien vanuit de 3^e travee

De rechter stijl met daarin 4 toognagelgaten waarvan de bovenste twee van een pengat zijn van dezelfde omvang en op dezelfde hoogte als het onderste grote pengat in de linker stijl. Boven de pengaten nog een pengat met pen van een wandregel.

De aansluiting van de stijl in de onderkant van de dekbalk bij de voorgevel. In de cirkel de tooqnael.

Een houten regel in het rookkanaal

De stijl van de deur met daarin een keep waarin de afgezaagde dekbalk met smeedijzeren spijkers bevestigd is en rechts daarvan het toognagelgat (cirkel).

Figuur 76: De wand op de verdieping met daarin het 3^e dwarsgebint gezien vanuit de derde travee. Foto links: de wand gezien vanuit de kamer. Foto rechts de wand gezien vanuit de overloopt. Links naast de laddertrap naar de zolder het rookkanaal

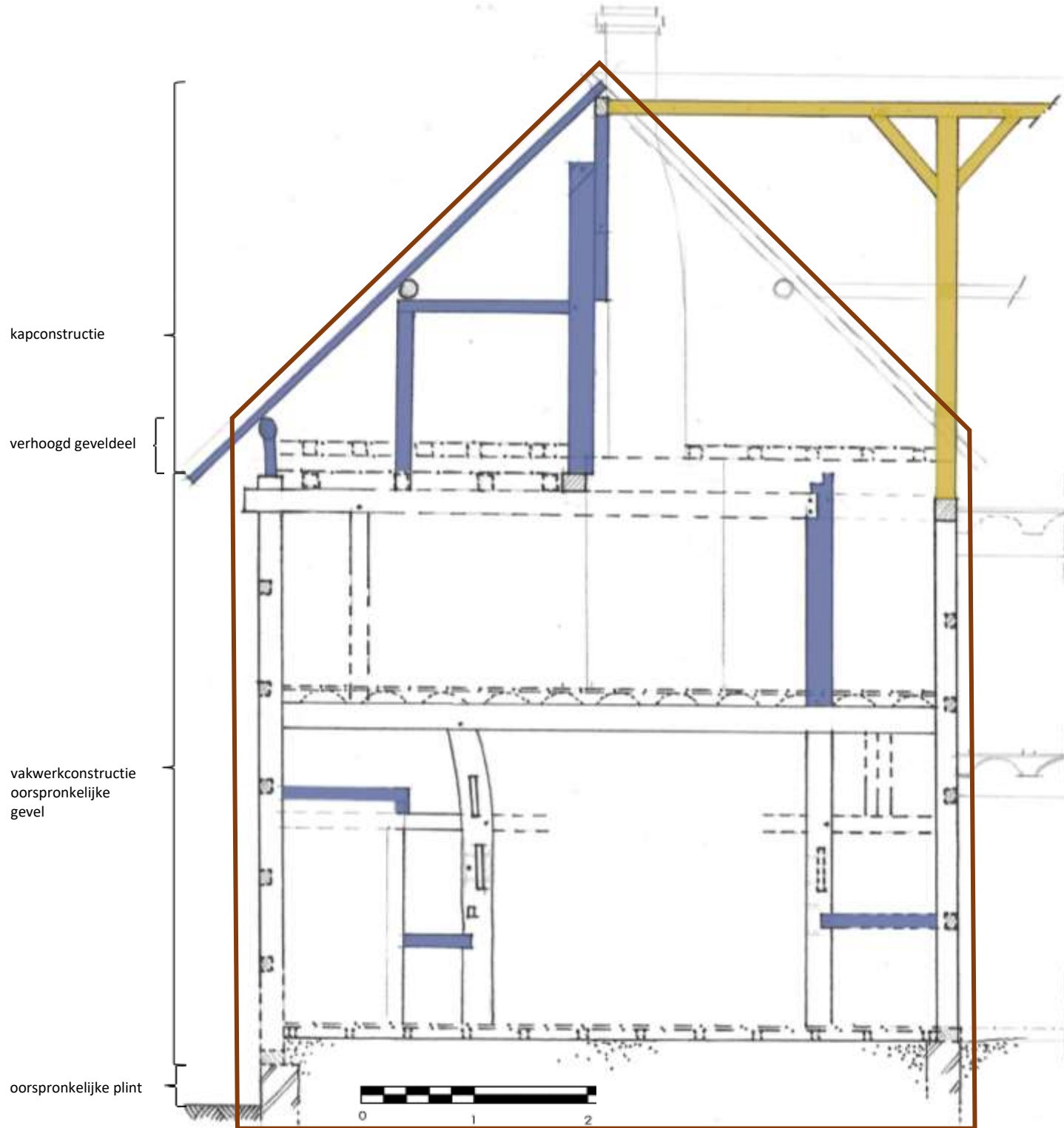

Figuur 77: Gezien vanuit de derde travee, de hergebruikte stijl met daaraan het juk waarop de gording is geplaatst. Tegen de stijl is een tweede stijl met de twee nokbalkschoren is geplaatst. Rechts naast de stijl het rookkanaal

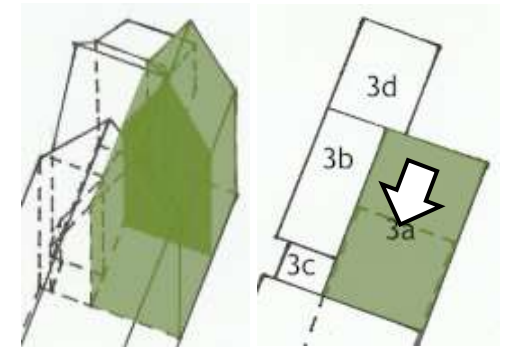

Figuur 78: Idem, gezien vanuit de tweede travee.

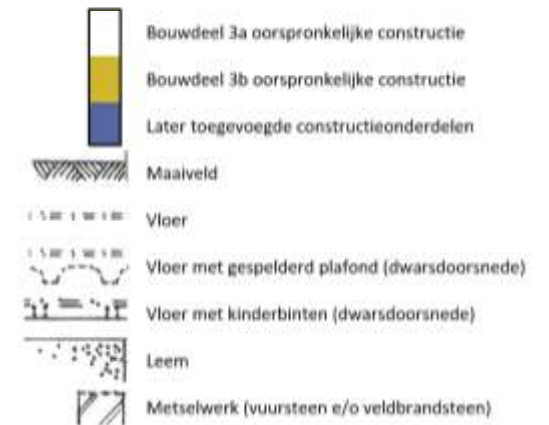

3^e dwarsgebint bouwdeel 3a

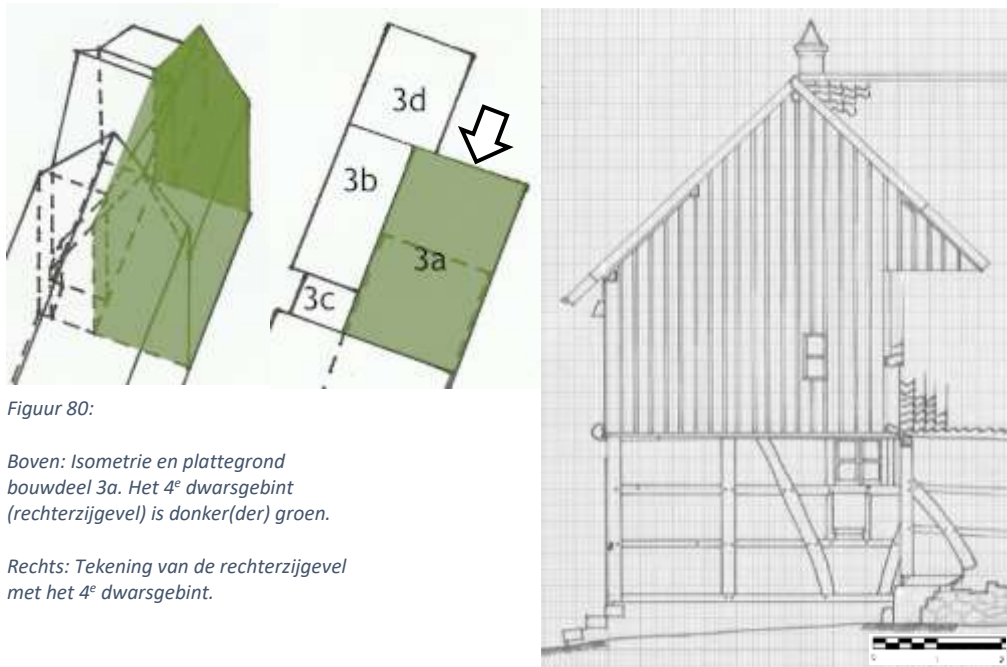
Positie 3^e dwarsgebint binnen bouwdeel 3a

RENVOL:

Figuur 79: De vakwerkconstructie van het 3^e dwarsgebint binnen rode contour (schaal 1:50). Niet zichtbare of verdwenen constructiedelen zijn gestippeld. Toognagels zijn alleen daar aangegeven waar ze ook daadwerkelijk waargenomen zijn.

6.3.6. 4^e dwarsgebint (rechterzijgevel) bouwdeel 3a

Figuur 80:

Boven: Isometrie en plattegrond
bouwdeel 3a. Het 4^e dwarsgebint
(rechterzijgevel) is donker(der) groen.

Rechts: Tekening van de rechterzijgevel
met het 4^e dwarsgebint.

Het 4^e dwarsgebint vormt tevens de rechterzijgevel van bouwdeel 3a. Dit is een kopgevel en opgetrokken in vakwerk van eikenhout. Bouwdeel 3d overlapt het rechterdeel van deze gevel (fig. 83 en 84). De stijlvoetplaat rust op een plint van vuursteenkeien. De rechterzijgevel van bouwdeel 3a is op de eerste verdieping en de zolder voorzien van een betimmering met verticale delen. Die betimmering is niet aangebracht op het deel van de gevel dat zichtbaar is vanaf de begane grond en zolder van bouwdeel 3d. Het 4^e dwarsgebint is net als het 2^e dwarsgebint een etagegebint bestaande uit een ankerbalkjuk met daarop een dekbalkjuk. Het verschil met het tweede dwarsgebint is dat hier in beide jukken een tussenstijl en twee gebintstijlschoren aangebracht zijn. In deze hoofdconstructie is met wandregels een vakverdeling gemaakt.

Op de begane grond, iets rechts van het midden van de gevel is secundair een houten stolpraam met twee 2-ruits vleugels geplaatst (fig. 82). Onder dit venster is een, met stroleem gedichte, luikopening te herkennen aan de luikspanningen in de stijlen en regels. In de regel boven en onder het venster zitten tognagelgaten die wijzen op een verwijderde stijl van een kleinere oorspronkelijke vensteropening links van deze stijl. Iets verder naar rechts bij de aansluiting van de voorgevel van bouwdeel 3d is nog een stijl te herkennen. Deze is met een smeedijzeren spijker aan de ankerbalk vastgemaakt en dus waarschijnlijk secundair. Het kleine venster boven de luikopening is rechts daarvan waarschijnlijk een keer uitgebreid met een tweede venster voordat ze vervangen werden door het huidige.

Figuur 81: De rechterzijgevel van bouwdeel 3a met het 4^e dwarsgebint. Tegen de rechter kant is bouwdeel 3d geplaatst.

Op de 1^e verdieping, iets links van het midden, is een 2-ruits houten draairaam geplaatst (XIX). Vanuit de overloop op de verdieping is te zien dat dit venster naast de middenstijl is geplaatst (fig. 85). De stijl aan de andere kant is met een pen-en-gatverbinding met toognagels in de wandregel en de dekbalk geplaatst. Het gaat hier dan ook om een oorspronkelijke gevelopening. Op de verdieping tekent zich de vakwerkconstructie af die buiten schuil gaat achter de gevelbetimmering. Behalve de middenstijl, de ankerbalk, de dekbalk en de wandregel zijn hier twee schoren te zien.

Vanaf de zolder van bouwdeel 3d is links van de hoekstijl van bouwdeel 3a en onder de dekbalk een houten opgeklampt luik zichtbaar (fig. 84). Om de linker stijl van deze luikopening aan te brengen de wandregel ingekort en is de dekbalk aan de onderkant ingekeept en de stijl daarmee vernageld. Aan de onderkant is de stijl op de ankerbalk geplaatst en vernageld. De bovendorpel van de luikopening is halfhouts ingekeept en met smeedijzeren nagels op de stijlen aangebracht. Van de ingekorte wandregel is de toognagel in de hoekstijl nog te zien. In de ankerbalk is de sleuf te zien waarin de vitsen geplaatst waren.

Figuur 82: Onder het venster een met stroleem gedichte luikopening. Ter plaatse van het venster zat, in het verlengde van de luikopening eronder, een kleinere voorganger van dit venster. Het toognagelgat van de middenstijl is zichtbaar (zie pijl). Rechts van de hemelwaterafvoer is nog een stijl zichtbaar. Die is aan de bovenkant met een smeedijzeren spijker in de ankerbalk bevestigd en dus later toegevoegd.

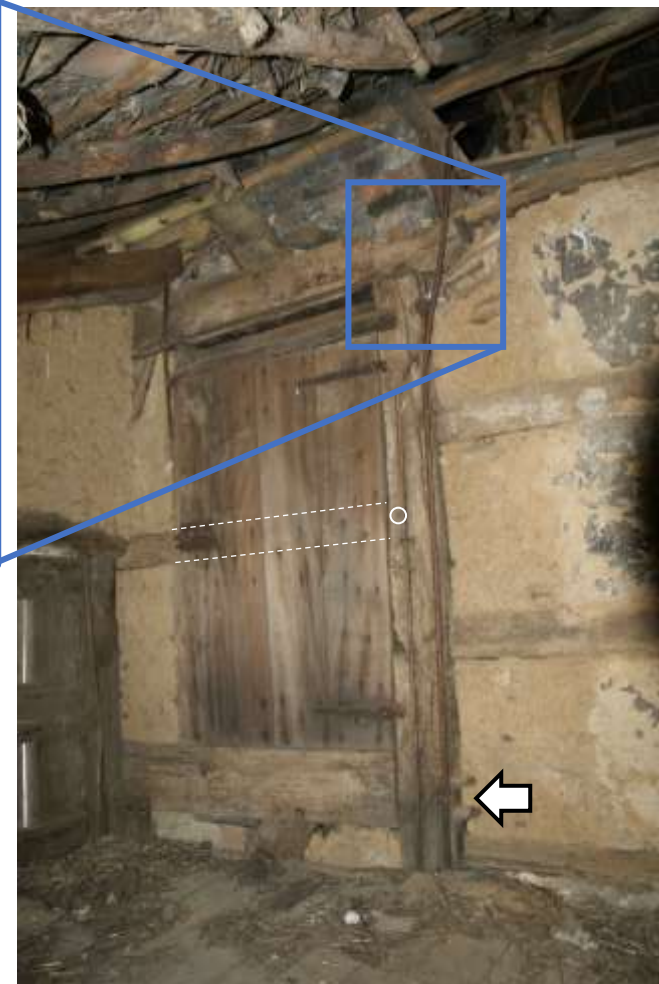

Figuur 83: Het deel van de rechtergevel dat zichtbaar is vanaf de begane grond van bouwdeel 3d.

De dekbalk op de hoekstijl is aan de bovenkant ingekeept t.b.v. de oplegging van de jukplaat van de rechterzijgevel van bouwdeel 3b.

Figuur 84: Het deel van de rechterzijgevel van het vakwerkhuis (3a) dat zichtbaar is op de zolder van bouwdeel (3b). De ingekorte wandregel is gestippeld. Om de toognagel een cirkel. Rechtsonder zijn de sleutels (wiggen) van de ankerpen van de ankerbalk zichtbaar (zie pijl).

De sleuf voor de vitsen in de ankerbalk van het 4^e dwarsgebint ter plaatse van de secundaire luikopening.

Toognagels in de middenstijl en de wandregel.

Figuur 85: *Op de verdieping tekent zich de vakwerkconstructie van het 4^e dwarsgebint af achter het pleisterwerk.*

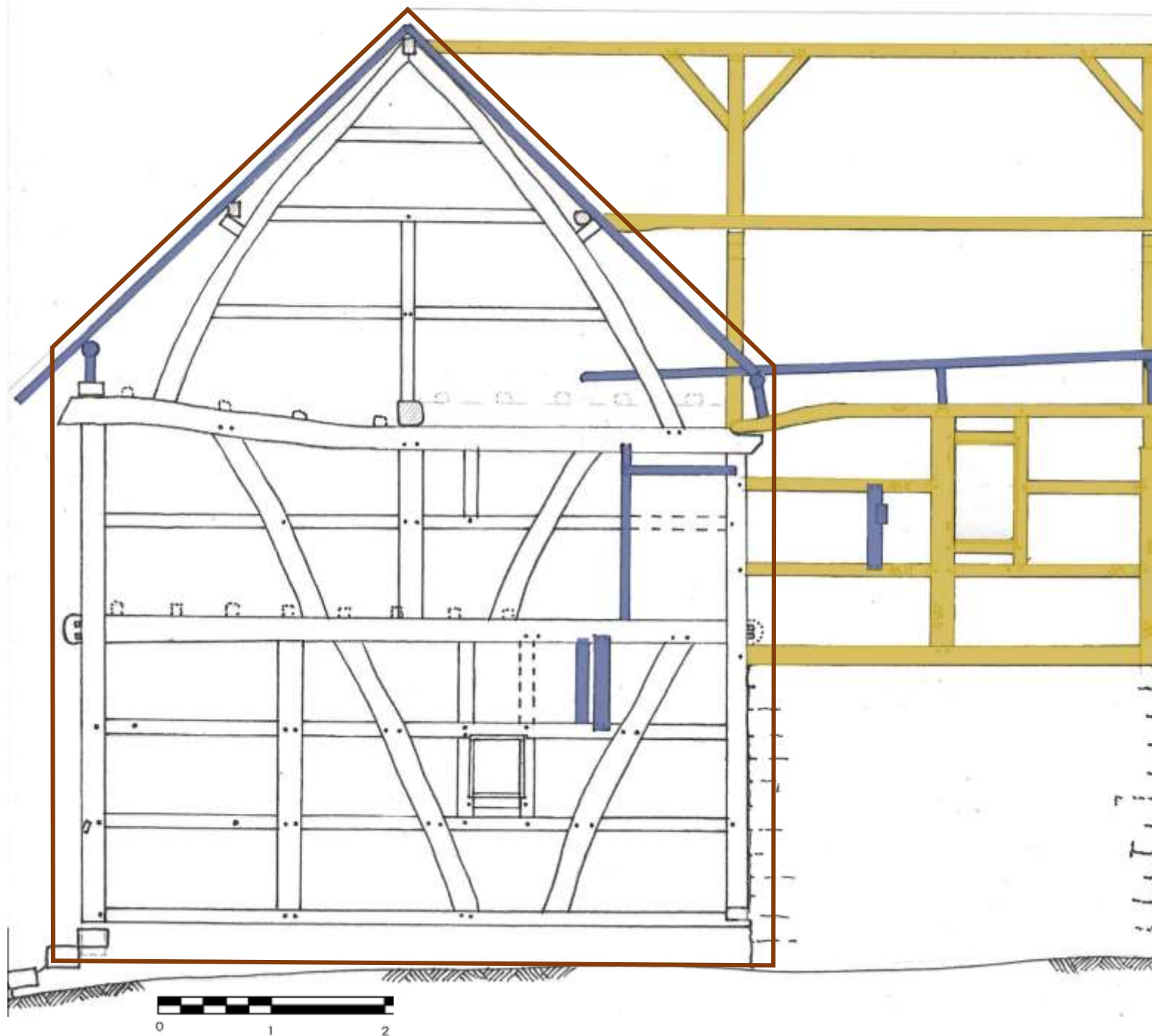
Ook het kaspant is vergelijkbaar met dat van het tweede dwarsgebint. Twee spantbenen die in de dekbalk van het tweede juk geplaatst zijn dragen de nok. Op de spantbenen zijn ook hier middels een pen-en-gatverbinding met toognagels korte houten nokken geplaatst ter ondersteuning van de gordingen. In tegenstelling tot de rest van het dak is de verhoging hier gerealiseerd door op de gording een tweede gording te plaatsen in plaats van klossen op de nok onder de gording. Het kaspant wordt verticaal in drie vakken verdeeld door houten regels. Bij de onderste twee houten regels is een middenstijl geplaatst.

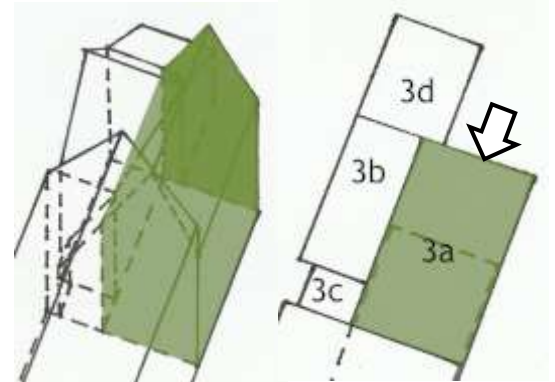
Figuur 86: Het kaspant van het 4^e dwarsgebint. De twee gevelopeningen links en rechts van de middenstijl zijn gedicht door de gevelbetimmering. Ze zijn gemaakt door de vitsen, witsen en stroleem van de oorspronkelijke vulling deels te verwijderen. De sleuf in de onderste wandregel en de gaten in de bovenste wandregel voor de vitsen zijn nog te zien.

4^e dwarsgebt bouwdeel 3a

Positie 4^e dwarsgebt binnen bouwdeel 3a

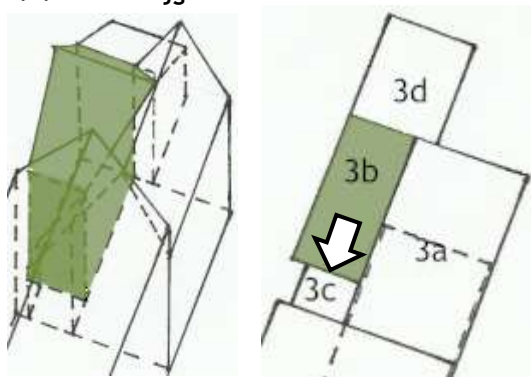

Figuur 87: De vakwerkconstructie van het 4^e dwarsgebt binnen rode contour (schaal 1:50). Niet zichtbare of verdwenen constructiedelen zijn gestippeld.

Bouwdeel 3b

Haaks op de achtergevel en het achterdakvlak van bouwdeel 3a is bouwdeel 3b gebouwd. Op de begane grond zijn de buitenmuren opgetrokken in Vijlense kalksteen op een fundering van vuursteenkeien. Op deze muur in achtergevel is een dwarsgebint geplaatst dat bestaat uit een dekbalkjuk met daarop een kapspant. Een tweede dwarsgebint, bestaande uit een kapspant is op de achtergevel van bouwdeel 3a geplaatst. Tussen de hoekstijlen van het dekbalkjuk van het dwarsgebint van de achtergevel van bouwdeel 3b en de stijlen van het 2^e en 4^e dwarsgebint van bouwdeel 3a zijn de rechter en linkerzijgevel van bouwdeel 3b ook als vakwerkconstructie uitgevoerd.

6.3.7 Linkerzijgevel bouwdeel 3b

Figuur 88: Isometrie en plattegrond bouwdeel 3b. De linkerzijgevel is donker(der) groen.

Tegen de linkerzijgevel is bouwdeel 3c geplaatst. Op de verdieping is de gevel opgetrokken in vakwerk. In de vakken zit nog de vulling van vitsen, witsen en stroleem. De stroleem is hier als pleisterwerk over het constructiehout doorgezet. Aan de buitenkant, boven het dak van bouwdeel 3c, is de gevel ook nog betimmerd met verticaal geplaatste grenen planken op een regelwerk. Bij de hoekstijl van het gebint in de achtergevel zijn achter de betimmering de houten wandregels van de linkerzijgevel zichtbaar. Rechts naast die betimmering zijn in de stroleemvulling van het vak horizontale rijen strobundels opgenomen. De hogere rijen overlappen daarbij de lagere rijen en het constructiehout. Omdat het dak later opgehoogd werd moest de ontstane tussenruimte opgevuld worden. Op de gebintplaat werd met keien en veldbrandstenen een rommelig muurtje gemetseld ter ondersteuning van een tweede gebintplaat waarop de sporen rusten.

De vakwerkconstructie is geplaatst tussen de hoekstijl van het dwarsgebint van de achtergevel van bouwdeel 3b en de stijl van het 2^e dwarsgebint van bouwdeel 3a. De constructie bestaat uit een stijlvoetplaat op de muur van Vijlense kalksteen en daarop een middenstijl die eindigt onder een gebintplaat. Verder 2 rijen met wandregels en een dichtgezette venster- of luikopening. De opbouw van deze vakwerkgevel is daarmee hetzelfde als die van de rechterzijgevel.

Figuur 89: Linkerzijgevel van bouwdeel 3b. Rechtsboven 1: Leemvulling waarin stro gedrukt is als wandafwerking. 2 en 3: De wandregels van de vakwerkconstructie van de linkerzijgevel zichtbaar achter de lat waarop de gevelbetimmering is vastgezet.

Figuur 90: Links: Het enige zichtbare telmerk op een wandregel van de vakwerkconstructie van de linkerzijgevel van bouwdeel 3b.

Figuur 91: Links: De linkerzijgevel van bouwdeel 3b gezien vanuit de zolder van bouwdeel 3c. Het pleisterwerk van stroleem is over de wandregels doorgezet.

Rechts: De aansluiting van de wandregels van de linkerzijgevel van bouwdeel 3b op de stijl van het 2^e dwarsgebint van bouwdeel 3a.

De aansluiting van de bovendorpel van de venster- of luikopening op de middenstijl.

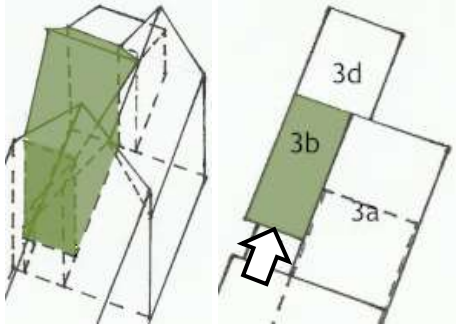
Figuur 92: Onder: De linkzijdige van bouwdeel 3b gezien vanuit de kamer op de verdieping. Na het weghalen van het behang tekent zich achter het pleisterwerk, rechts naast de middenstijl een dichtgezette venster- of luikopening af.

De aansluiting van de bovendorpel van de venster- of luikopening op de stijl van het venster. In de cirkel de toognagel.

Linkerzijgevel bouwdeel 3b

Positie linkerzijgevel bouwdeel 3b

kapconstructie

verhoging dak

vakwerkgevel

RENVOOI:

Bouwdeel 3a oorspronkelijke constructie

Bouwdeel 3b oorspronkelijke constructie

Later toegevoegde constructieonderdelen

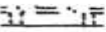
Maaiveld

Vloer

Vloer met gespelderd plafond (dwarsdoorsnede)

Vloer met kinderbinten (dwarsdoorsnede)

Leem

Metselwerk (vuursteen e/o veldbrandsteen)

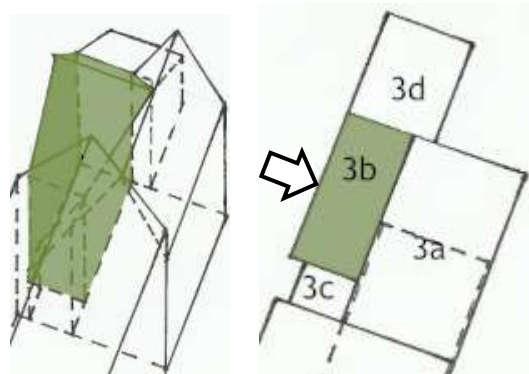
vijlense kalksteen

Contour bouwdeel 3c

Figuur 93: De vakwerkconstructie van de linkerzijgevel van bouwdeel 3b in rode kader (schaal 1:50). Toeg nagels zijn alleen daar aangegeven waar ze ook daadwerkelijk waargenomen zijn.

6.3.8 Dwarsgebint achtergevel bouwdeel 3b

Figuur 94: Isometrie en plattegrond bouwdeel 3b. De achtergevel met het dwarsgebint is donker(der) groen.

Op de verdieping en de zolder is de gevel opgetrokken in vakwerk van eik en wilde kersenhout. In de vakken zit nog de vulling van vitsen, witsen en stroleem. De stroleem was hier als pleisterlaag over het constructiehout doorgezet. Hier en daar ontbreekt de stroleem vulling en de pleisterlaag. In enkele vakken zijn afdrukken te zien van horizontale rijen strobundels die in de stroleemvulling van het vak waren opgenomen. De hogere rijen overlappen daarbij de lagere rijen en het constructiehout. Het constructiehout is voor een betere hechting met een dissel of bijl ingekerfd. Aan de buitenkant was de vakwerkconstructie van de gevel tot in de zomer van 2020 voorzien van een regelwerk waarop oud-Hollandse pannen waren bevestigd.

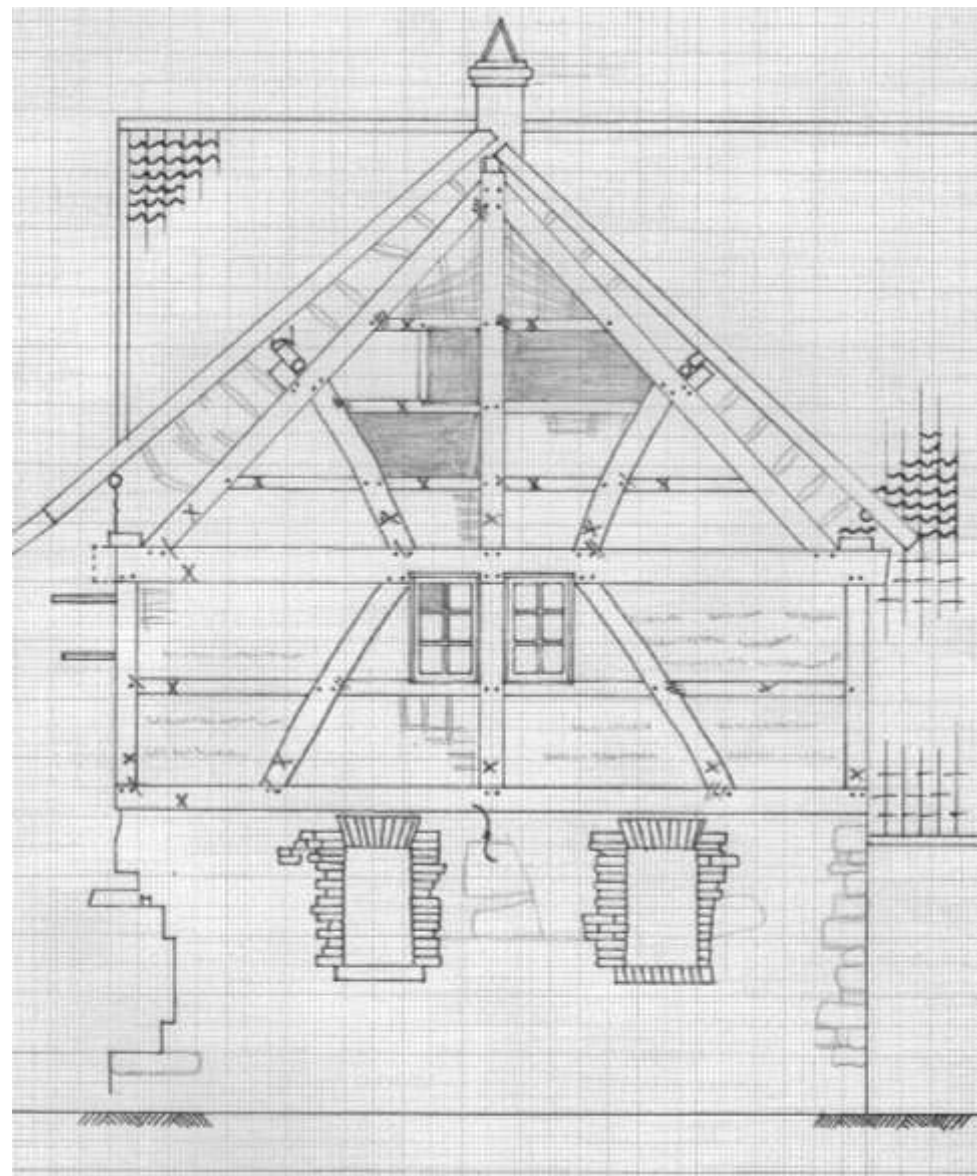
Het dwarsgebint van de achtergevel bestaat uit een dekbalkjuk op een stijlvoetplaat met daarbovenop een nokstijlspant met schoren. Op de schoren zijn met een pen-en-gatverbinding korte nokken geplaatst ter ondersteuning van de gordingen. Op die nokken zijn rondhouten klossen geplaatst zodat de gording hoger ligt ten behoeve van de verhoging van het dak. Tussen de stijlvoetplaat en de dekbalk zijn een middenstijl en twee gebintstijlschoren aangebracht. Dit dwarsgebint is verder voorzien van regels die de vakken vormen. Het dekbalkjuk is op het niveau van de eerste verdieping aan de achtergevel gekoppeld door de zijgevels van bouwdeel 3b. Die zijgevels worden gevormd door een stijlvoetplaat op de mergelmuur van de begane grond, een middenstijl, tussenregels en een jukstijlplaat.

Op de eerste verdieping is links en rechts naast de middenstijl onder de dekbalk een 6-ruits houten draairaam aangebracht. Dit is secundair gebeurd. De onderzijde van de dekbalk en de bovenkant van de regel zijn namelijk ingezaagd om voldoende ruimte te maken voor het kozijn.

Op zolder zijn links naast de nokstijl in de boven- en onderregel en de tussenstijl sponningen van een luikopening te zien. In de nokstijl zit geen sponning. Daarvoor in de plaats is op de linkerzijkant een plankje getimmerd.

Dat het dak later verhoogd is, is hier nog goed te herkennen aan de korte vitsen op de beide nokstijlschoren. De ruimte die bij de ophoging vrijkwam boven deze vitsen is

opgevuld door er langere vitsen achter te plaatsen, hier witsen in te vlechten en het geheel opnieuw te vullen met stroleem. Rechts is voor het opvullen van deze ruimte een plank gebruikt.

Figuur 95: De achtergevel van bouwdeel 3b. De vakwerkconstructie met telmerken en paringstekens

Op zolderniveau een oorspronkelijke luikopening ter herkennen aan de sponningen op de boven- en onderregel en de linker stijl en het gebruik van een pen-en-gat verbinding met toognagels. Deze zouden bij een later ingebrachte luikopening ontbreken.

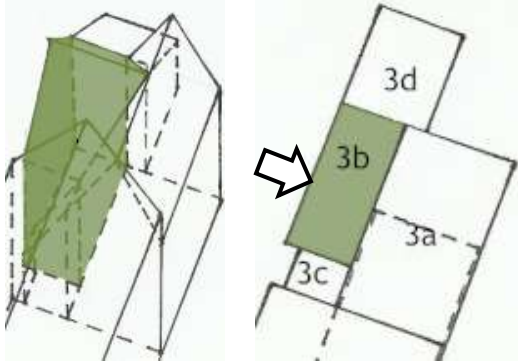
Dat het dak later verhoogd is, is te herkennen aan de korte vitsen op de nokstijlschoor. De ruimte die bij de ophoging vrijkwam boven deze vitsen is opgevuld door er langere vitsen achter te plaatsen, hier witsen in te vlechten en het geheel opnieuw te vullen met stroleem.

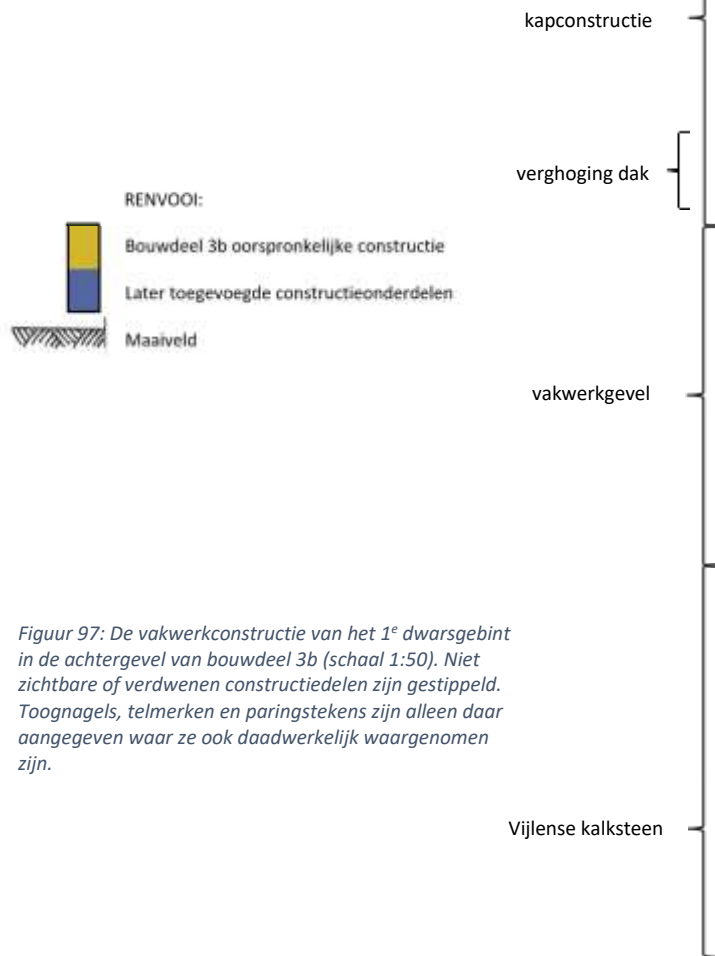
De twee vensters in de achtergevel van bouwdeel 3b waarvoor de dekbalk ingezaagd werd. Tussen deze dekbalk en de wandregels daaronder werden nog twee smalle stijlen toegevoegd.

Figuur 96: De achtergevel van bouwdeel 3b.
Links: voordat de bekleding met pannen werd verwijderd. Midden: Nadat de pannen werden verwijderd.

1^e dwarsgebint bouwdeel 3b (achtergevel)

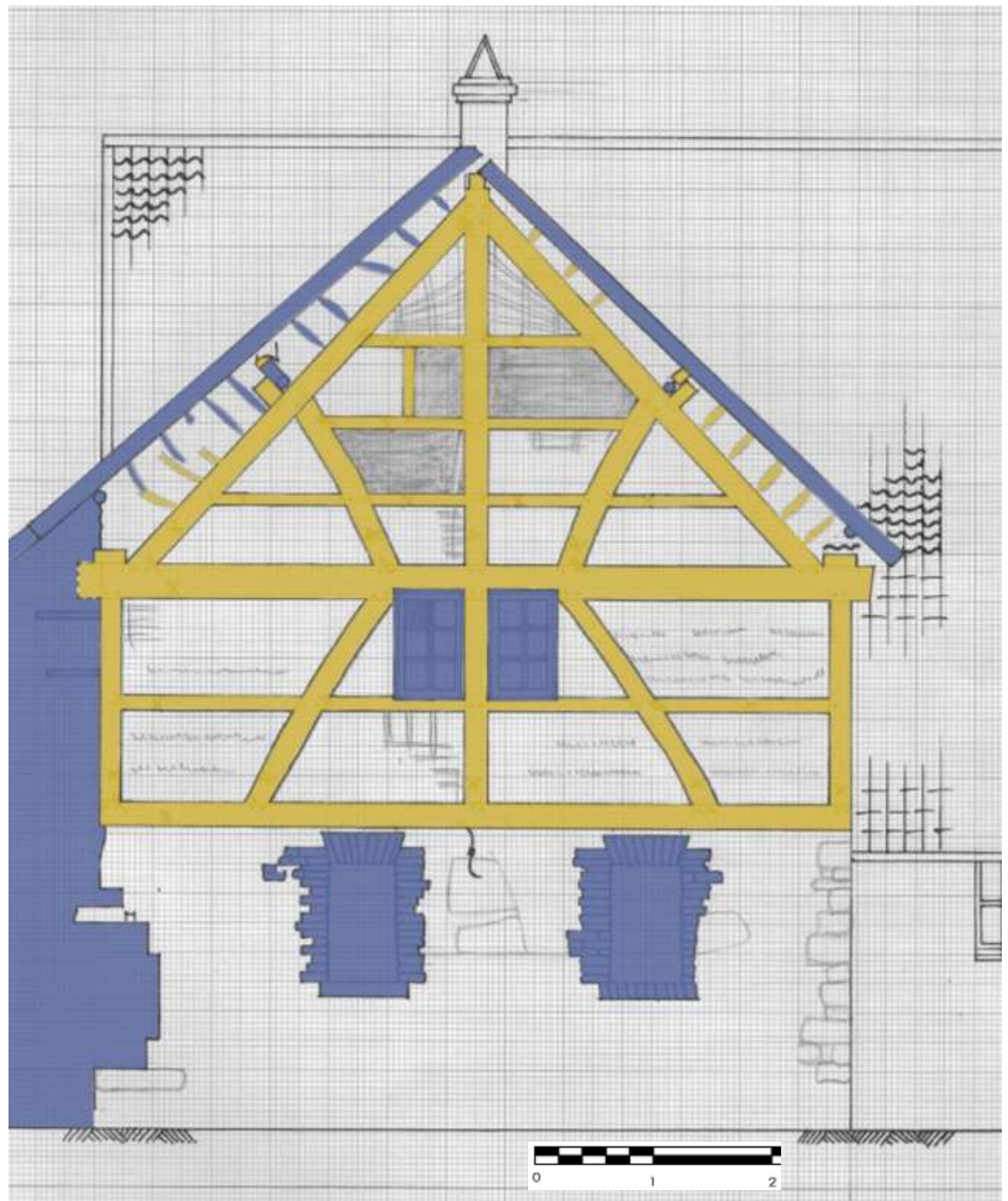
Positie 1^e dwarsgebint bouwdeel 3b (achtergevel)

RENVOOI:

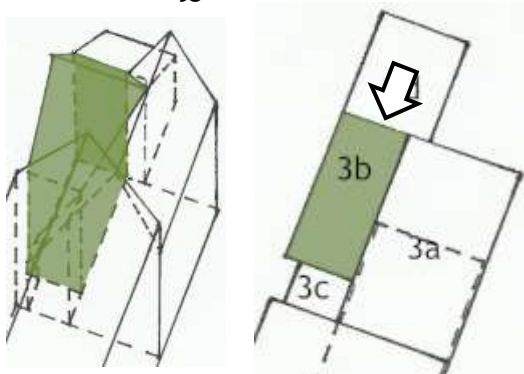

Figuur 97: De vakwerkconstructie van het 1^e dwarsgebint in de achtergevel van bouwdeel 3b (schaal 1:50). Niet zichtbare of verdwenen constructiedelen zijn gestippeld. Toognagels, telmerken en paringstekens zijn alleen daar aangegeven waar ze ook daadwerkelijk waargenomen zijn.

6.3.9 Rechterzijgevel bouwdeel 3b

Figuur 98: Isometrie en plattegrond bouwdeel 3b. De rechterzijgevel met het is donker(der) groen.

Tegen de rechterzijgevel is bouwdeel 3d gebouwd. De gevel op de begane grond is opgetrokken uit Vijlense kalksteen die witgekalkt is. Op de verdieping is de gevel opgetrokken in vakwerk. In de vakken zit nog de vulling van vitsen, witsen en stroleem. De stroleem is hier als pleisterwerk over het constructiehout doorgezet. Hier en daar ontbreekt het pleisterwerk. Op de verdieping is rechts naast de forse middenstijl een met stroleem dichtgezette luikopening te zien. De luikopening is te herkennen aan de luikspinningen in de stijlen en regels en de twee duimen voor de gehengen van het luik

op de middenstijl. Het dak is later opgehoogd door op de gebintplaat links, rechts en in het midden korte stijlen van rondhout te plaatsen en daarbovenop een tweede rondhouten gebintplaat waarop de sporen konden rusten. De ontstane tussenruimte werd opgevuld met metselwerk van veldbrandstenen.

Een van de kepen voor een spoor in de oorspronkelijke gebintplaat

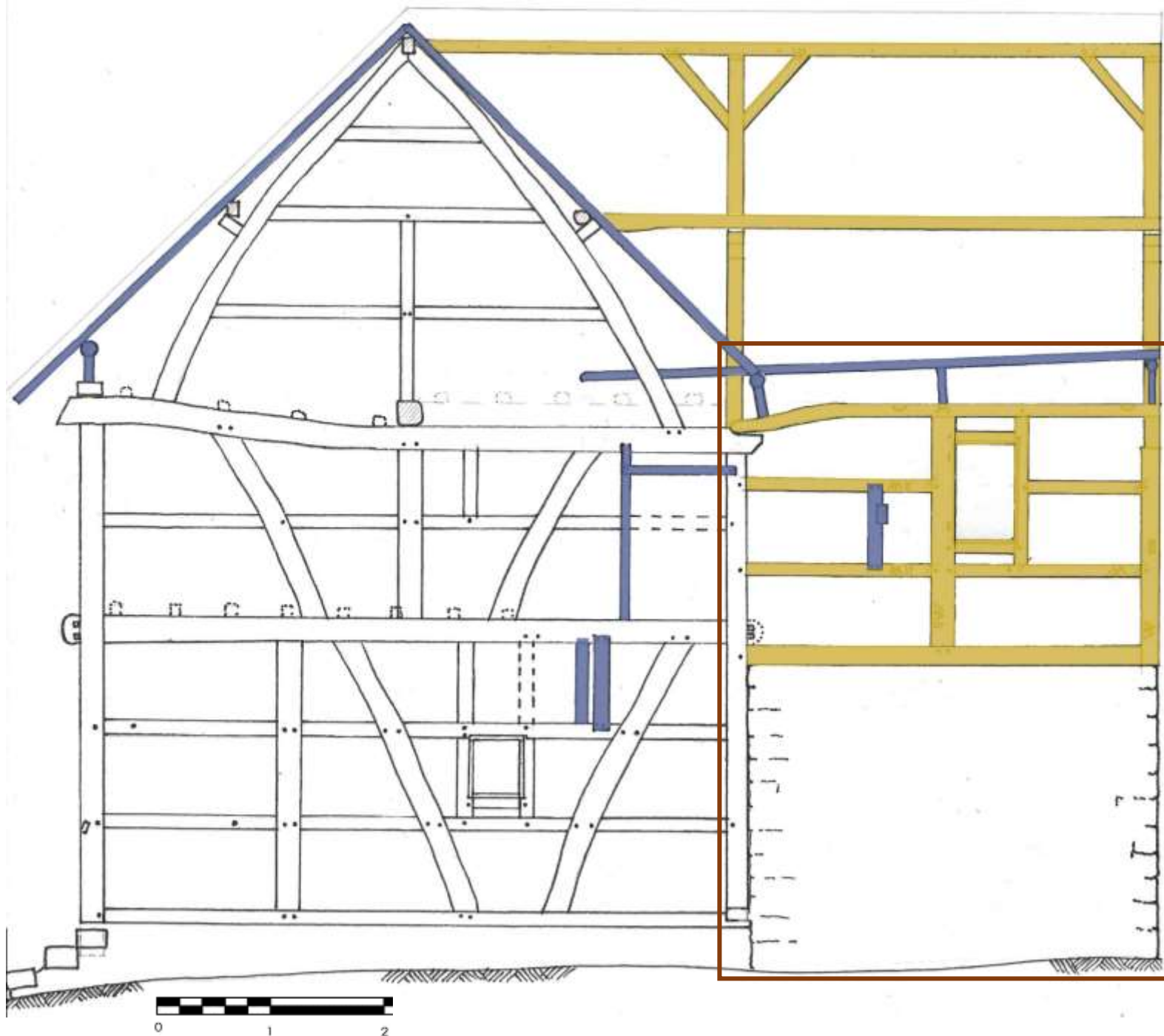

Dekbalk van het dwarsgebint van de achtergevel

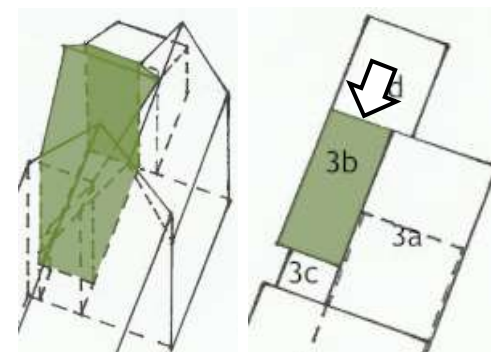

Figuur 99: De linkerzijgevel van bouwdeel 3b gezien vanaf de zolder van bouwdeel 3d.

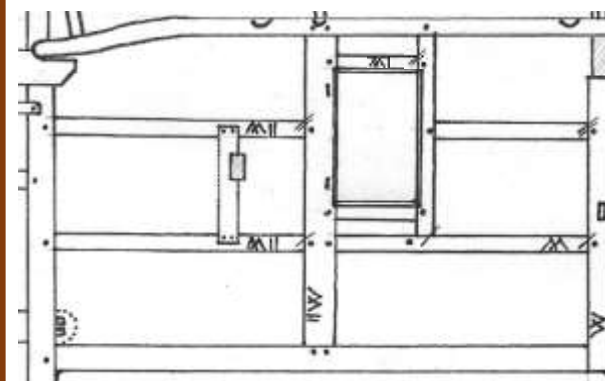
Detail van de dichtgezette luikopening, herkenbaar aan de spinningen, in de rechterzijgevel van bouwdeel 3b. Links de duim van het geheng voor het luik. Rechts op de regel een telmerk en paringstekens.

Rechterzijgevel bouwdeel 3b

Positie rechterzijgevel bouwdeel 3b

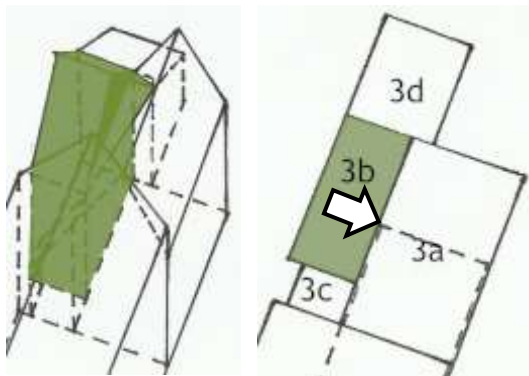
Telmerken en paringstekens op het vakwerk van de rechterzijgevel

Figuur 100: De vakwerkconstructie van de rechterzijgevel van bouwdeel 3b in rode kader (schaal 1:50). Toognagels, telmerken en paringstekens zijn alleen daar aangegeven waar ze ook daadwerkelijk waargenomen zijn.

6.3.10 2^e dwarsgebint achtergevel bouwdeel 3a

Figuur 101: Isometrie en plattegrond bouwdeel 3b. het 2^e dwarsgebint is donker(der) groen.

Het tweede dwarsgebint is een geschoorde nokstijl die geplaatst is op de jukplaat van de achtergevel van bouwdeel 3a. Op de schoren zijn met een pen-en-gatverbinding korte nokken geplaatst ter ondersteuning van de gordingen. Ook hier zijn die nokken rondhouten klossen geplaatst zodat de gording hoger ligt ten behoeve van de verhoging van het dak. Dat het om de oorspronkelijke gordingen gaat is te zien aan de kepen in de gording waarmee ze op het spantbeen geplaatst waren. In dit nokstijlspant is later met regels een vakverdeling en een doorgang gemaakt getuige de smeedijzeren spijkers waarmee deze regels en stijl bevestigd zijn in de oorspronkelijke spantconstructie.

Het nokstijlspant is door de jukstijlplaten, gordingen en de nok gekoppeld aan het nokstijlspant van de achtergevel van bouwdeel 3b. De nok is op de nokstijlen van beide nokstijlspanten afgeschoord. Boven gepend, beneden genageld met een smeedijzeren nagel. In de nokbalk zijn pengaten te zien voor de bevestiging van sporen. In de oorspronkelijke gebintplaat zijn kepen voor deze sporen te zien.

Voor de aansluiting op het achterdakvlak van bouwdeel 3a zijn links en rechts van de schoorsteen kilkepers op de nok van bouwdeel 3a en op de verhoogde jukdekbalken van de zijgevels van bouwdeel 3b geplaatst. De gording van het achterdakvlak van bouwdeel 3a en de sporen zijn tot aan de kilkepers ingekort. Onder de ingekorte gordingen is op de dekbalk van het derde dwarsgebint van bouwdeel 3a een korte stijl ter ondersteuning geplaatst. Daarbovenop is de gording van het aansluitende dakvlak van bouwdeel 3b geplaatst. Aan de andere kant is de ingekorte gording van bouwdeel 3a geplaatst op de doorstekende gording van bouwdeel 3b. De nok van bouwdeel 3b is langs de schoorsteen door op de nok van bouwdeel 3a geplaatst.

Dak bouwdeel 3b

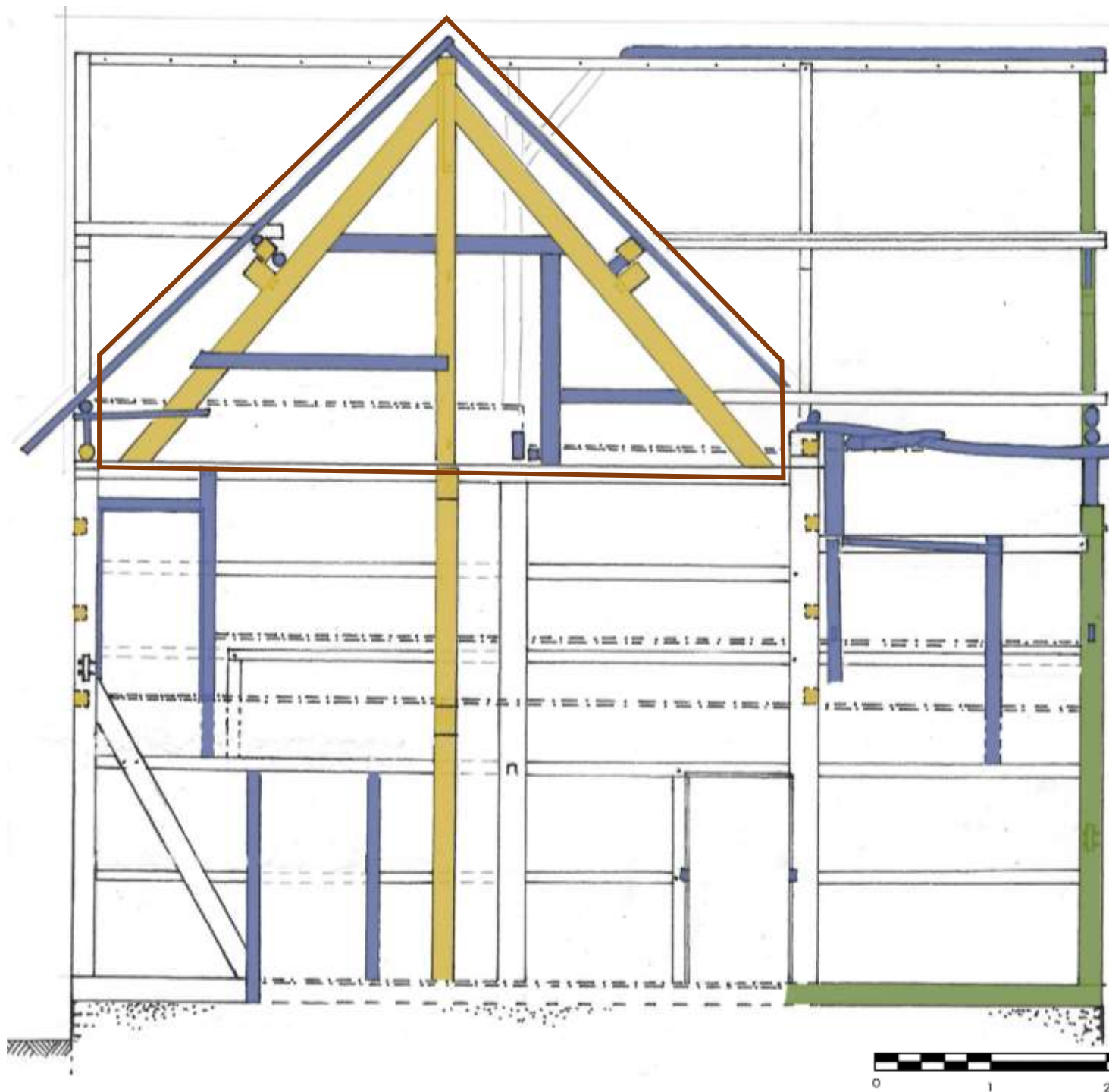
Het zadeldak van bouwdeel 3b sluit haaks aan op het zadeldak van bouwdeel 3a. Het noordelijke dakvlak is gedekt met oud-Hollandse pannen. Het zuidelijke dakvlak is met Muldenpannen gedekt. De nok is voorzien van een afwerking in zink. Zink is ook toegepast op de houten windveer van het noordelijke dakvlak. Bij het zuidelijke dakvlak is op de houten windveer een houten waterbord geplaatst. Aan de noordkant gaat het dakvlak

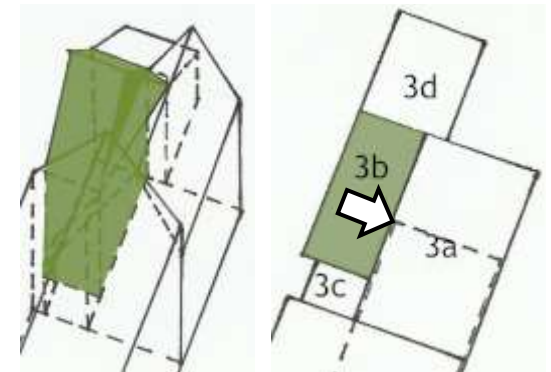
Figuur 102: Het 2e dwarsgebint van bouwdeel 3b op de achtergevel van bouwdeel 3a.

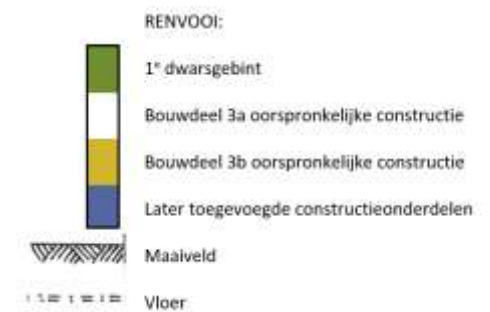
Figuur 103: De gording, met daarin de keep voor plaatsing op het spantbeen voordat de gording hoger geplaatst werd.

2° dwarsgebit bouwdeel 3b

Positie 2° dwarsgebit bouwdeel 3b

Figuur 104: De vakwerkconstructie van het 2° dwarsgebit op de achtergevel van bouwdeel 3a in rood kader (schaal 1:50). Toognagels zijn alleen daar aangegeven waar ze ook daadwerkelijk waargenomen zijn.

Figuur 105: De schoor van de nokbalk. Links en rechts daarnaast toognagelgaten van de bevestiging van inmiddels vervangen sporen.

Figuur 106: Sporen van bewerking met een bijl of dissel op een van de spantbenen van het 2^e dwarsgebint van bouwdeel 3b. Ook is de schors van wilde kers herkenbaar.

Figuur 107: De gording van bouwdeel 3b (1) die langs het 2^e dwarsgebint doorsteekt waarop de doorgezaagde gording van het achterdakvlak van bouwdeel 3a is geplaatst.

over in het lessenaarsdak van bouwdeel 3d. Aan de zuidkant een overstek boven het lessenaarsdak van bouwdeel 3c.

Vloeren

De kinderbinten van de houten vloeren van de eerste verdieping en de zolder zijn opgelegd op de stijlvoetplaat en jukplaat van de linker en rechterzijgevel. Tussen deze zijgevels is bij elke vloer op de helft van de overspanning een eikenhouten moerbalk geplaatst. Daarvoor is in de vakwerkconstructie van de achtergevel van bouwdeel 3a een extra stijl toegevoegd waaraan deze moerbalken, met een pen-en-gatverbinding, zijn verbonden. Van de moerbalk van de verdiepingvloer is de kopse kant van de pen in de keuken zichtbaar in de achtergevel van bouwdeel 3a. Bij de achtergevel van bouwdeel 3b is de moerbalk van de begane grondvloer opgelegd op een houten hamerstuk in de buitenmuur van Vijlense kalksteen. Het lijkt erop dat de moerbalk van de zoldervloer met de nokstijl van de achtergevel is verbonden. Hoe deze verbinding is gemaakt is door de wandafwerking niet te zien.

Telmerken, paringstekens en aftekenlijnen

Op de vakwerkconstructie van bouwdeel 3b komen geritste telmerken, paringstekens en gekraste aftekenlijnen voor. De volgende telmerken zijn waargenomen:

Achtergevel (1^e dwarsgebint) 'X' (onder de dekbalk) en 'X' (boven de dekbalk)

Rechterzijgevel 'M' aangevuld met I t/m III

Linkerzijgevel 'A' aangevuld met I t/m III

2e dwarsgebint geen telmerken

De aanvullende I t/m III bij de rechter- en linkerzijgevel zijgevel geven daarbij de positie van links naar rechts oplopend aan.

De paringstekens bestaat uit één of meerdere schuin over de verbinding van de wandregel en de aansluitende stijl gezette strepen. Daarbij is de onderste wandregel voorzien van één paringsstreep, de volgende twee, daarna drie enz. Bij de meeste verbindingen zijn ook nog aftekenlijnen te herkennen.

*Figuur 108:
Telmerk
achtergevel boven
de dekbalk*

*Figuur 109:
Telmerk (onder de
dekbalk) en
paringstekens
achtergevel.*

*Figuur 110:
Telmerk
rechterzijgevel*

*Figuur 111:
Telmerk
linkerzijgevel*

7. Conclusies en Advies

Conclusie

Doel van dit onderzoek was het zo gedetailleerd mogelijk vastleggen van de samenstellende delen van deze vakwerkconstructies van de bouwdelen 3a en 3b en de daarin aanwezige bouwsporen. Vervolgens is er gekeken of op basis van de analyse en interpretatie van de verzamelde gegevens een beeld gevormd kon worden van de oorspronkelijke opzet van de vakwerkconstructies van de bouwdelen 3a en 3b en de latere aanpassingen daaraan. Daarnaast is er gekeken of ook de onderzoeksvragen uit de bouwhistorische verkenning en waardenstelling beantwoord konden worden:

1. Wat is de opbouw van de vakwerkconstructie van de achtergevel en daarin aanwezige oorspronkelijke gevelopeningen?

Op basis van de gevonden bouwsporen is de oorspronkelijke opzet al deels in beeld gebracht. In alle gevels en dwarsgebinten konden oorspronkelijke en secundaire gevelopeningen en constructiedelen geduid worden. Desalniettemin blijven achter de diverse afwerklagen ongetwijfeld nog bouwsporen verborgen.

Zo had de oorspronkelijke voorgevel van bouwdeel 3a een lagere plint met daarop een voetstijlplaat. In deze gevel zaten ter plaatse de huidige vier vensters in de 1^e en 2^e travee oorspronkelijk twee kleinere vensters (bg) en een luikopening (1^e verd). Daarnaast is er een aanwijzing dat ter plaatse van de huidige deur in de derde travee oorspronkelijk een kleinere deur aanwezig was. De oorspronkelijke gevel had verder waarschijnlijk geen gevelopeningen. De vensters in de 3^e travee zijn secundair. In de rechterzijgevel zat in de oorspronkelijke situatie op de beganegrond een vensteropening met daaronder een luikopening. Op de verdieping zat een kleine vensteropening. Verder was de gevel gesloten. In de achtergevel, tevens het 4^e dwarsgebint van bouwdeel 3a is een oorspronkelijke deuropening aangetoond op de beganegrond in de 2^e travee. Alle overige nu aanwezige deur- en luikopeningen zijn secundair. Er is in de 3^e travee op de beganegrond een deel van een stijl onder een wandregel gevonden die mogelijk op een vensteropening duidt. Eventuele overige gevelopeningen gaan nog schuil achter de aanwezige wandafwerkingen.

Bij bouwdeel 3b zijn op de 1^e verdieping in de rechter- en linkerzijgevel oorspronkelijke luikopeningen aangetroffen. De gevelopeningen in de achtergevel zijn secundair op de luikopening op zolder na.

De oorspronkelijke vakwerkconstructie van beide bouwdelen is vrijwel compleet bewaard gebleven. Ingrepen daaraan zijn beperkt gebleven tot het doorzagen van wandregels voor het maken van nieuwe gevelopeningen.

2. Wat is de opbouw van de dwarsgebinten, met name het 1^e dwarsgebint dat onderdeel was van een ouder woonhuis en het derde dwarsgebint met de dubbele schouw?

De opbouw van het 1^e dwarsgebint van bouwdeel 3a kon deels in beeld gebracht worden. Een deel gaat nog schuil achter de wandafwerking. Door de lage positie van de ankerbalk en de dekbalk op de 1^e verdieping wordt aangenomen dat de oorspronkelijke

stijlvoetplaat van dit gebint vrij dicht bij het maaiveld geplaatst was. De vloeren van het gesloopte woonhuis lagen dan ook een stuk lager dan die van het huidige vakwerkhuis. Bijzonder is dat onder de ankerbalk metselwerk van Vijlense kalksteen is aangetroffen. Daarboven en op de eerste verdieping een leemvulling en het spant op zolder nooit een vulling heeft gehad.

De opbouw van het 3^e dwarsgebint van bouwdeel 3a kon goed in beeld gebracht worden. De ankerbalk en de dekbalk overspannen in de oorspronkelijke opzet de volledige breedte van het pand waardoor op de beganegrond en de 1^e verdieping twee grote ruimtes van twee traveeën breed ontstonden.

De opbouw van het 3^e dwarsgebint van bouwdeel 3a kon slechts deels in beeld gebracht worden. Een groot deel van dit dwarsgebint gaat nog schuil achter de wandafwerkingen. De sporen van pen- en toognagelgaten in de stijlen op de beganegrond tonen aan dat de achterwand van de dubbele schouw in Vijlense kalksteen secundair is.

De opbouw van het kaspant van bouwdeel 3b dat op de jukplaat van de achtergevel van bouwdeel 3a is geplaatst kon goed in beeld gebracht worden. Het oorspronkelijke spant bestond enkel uit een nokstijl en twee spantbenen met nokken voor de gordingen.

3. Wat was de (oorspronkelijke) positie van een inpandige toegang naar de kelder?

De resultaten van het onderzoek naar de vakwerkconstructie en de analyse daarvan hebben geen directe aanwijzingen opgeleverd over de oorspronkelijke positie van een inpandige toegang naar de kelder. De oude gevelopening met diefijzers in de achtergevel van de kelder en de kaarsnis daaronder maken het aannemelijk dat die toegang daar in de buurt geweest moet zijn. De gevelopening in de voorgevel van de kelder is namelijk pas later gemaakt bij het verhogen van de gemetselde plint. De omvang van de ruimte op de beganegrond in de 1^e en 2^e travee van bouwdeel 3a doet een grote woonruimte vermoeden. De twee oorspronkelijke vensteropeningen in de voorgevel versterken dat vermoeden. Het is niet aannemelijk dat in deze ruimte een keldertoegang aanwezig was. De kelder was oorspronkelijk mogelijk toegankelijk vanuit de voorganger van bouwdeel 2a.

4. Wat was de (oorspronkelijke) positie van trappen?

Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat er op andere plekken dan de huidige trappen waren in bouwdeel 3a. De oorspronkelijke gevelopeningen in de rechterzijgevel en de mogelijke oorspronkelijke vensteropening in de achtergevel op de beganegrond in de 3^e travee zitten hoog in de gevels en dicht bij de huidige trappen. Mogelijk is dat een aanwijzing dat de trappen hier steeds gezeten hebben en door de vensteropening voor daglicht zorgde bij het belopen van de trappen. Een andere mogelijkheid is dat er in de oorspronkelijke opzet van bouwdeel 3a geen trappen aanwezig waren maar dat ze allemaal in het deel van het gebouw zaten dat gesloopt is voor de bouw van het basteenhuis in 1842.

5. Zijn er sporen van een (oorspronkelijke) ruimte-indeling?

In de eerste en tweede travee van bouwdeel 3a was in de oorspronkelijke opzet zowel op de beganegrond al op de eerste verdieping al een grote ruimte. In de 3^e travee op de

beganegronnd zijn sporen van een binnenwand gevonden die secundair geplaatst was en later weer gesloopt is. Op de verdieping is in de derde travee naast de overloop nog een oorspronkelijke kamer aanwezig. De zolder van bouwdeel 3a, maar ook van bouwdeel 3b was een open ruimte. De beganegronnd van bouwdeel 3a en 3b hebben waarschijnlijk ook geen andere indeling dan de huidige gekend.

Advies

Bij ontmanteling van het vakwerkhuis (gebouw 3) is bouwhistorische begeleiding aan te bevelen. Achter het stroleempleisterwerk, behang en de betimmering van de vensters en deuren kunnen in de vakwerkconstructie nog sporen schuilgaan van de oorspronkelijke en huidige opzet van de constructie. Met dit onderzoek kunnen ook de aannames en conclusies die in dit onderzoeksrapport opgenomen zijn gecontroleerd worden.

Daarnaast is het aan te bevelen om vergelijkend onderzoek in de regio uit te voeren naar de oorspronkelijke opzet van deze vakwerkwoning.

8. Literatuur- en bronnenoverzicht

Literatuur:

- Agt, J.F. van, *De Monumenten van Geschiedenis en Kunst, Zuid-Limburg Vaals, Wittem en Slenaken*, Staatsuitgeverij 's-Gravenhage 1983;
- Blijdenstijn, Ronald en Stenvert, Ronald, *Bouwstijlen in Nederland 1040-1940*, Uitgeverij Sun Nijmegen 2000;
- Berends, G., *Historische houtconstructies in Nederland*, SHBO 1996;
- Bosch, Peter W., *Het voorkomen en gebruik van natuurlijke bouwsteen in Limburg in: Delfstoffen in Limburg*, Afdeling Limburg der Nederlandse Geologische Vereniging 1989;
- Bot, Piet, *Vademecum historische bouwmaterialen, installaties en infrastructuur*, Uitgeverij Veerhuis, Alphen a/d Maas 2009;
- Eggen, Coen, *Vakwerkbouw 600 jaar bouwen met hout en leem in Zuid-Limburg en omstreken*, Vantilt, Nijmegen 2016;
- Groot dr. ir C. en Gunneweg J., *Deelonderzoek Kwaliteitseisen Restauratiebaksteen in Totaalonderzoeksproject Aanpak Vochtproblematiek Massief Metselwerk Delft*, december 2005;
- Haslinghuis, dr. E.J. en Janse dr. ing. H., *Bouwkundige termen, verklarend woordenboek van de westerse architectuur-en bouwhistorie*, Primavera Pers, Leiden 2005;
- Hekker, R.C., *De ontwikkeling van het boerenhuis in Limburg* in Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg 1942-'46, blz. 25-83;
- Hemert, Ries van, *Kozijnen ramen deuren luiken. Handboek voor timmerlieden betrokken bij restauratie van monumenten*, Amsterdam: Stichting Nationaal Restauratie Centrum (2e geheel herziene en uitgebreide druk) 2009;
- Hemert, Ries van, *Houtconstructies balklagen gebinten en kapconstructies*, NRC 2013;
- Hemert, Ries van, *Smeedwerk / Ijzerwaren* NRC 2019;
- Janse, Herman, *Houten kappen in Nederland 1000-1940*. Delftse Universitaire Pers, Delft/Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist 1989;
- Janse, Herman, *Trap en Trede*, RDMZ /SDU Uitgevers, Zeist 1995;
- Koldeweij, Eloy (eindredactie), *STUC kunst en techniek*, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed Amersfoort en Uitgeverij Waanders Zwolle 2010;
- Meindersma, K.T., *Achter slot en Grendel*, Den Haag 1994;
- Putten, M.J. van, Tolboom, M.A., Geerts, H.M.M., *Gemeente Vaals een Archeologische Inventarisatie, Verwachtings- en Beleidsadvieskaart*, BAAC rapport V-09.0023, Deventer 2010;
- Quist, Wido en Tolboom, Hendrik-Jan, *Natuursteen in Limburg Natuursteen uit Limburg*, Delftdigitalpress Delft, 2017;
- Roks, Truus, *Oud Schrift in Limburg Les- & oefenboek voor het leren lezen van oude handschriften*, Walburg Pers, Zutphen 2011;
- Schrijnemakers, Prof. dr. M.J.A.H. (Arthur), *Codex Nederlands Limburgse Toponiemen*, Stichting Cultuurhistorische uitgaven Geleen, Geleen 2014;
- Stenvert, Ronald en Tussenbroek van, Gabri, *Inleiding in de Bouwhistorie opmeten en onderzoeken van oude gebouwen*, Uitgeverij Matrijs, 2015;
- Trefois, Clemens V., *Van vakwerk tot baksteenbouw*, Uitgeverij Danthe N.V. Sint Niklaas 1979;

- Trefois, Clemens V., *Het Boerendak*, Uitgeverij Danthe N.V. Sint Niklaas 1980;

Online en overige:

- Archief Vaals: Gemeentearchief Vaals (<https://www.vaals.nl/bestuur-en-organisatie/gemeentearchief>)
- De Auw Kapel: Heemkundevereniging de Auw Kapel Lemiers
- René Kremer
- Willy Merckelbach
- De Vree, Joost: www.joostdevree.nl (bouwkundige termen)
- Familysearch: <https://www.familysearch.org/nl/>: In de beeldbank van deze website kunnen o.a. scans van originele aktes van de burgerlijke stand en volkstellingen geraadpleegd worden.
- GenDaLim 7: Genealogische Databank Limburg CD 7
- Historische woordenboeken (<http://gtb.inl.nl/search/#>)
- Kadaster: Kadaster Archiefviewer (www.kadaster.nl)
- hulpkaarten
- veldwerken
- NL-HaNA: Nationaal Archief binnenlandse kaartencollectie
Online Beeldbank: www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/fotocollectie/
- RCE: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed:
- Monumentenregister nr. 20237: www.cultureelerfgoed.nl
- Beeldbank: www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl/
- Minuutplannen en Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels (OAT)
- SHBO: Archief Stichting Historisch Boerderij Onderzoek
- RHCL: Regionaal Historisch Centrum Limburg:
BS: Burgerlijke Stand (geraadpleegd via www.wiewaswie.nl)
- Vaals;
- Wittem;
PKL: Perceelsgewijze Kadastrale Legger
01.075 Archieven van de Landen van Overmaas:
- 9509-9527 9599-9527 Akten van overdracht en verbintenis 1588-1795 (geraadpleegd via www.archieven.nl);
- 9557 Leggerboek der hooftbancke Holseth, Vaels en Vijlen' 1737 (geraadpleegd via scans beschikbaar gesteld door Sankt Tolbert)
- 9580 Lijste van de vordere familien binnen de banque van Holseth, Vaels en Vijlen dye aldaer wonen ... 1-3 juni 1665 (eigen foto's en transcriptie Hub Vanhommerig)
- 9711 Akten van overdracht en verbintenis, 1619-1679 van de Schepenbank Einrade (geraadpleegd via www.archieven.nl);
- SBB: Staatsbibliotheek Berlin
- Sankt Tolbert: Heemkunde Vereniging Sankt Tolbert Vaals
- Jo van der Meij
- Jan Francotte
- UDS: Utrechts Documentatiesysteem (www.documentatie.org)
- Etymologiebank (www.etymologiebank.nl)

9. Bijlagen

Plattegronden, gevels en doorsneden:

- De vakwerk woning (gebouw 3) 74

Fasering:

- De vakwerk woning (gebouw 3) 80

Waardestellings-representatietekeningen

- De vakwerk woning (gebouw 3) 83

9.1 Toelichting bij de faseringstekeningen:

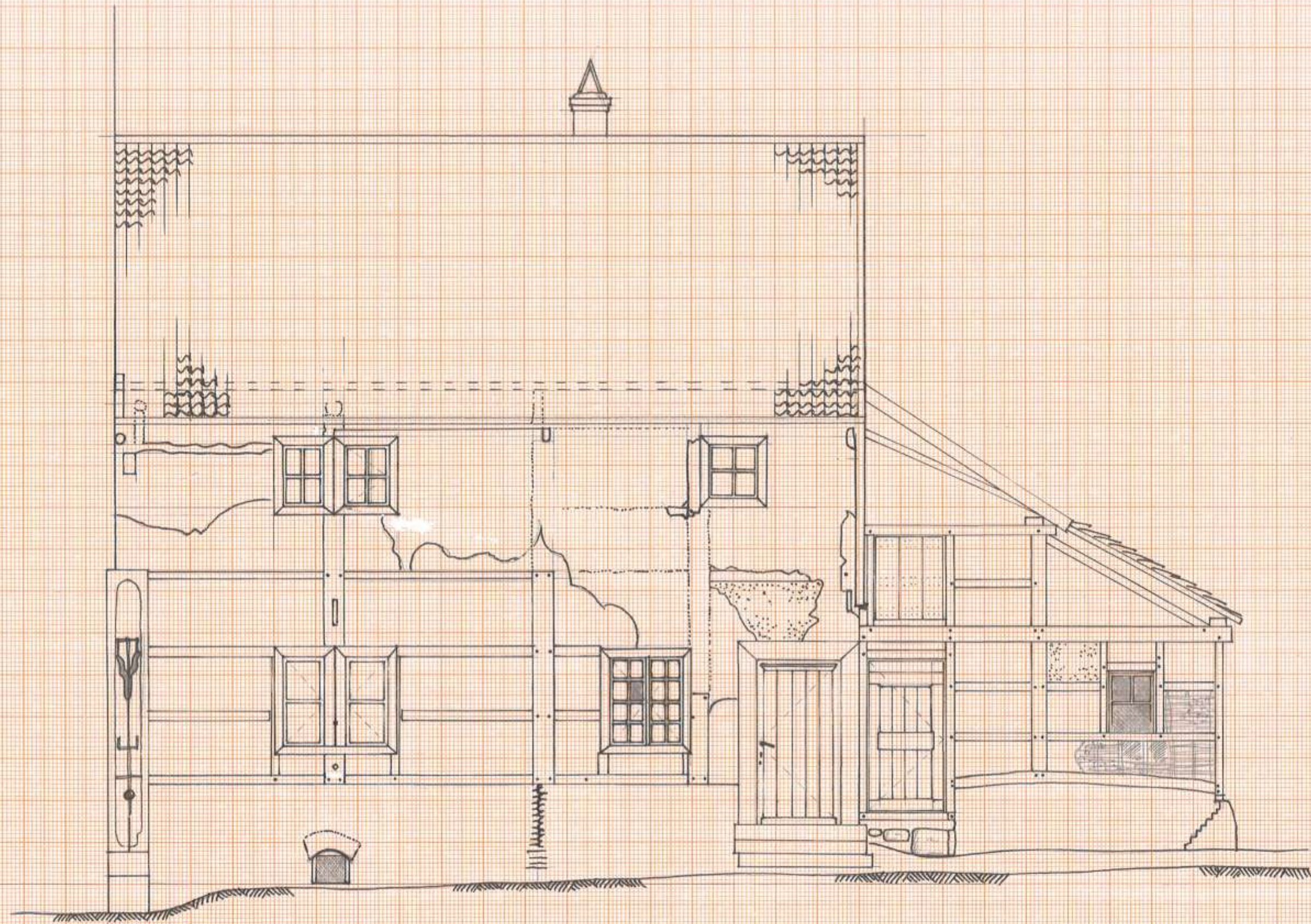
De bouwgeschiedenis wordt in deze verkenning geïllustreerd met faseringstekeningen. In de plattegronden van de bestaande toestand zijn de belangrijkste bouwfases ingetekend en voorzien van een kleurcodering conform onderstaande legenda. Van de vloer- en de plafondafwerkingen is in de regel de oudste nog aanwezige fase aangegeven. Achter deze afwerkingen kunnen echter nog oudere fases schuilgaan. Daarnaast kunnen er op wanden jongere afwerkingslagen aanwezig zijn.

Niet alle bouwfases uit de bouwhistorische verkenning zijn relevant voor gebouw 3. Fases die niet voorkomen in de betreffende tekening zijn in de legenda bij die tekening weggegelaten. Wandafwerkingen worden in de faseringstekeningen niet weergegeven

Figuur 112: Legenda faseringstekeningen

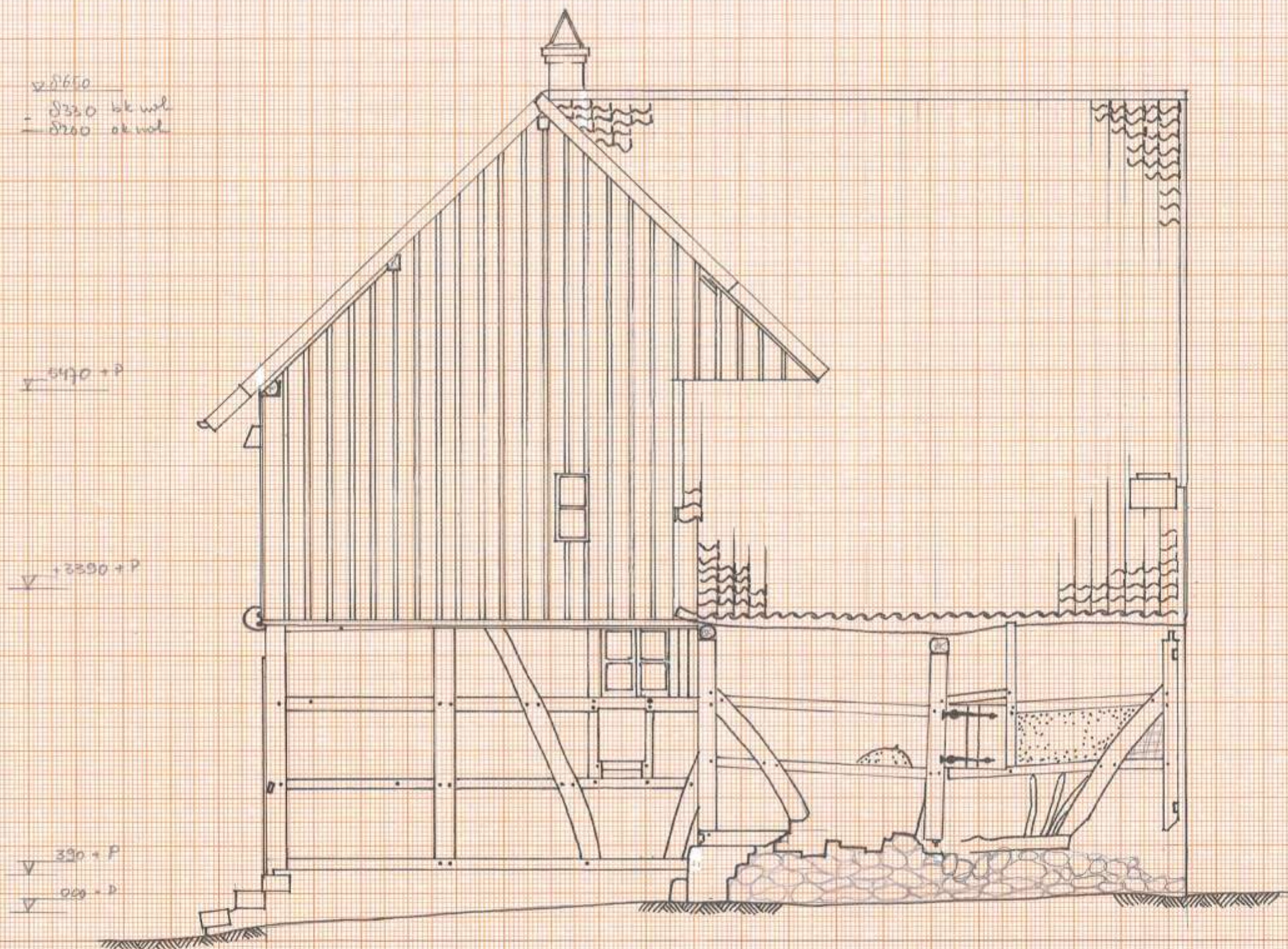

Voorgevel vakwerkhuis (bouwwerk 3) schaal 1:50

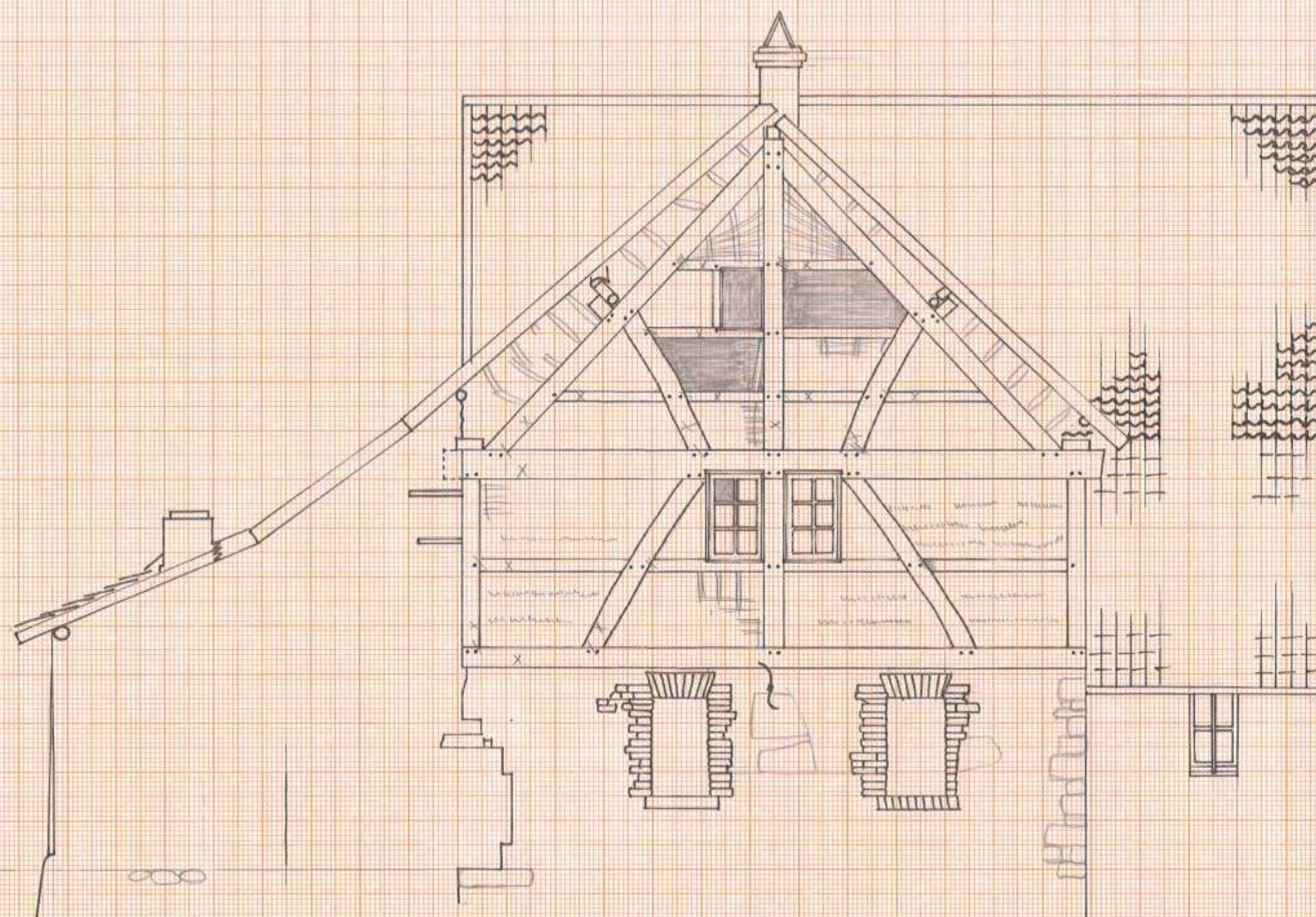

Rechterzijgevel vakwerkhuis (bouwwerk 3) schaal 1:50

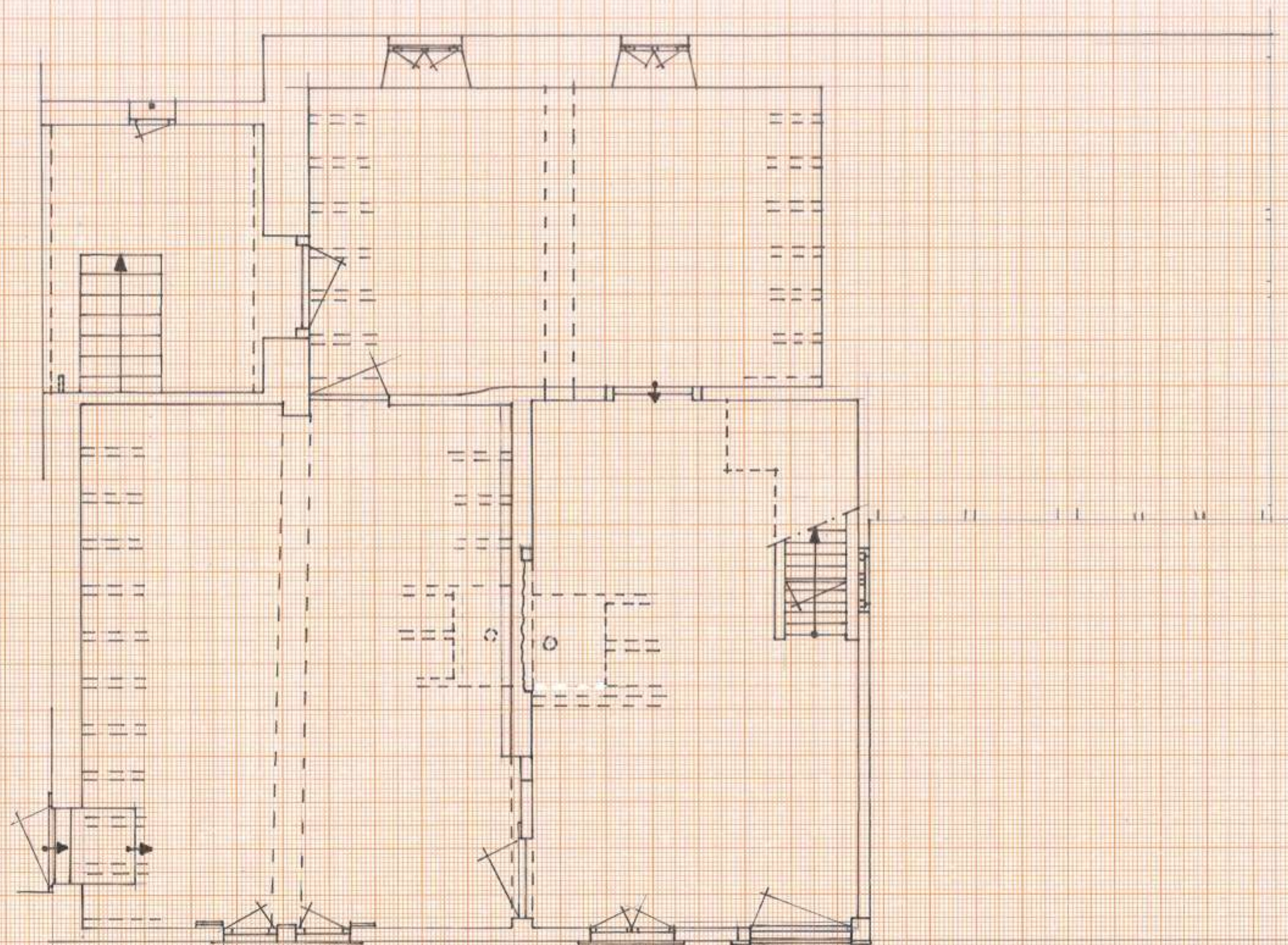

Achtergevel vakwerkhuis (bouwwerk 3) schaal 1:50

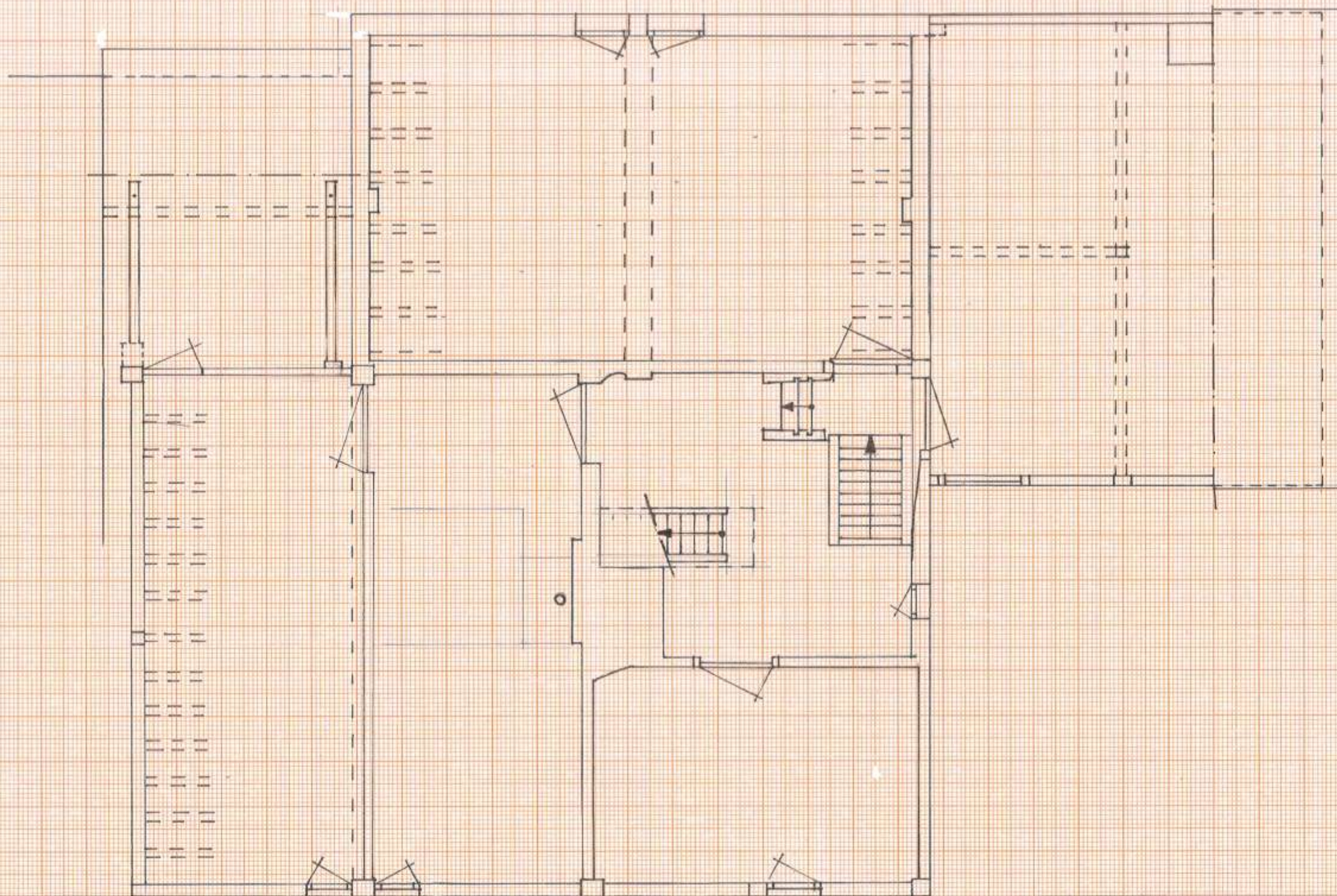

Plattegrond begane grond vakwerkhuis (bouwwerk 3) schaal 1:50

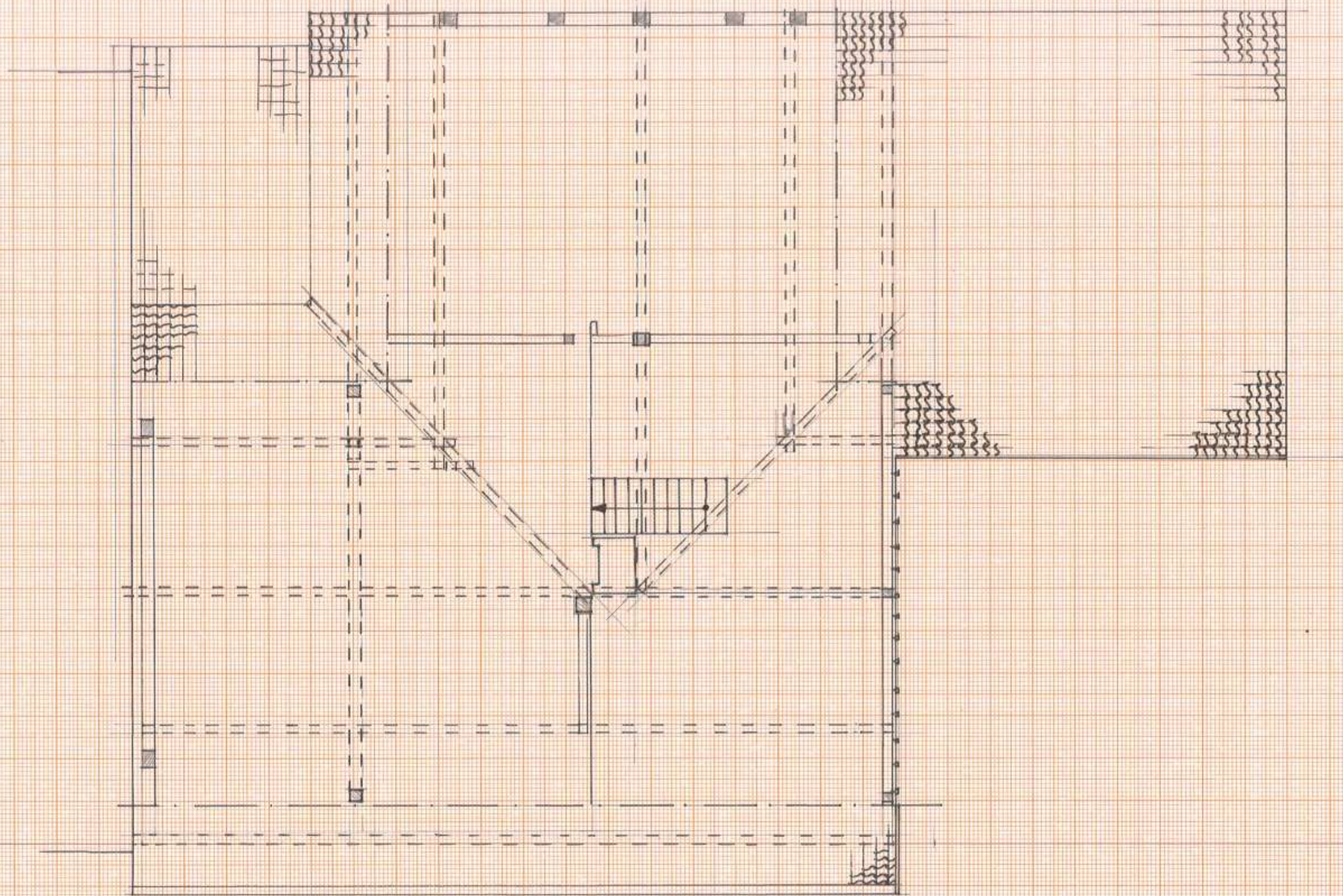

Plattegrond 1^e verdieping vakwerkhuis (bouwwerk 3) schaal 1:50

Plattegrond zolder vakwerkhuis (bouwwerk 3) schaal 1:50

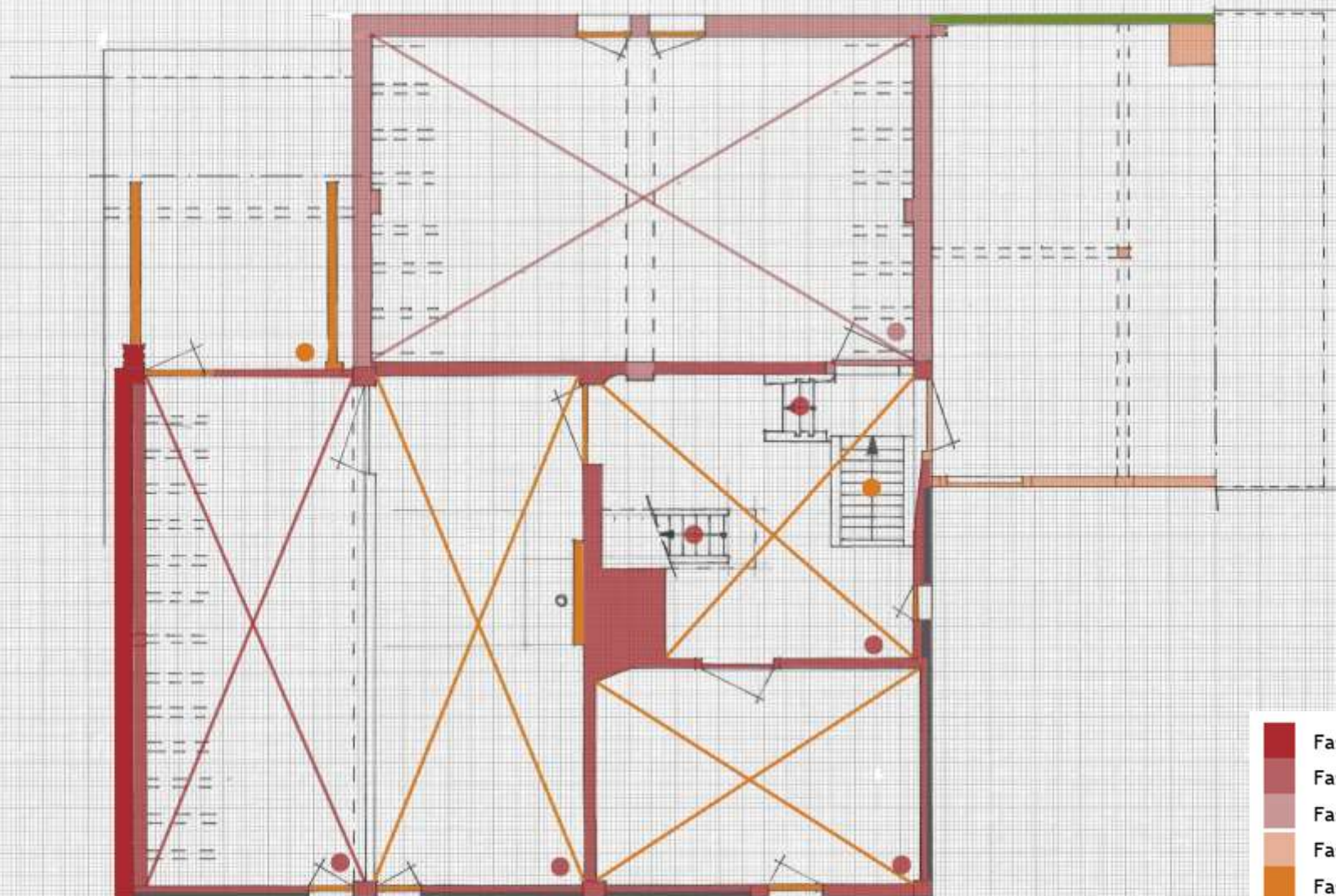

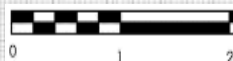

Fasering: Plattegrond begane grond vakwerkhuis (bouwwerk 3)

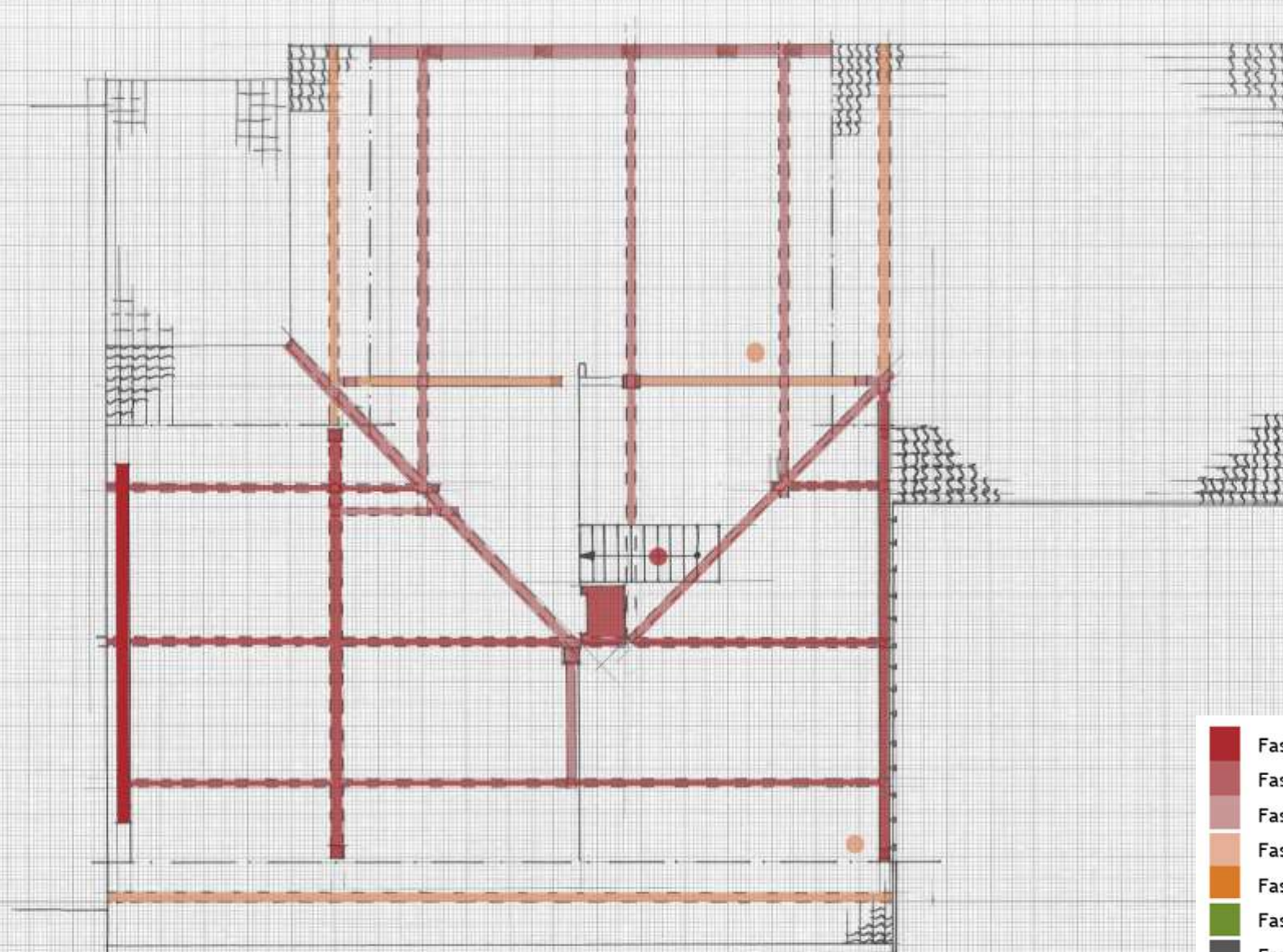

Fasering: Plattegrond 1^e verdieping vakwerkhuis (bouwwerk 3)

- Fase 1: <1829 oude woonhuis
- Fase 2: <1829 bouwdeel 3a
- Fase 3: <1829 bouwdeel 3b
- Fase 6: 1842
- Fase 7: 1843-1861
- Fase 10: 1932
- Fase 6: 1991
- Vloerafwerking
- Plafondafwerking

Fasering: Plattegrond zolder vakwerkhuis (bouwwerk 3)

- Fase 1: <1829 oude woonhuis
- Fase 2: <1829 bouwdeel 3a
- Fase 3: <1829 bouwdeel 3b
- Fase 6: 1842
- Fase 7: 1843-1861
- Fase 10: 1932
- Fase 6: 1991
- Vloerafwerking
- Plafondafwerking